

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AHİLİK DEĞERLERİNİN GÜNÜMÜZ ESNAF VE SANATKARLARI
TARAFINDAN BENİMSENME DÜZEYLERİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ (İSTANBUL KAPALIÇARŞI ÖRNEĞİ)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Merve Ebrar KAYA**

**Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı**

TEMMUZ, 2020

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AHİLİK DEĞERLERİNİN GÜNÜMÜZ ESNAF VE SANATKARLARI
TARAFINDAN BENİMSENME DÜZEYLERİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ (İSTANBUL KAPALIÇARŞI ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Merve Ebrar KAYA
(Y1712.360001)**

**Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN

TEMMUZ, 2020

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans projesi olarak sunduğum “Ahilik Değerlerinin Günümüz Esnaf ve Sanatkârları Tarafından Benimsenme Düzeylerinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi (İstanbul Kapalıçarşı Örneği)” adlı çalışmanın, proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

(17/07/2020)

Merve Ebrar KAYA

ÖNSÖZ

Yapılan bu araştırma günümüz İstanbul Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârlarının Ahilik değerlerini yaşatma oranlarını ve varsa farklılaşma ya da değişimin olumlu, olumsuz sonuçlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda araştırmanın ana hedefine ulaşmak için Rüştü Yeşil ile çalışmasında Ahilik alanına özgü ölçeği uygulayan Mustafa Aslanderen¹ tarafından geliştirilen “Ahilik Değerleri Ölçeği” ve araştırmacı tarafından hazırlanan “Anket-Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” vasıtasıyla örneklem grubundan Ahilik değerlerine ilişkin veriler toplanmıştır.

Araştırmanın Türk tarihi içerisinde sosyal, iktisadi, ahlaki, kültürel alanlarda etkisini gösteren Ahilik sisteminin özellikle meslek hayatına etkileri boyutunun doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacağı ve gerek verileri gerekse ortaya çıkaracağı sonuçlar açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü çalışma için seçilmiş Kapalıçarşı alanı farklı meslek dallarını bir arada bulunduran kozmopolit bir yapıya sahiptir. Ayrıca Ahilik değerlerine ilişkin görüşlerine başvuru alanların esnaf-sanatkârları kapsamı, verilerin bu grup üzerinden toplanmış olması ve Ahilik ile ilgili İstanbul’da sahada yapılmış bir araştırmanın olmaması çalışmanın İstanbul genelinde bir ilk olduğunu göstermektedir. Bu anlamda ilklerden biri niteliğini taşıdığı için ayrıca mutluluk duyduğumu belirtmek ister hedeflediğim katkıyı sağlama umuduyla...

Son olarak araştırmam süresince rehberlikleri, önerileri, tenkitleri ve destekleri için tez danışmanım Prof. Dr. İbrahim Hakkı Aydın hocama, lisanstan yüksek lisans eğitimime kadar yetişmemde emeği geçen Prof. Dr. Mahmut Arslan, Dr. Gökçen Çatlı, Dr. Burcu Güdücü ve Araştırma Görevlisi Fatmanur Şengül hocalarıma sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

¹ <https://toad.halileksi.net/olcek/ahilik-degerleri-olcegi,05/06/2019>.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ	ii
ÇİZELGE LİSTESİ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	x
I. GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
B. Araştırmanın Konusu ve Problemi	2
C. Araştırmanın Hipotezleri	3
II. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	5
A. Değer	5
B. Ahlak.....	6
1. Ahlakın Konusu ve Amacı.....	7
2. Ahlakın Diğer İlimlerle Olan İlişkisi	9
C. Sosyolojik Açıdan Ahlak	13
D. Ahlak ve Etik	15

E. Toplumsal Norm ve Kültür	16
F. Ahlaki Değerler	18
1. İyi ve Kötü	18
2. Erdem.....	19
G. Ahlaki Yaptırımlar.....	21
1. Vicdan	22
2 Sosyal Müeyyide	23
3. Sorumluluk Duygusu	24
H. Sosyolojik Açıdan Ahlaki Değerler	25
I. İş Ahlakı ve Ahilik	28
1. İş Ahlakı ve Kültür	30
İ. Ahilik	33
1. Ahiliğin Amacı ve Fonksiyonu.....	35
2. Ahilik Ahlakı	36
3. Ahilikte Mesleki ve Ahlaki Eğitim.....	38
4. Ahilikte İş ve Meslek Ahlakı Değerleri.....	43
5. Ahiliğin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayata Katkıları	46
6. Tarihi Süreç İçerisinde Ahiliğin İşlevini Kaybetmesi	49
7. Meslek Hayatında Kişide Bulunması Gereken Ahlaki Nitelikler.....	52
III. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN	
BULGULAR.....	57
A. Çalışma Evreni ve Örneklem.....	57
B. Veri Toplama Araçları	57
C. Hipotezler	60
D. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri	71
E. Ahilik Değerleri Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	90
F. Bulguların ANOVA, t-Testi Analizleri ve Değerlendirilmesi	100

VI. SONUÇ	106
V. KAYNAKLAR.....	114
EKLER.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	121

1. ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 1: Görüşlerine Başvurulan Esnaf ve Sanatkârın Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	71
Çizelge 2: Esnaf ve Sanatkârın Yaşlarına Göre Dağılımları.....	72
Çizelge 3: Esnaf ve Sanatkârın Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı.....	73
Çizelge 4: Esnaf ve Sanatkârın Medeni Durumlarına Göre Dağılımları	74
Çizelge 5: Esnaf ve Sanatkârın Kapalıçarşı'da Çalışma Sürelerine Göre Dağılımları	75
Çizelge 6: Esnaf ve Sanatkârın İş Yerindeki Konumuna Göre Dağılımı	76
Çizelge 7: Esnaf ve Sanatkârın Baba Mesleğini Sürdürme Durumuna Göre Dağılımı	77
Çizelge 8: Esnaf ve Sanatkârın Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı.....	78
Çizelge 9: Esnaf ve Sanatkârın Ek Geliri Olma Durumuna Göre Dağılımı	79
Çizelge 10: Esnaf ve Sanatkârın Ahilik Teşkilatı Hakkında Bilgisi Olma Durumuna Göre Dağılımı.....	80
Çizelge 11: İş Yerinde Meslek Ahlakı İlkelerinin Yazılı Halde Bulunma Durumuna Göre Dağılımı.....	81
Çizelge 12: İş Yerinde Çırak-Kalfa-Usta Hiyerarşisinin Bulunma Durumuna Göre Dağılımı	83

Çizelge 13: Çıraklara Ücret Ödenme Durumuna Göre Dağılımı.....	84
Çizelge 14: Sözüm Senettir Uygulamasının Geçerlilik Durumuna Göre Dağılımı ...	85
Çizelge 15: Esnaf ve Sanatkârın Çarşıda Denetlenmesi Durumunun Dağılımı.....	86
Çizelge 16: İş Yerinde Yapılan Hatalı Davranış Durumunun Dağılımı	86
Çizelge 17: Meslek Ahlakına Uymayanların Şikâyet Edilebileceği Yer Durumunun Dağılımı	87
Çizelge 18: İş Yerinde Elde Edilen Gelirden Belirli Amaçlar İçin Ödenen Bir Ücretin Verilme Durumunun Dağılımı	88
Çizelge 19: Maddi İhtiyaç Halinde Destek Alınabilme Durumunun Dağılımı	89

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcı Esnaf ve Sanatkârların Ahilik Değerleri Ölçeği Genel Ortalaması	90
Tablo 2: Ahilik Değerleri Ölçeği Frekans Analizi.....	94
Tablo 3: Eğitim, Yaş, Görev Süresi ve Gelir Durumunun ANOVA Testi Sonuçları	101
Tablo 4: İş Görenlerin Cinsiyet ve Medeni Durum t-Testi Analiz Sonuçları.....	104
Tablo 5: Grup İstatistik	104

**AHİLİK DEĞERLERİNİN GÜNÜMÜZ ESNAF VE SANATKARLARI
TARAFINDAN BENİMSENME DÜZEYLERİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ (İSTANBUL KAPALIÇARŞI ÖRNEĞİ)**

ÖZET

Araştırma, İstanbul ili Fatih ilçesinde bulunan Kapalıçarşı'da esnaf ya da sanatkâr olarak meslek hayatlarını devam ettiren bireylerin Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerinin belirlenmesi yönünde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın amacı her alanda üstün niteliklere sahip kişilerin yetiştirilmesinde başarı göstermiş olan Ahilik sistemine özgü meslek ahlakına ilişkin değerlerin günümüz esnaf ve sanatkârlarının sahip oldukları meslek ahlakı ile karşılaştırıp bu alana ait hangi değerlerin aktarılıp devamlılığı olduğunu hangi değerlerin ise zamanla değişime uğradığını ya da işlevlerini yitirdiğini ortaya koymaktır.

Çalışma verileri tarama modeli ile “Kişisel Bilgi Formu” ve “Ahilik Değerlerine Sahiplik Düzeyini Belirleme Ölçeği” yardımıyla elde edilmiştir. Toplanan veriler üzerinden standart sapma, ortalama, minimum, maximum değerlerin yanı sıra frekans tabloları, anova testi, t testi analizleri yapılmıştır. Bu nedenle veriler, betimleyici istatistikler (descriptive statistics) kullanılarak çözümlenmiştir. Testlerin anlamlılık düzeyi olarak $p < ,05$ düzeyi yeterli görülmüştür.

Aynı zamanda araştırma sonunda Ahilik değerleri ile ilgili olarak günümüz esnaf ve sanatkârlarının bir takım eksiklerinin olduğu belirlenmiş ve bu eksiklerin giderilmesine dönük önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Değer, Esnaf ve Sanatkâr, Meslek Ahlakı.

**A SOCIOLOGICAL EVALUATION OF THE ADOPTION LEVELS OF
VALUES OF AKHISM BY TODAY’S ARTISANS AND CRAFTSMEN
(ISTANBUL THE GRAND BAZAAR EXAMPLE)**

ABSTRACT

The research has been carried out to determine the ownership level of Ahi community of individuals who maintain their professions as artisans or craftsmen in the Grand Bazaar in Fatih district of Istanbul. The aim of the study is to compare the values of the ethics of the order of the Ahi system, which has been successful in raising the qualified individuals in every field, through the professional ethics of today's artisans and craftsmen, and to display which values of this field are transferred and have continuity, and which values have changed or lost their functions over time. The study data have been obtained by means of the screening model with the help of “Personal Information Form” and “Ahi System Values Ownership Level Scale”. Standard deviation, mean, minimum and maximum values as well as frequency tables, anova test, t test analyzes were performed on the collected data. Therefore, the data have been analyzed by using descriptive statistics. $P < 0.05$ level has been found to be sufficient for the significance level of the tests. At the same time, at the end of the research, it has been concluded that there are some deficiencies of today's tradesmen and craftsmen regarding Ahi system values and suggestions have been averred to overcome these insufficiencies.

Key Words: Ahi-order, Value, Tradesmen and Craftsmen, Professional Ethics Page.

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

ADÖ: Ahilik Değerleri Ölçeği

ANOVA (F): Tek Faktörlü (Varyans Analizi-İkiden Fazla Grubun Ortalamalarının Karşılaştırılması)

KBF: Kişisel Bilgi Formu

N: Kişi Sayısı

P (SIG): Significance Level (Anlamlılık Düzeyi)

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)

STANDART DAVIATION (SD): Standart Sapma

T-TESTİ: Tek Örneklem t-Test (Gruplar Arasında Anlamlı Bir Fark Olup Olmadığının Testi)

I. GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada amaç Kapalıçarşı örnekleminde Ahi teşkilatına özgü meslek ahlakı değerlerinin günümüzde esnaf ve sanatkârlarının meslek hayatlarında ki etkinlik durumlarını, bu değerlerin hangilerinin ne ölçüde aktarıldığını, aktarım sırasında belirli ölçüde kaybolan iş ahlakı değerlerinin olup olmadığını kısacası meslek ahlakı değerlerinin değişim ve dönüşümünü ortaya koymaktır. Ahi teşkilatında yer alan meslek ahlakı değerlerinin özelliklerini tekrar gündeme getirmek, bu olumlu değerlerin uygulamaya dönüştürülmesine bir nebze olsun katkı vermek en temel amaçlardan birisi olmakla birlikte araştırmayı değerli kılan ve araştırmaya anlam katan diğer önemli hususlarda vardır. Bunlardan bazıları;

1) Ahilik ile ilgili ilk araştırma Sabahattin Güllü tarafından yapılmış olup “Ahi Birlikleri” isimli kitabı bulunmaktadır. Esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeyine ilişkin literatürde sahada yapılmış bir yüksek lisans ve iki doktora tezi olmak üzere üç adet çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle araştırmanın konu bakımından İstanbul ilinde yapılması ilk olacağı için özgün bir çalışma olacaktır.

2) Ahilik teşkilatına özgü mesleki ahlak değerleri içerisinde yer alan büyüklere saygı, misafirperverlik, cömertlik, toplum kurallarına uymak, doğruluk ve dürüstlük, yardımseverlik, adaletli olmak, affedici olmak, kanaatkâr olmak, sabırlı olmak, alçakgönüllü olmak, emaneti korumak gibi unsurların sosyal yaşama ait olumlu değerlerle örtüştüğü ve mutlu, huzurlu bir yaşama katkı sağladığı düşünülmektedir.

3) Günümüz esnaf ve sanatkârlarının Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerine ilişkin elde edilecek verilerin ileride yapılacak olan çalışmalara kaynak oluşturacağı öngörülmektedir.

4) Tarihe mal olmuş, hem sosyal hem de mesleki alanları etkileyen kaybolmaya yüz tutmuş değerlerin açığa çıkarılmasına yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı düşünüldüğünde çalışma alanına katkıda bulunulacağı varsayılmaktadır.

Bu araştırma ile:

- Günümüz İstanbul ili Fatih ilçesinde yer alan Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârlarının Ahilik değerlerine sahiplik düzeyi hakkında bilgilerin toplanması,
- Hem Ahilik teşkilatı adına yapılan çalışmalara hem de meslek alanlarına özgü değer, eğitim konularının yer aldığı araştırmalara yeni ve güncel verilerin aktarılması,
- Günümüz meslek ve çalışma hayatına Ahilik değerlerine ilişkin hangi ilkelerin aktarılıp hangilerinin yok olmaya yüz tuttuğunu ya da kaybolan değerlerin yerini ne tür ilke, kural ve yaptırımların aldığına incelenmesi,
- Kaybolduğu ya da etkisini yitirmeye başladığı düşünülen değerlerin tekrar hayata geçirilmesi adına ne tür faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğinin saptanması,
- Ahilik değerleri ile ileride çalışılacak gruplara ait değerlerin karşılaştırıldığı araştırmalara ön fikir oluşturabilecek bulgulara ulaşılması amaçlanmaktadır.

B. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Dinamik bir yapıya sahip olan değişme olgusu günümüzde çeşitli alanları kapsayan olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla devamlılığını sürdürmektedir. Değerler de bu değişimin yaşandığı alanlardan birisini oluşturmaktadır. Toplumları tanımlamada ve ayırt etmede kullanılan değer kavramı değişim olgusu sebebiyle tahrip olma, toplum üzerindeki etkinliğinin farklılaşması gibi durumlarla yüz yüze kalmıştır. Değer hükümlerinin kabulü, değerlerin toplumsal yaşama etkisi göz önüne alındığında değerler alanı içerisinde yer alan ekonomik-ticari hayatta alın teri, emek, çaba kavramlarına gereken önem verilmemekte ve ticari alanın parasal değerlerle ölçüldüğü görülmektedir. “Bu konuda gerek ticari hayatın şekillenmesi gerekse toplumsal sorunlara çözüm önerileri getiren dokuzuncu yüzyıldan başlayarak 1860’lı (Islahhane adıyla açılan ilk sanat okulu) yıllarda açılan meslek okullarına kadar varlığını sürdüren Ahilik teşkilatı model alınarak günümüz esnaf ve sanatkârlarının

ticari hayatlarının şekillenmesine kılavuzluk eden değerler alanında karşılaştırma yoluna gidilmiştir.”² Literatürde yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde bugünün dünyasında yaşanan kültürel, ekonomik, siyasal, toplumsal sorunların temelinde değerler alanına özgü belirsizliklerin ya da problemlerin olduğu görülmüş ve bu nedenle de konunun çalışılması benimsenmiştir.

C. Araştırmanın Hipotezleri

H₁ Günümüzde esnaf ve sanatkârların çalışma alanına ait alışkanlıkları Ahilik teşkilatıyla karşılaştırıldığında bazı farklılıklar vardır.

H₂ Günümüzde esnaf ve sanatkârların Ahilik teşkilatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları düşünülmektedir.

H₃ Ahilik teşkilatına özgü meslek ahlakı değerlerinin günümüzün mesleki hayatında etkin olarak görülmemektedir.

H₄ Günümüz esnaf ve sanatkârların hem kendilerini hem de yanlarında çalışanları mesleki alanda geliştirme yönünde eksikleri vardır.

H₅ Ahilikte yer alan meslek ahlakı ilkeleri değerler bakımından yazılı olarak var olmasa da işleyişte bazılarının devamlılığının olduğu düşünülmektedir.

H₆ Esnaf ve sanatkârların cinsiyeti ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₇ Esnaf ve sanatkârların medeni durumları ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₈ Esnaf ve sanatkârların yaşları ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₉ Esnaf ve sanatkârların eğitim düzeyleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₀ Esnaf ve sanatkârların çalışma süreleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

² Fatma Eray; Halime Yüceer; Gülşen Erenler Çakar, Türk Milli Eğitim Sistemi İçerisinde Mesleki ve Teknik Eğitimin Önemi-Strateji ve Politikalar, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 3, 1995, s.199.

H₁₁ Esnaf ve sanatkârların aylık gelirleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

II. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

A. Değer

“Değer”; felsefe, sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi diğer sosyal bilimler içerisinde de tanım ve içerik anlamında tam olarak uzlaşma sağlanamamış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yapının temel taşlarından birisi olan “değer” genel olarak toplum tarafından kabul edilmiş olan düşünce, kural ve davranış bütünleri olarak görülmektedir. Değerin sözlük anlamı incelendiğinde şu tanım karşımıza çıkmaktadır: “İnsanların hayatın anlamının ve günlük yaşamının biçimlendirilmesi konusunda alternatif yollar arasından bir tercih yapmalarını sağlayan yol gösterici nitelikteki soyut yahut somut ilke, inanç veya varlıklardan her biri.”³ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, değerler toplumların içinde buldukları düzeni, yaşam ilkelerini devam ettirmeleri ve gelecek zamanlara da siyasi, sosyal, hukuki, kurumsal, iktisadi alanlardaki fikirlerinin, kabullerinin aktarımları konusunda gerekli unsurlardan birisini oluşturmaktadır.

Değerin toplumsal alan içerisindeki anlamlarına bakıldığında da yapılmış olan tanımlamalar şu şekilde sıralanabilir: “Değer”, amaçlarımızı ve davranışlarımızı belirlemede bize neyin doğru neyin yanlış olduğunu söyleyen standartlardır ya da toplumsal olarak arzu ettiğimiz şeyler hakkında paylaşılan soyut fikirlerdir.”⁴ Böylelikle değerler toplum içerisinde yer alan bireylerin çoğunluğunun benimsemiş olduğu bütünün parçasıdır ve bireylerin benimsemiş oldukları her türlü fikir, davranış, düşünce sistemlerinin büyük çoğunluk tarafından kabul edilmiş olması sebebiyle bu unsurlar zaman ve toplum açısından farklılıklar göstererek bir şekilde tamamı ya da belirli kısımları nesilden nesile aktarılmaktadır. “Diğer taraftan bir sosyal grubun, toplumun kendi varlığını, birliğini, işleyişini, devamlılığını sağlamak

³ Ömer Demir, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Adres Yayınları, 2005, s.61.

⁴ Veysel Bozkurt, Değişen Dünyada Sosyoloji, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012, s.93.

için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru bulunan ve gerekli oldukları kabul edilen; bireylerin ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel inançlar olduğu kabul edilir.”⁵ Dolayısıyla değer kavramı insana hastır ve değerler, insanların kendilerine, çevresinde bulunan insanlara olan bakış açılarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle de davranışların, ahlaki sorgulamaların, insanlarla olan ilişkilerin, bireysel ve toplumsal yargılamaların içerisinde bulunan bir olgu olduğu bir gerçektir.

Değerler aynı zamanda bireylerin kendilerini buldukları toplumsal yapı içerisinde benimsenmelerini sağlarken bunun yanında kişinin iyi ve kötü olanın ayırımına varmasını kolaylaştırarak toplumsal değerlere uygun bir şekilde hareket edebilmelerini öncelendiği söylenebilir. Bu anlamda gelecek konuda değerler ile ilgili kavramlara yer verilecek olup ilk bağlantı ahlak ve etik arasında daha sonra da ahlaki ve sosyolojik açıdan “iyi-kötü” kavramları arasında oluşturulacaktır.

B. Ahlak

“*Ahlak*”, bireysel ve toplumsal ilişkilerde “*iyi-kötü*”, “*doğru-yanlış*” gibi isimlendirilen değer yargılarını açıklamaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına ahlakın hem sözlük hem de terim anlamlarına yer vermenin uygun olduğu düşünülmektedir. Bu noktada ahlak sözlükte “Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kurallarıdır.”⁶ Şeklinde tanımlanmaktadır. “*Ahlak*”ın ansiklopedik tanımı ise şu şekildedir: “Arapça’da, seciye, tabiat, huy gibi manalara gelen hulk veya huluk kelimesinin çoğulu olan ahlak kavramı, insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür. “*Hulk*” sözcüğü ise sözlüklerde daha çok insanın fiziksel yapısı için kullanılırken huluk sözcüğü insanın manevi yapısını nitelemek için tercih edilmektedir.”⁷ Yapılmış olan tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere ahlak terimi hulk veya huluk kelimesinin çoğulu şeklinde olup hulk da bireyin manevi yapısının niteliklerini belirlemektedir.

⁵ Sezgin Kızılçelik ve Yaşar Erjem, Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Günay Ofset, Konya, 1992, s.99.

⁶ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/16/03/2019>

⁷ Mustafa Çağrı, "Ahlak", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, s.1-9.

“*Ahlak*”, ilk insan topluluklarından itibaren yaşam içerisinde yer alan olgulardan birisi olduğu düşünölmektedir. Bu nedenle insanların yaşantılarında bulunan ilkeler açısından önemli bir konumda olduğu söylenebilir. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamada, bireyin toplum içerisindeki insanlarla ve kendisiyle olan ilişkilerini düzenlemede yol gösterici durumunda bulunmaktadır. Aynı zamanda ahlak, toplumda birlik-beraberlik, güven, huzur ortamlarının oluşmasına katkıda bulunarak böylece bireysel ve toplumsal mutluluğu da sağlamaktadır.

Ahlak konusu ile ilgili literatür tarandığı zaman alan içinde yer alan açıklamalardan birisi de herhangi bir davranışın ahlaki olarak değerlendirilebilmesi adına yapılmış olan niteliklerdir ve bunun yanında insanın olduğu her yerde iyi ya da kötü anlamda bir ahlakın olduğu varsayılmaktadır. Çünkü ahlak; iyi, güzel, doğru davranış ve durumlar ile birlikte kötü, yanlış olan durumları da kapsamaktadır. İyi olan durum ve düşüncelerin eyleme dönüşmesi kişinin ahlakının iyi olduğunu zıttı olarak kötü olan durum ve düşüncelerin eyleme dönüşmesi kişinin ahlakının kötü yönde olabirirliği konusunda fikir edinmemize yardımcı olmaktadır. Bu nedenle ahlak alanına girmeyen bir eylem ve düşünce biçiminin olmadığı kanısındayım.

Özetle ahlak, sosyal yapı içerisinde var olan değerleri, normları, ilke ve kuralları, örf-adetleri konu edinir ve bu olguların incelemesini sağlamaktadır. Ahlak alanı da kişinin, grubun, sosyal yapının doğru-yanlış şeklinde davranış türlerini belirler ve birtakım yönlendirmelerde bulunmaktadır. Genel anlamı itibariyle de kişiden beklenen davranış, düşünce tarzını oluşturan bir kavramdır.

1. Ahlakın Konusu ve Amacı

Birey, akıl ve irade sahibi olması sebebiyle gerçekleştirdiği eylemlerin bilincindedir. Bu nedenle de davranış tarzlarını araştırma alanı içerisinde almak ve değerlendirmek istemesi olağandır. Öyle ki yapılan eylemler üzerinde düşünme eylemleri iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilme istikrarlı bir hayatın devam edebilmesi adına önemli olarak görölmektedir. “Dolayısıyla ruhi-nefsi nitelikler, bu niteliklerin eğitimi, geliştirilmesi, insanın iradeli olarak yaptığı her türlü eylemler, ahlakın öznesi olan insanın akılı, iradesi, vicdanı gibi ahlaki kabiriyetlerin yanında insanın öfkesi, şehveti ve bunlardan doğan erdem ve rezaletler ahlakın konusunu

oluşturur.”⁸ Yani ahlak, hem iyi nitelikleri artırma ve iyi niteliklerin devamlılığını sağlama hem de kötü nitelikleri ıslah edebilme üzerine yöntemler sunmaktadır. Ayrıca ahlakın kötü olan niteliklerden nasıl sakınılması gerektiğiyle bunu sağlamada kullanılacak yolların bilinmesinde ve kötü olan ahlaki özelliklerin iyi olan ahlaki özelliklere dönüştürülmesi konusunda bir rehber görevi gördüğü söylenebilir.

Ahlakın konusuna ilişkin görüşler birbirine yakın olmakla birlikte farklılıklar da barındırmaktadır. Örneğin; “Ahlakçuların bir kısmı ahlakın konusunu ruhi kuvvetler ve bu kuvvetlerin eğitimi, bazıları vazifelerin tamamı, bazıları hem ruhi kuvvetler hem de vazifeler olarak belirlemiştir. Bazı ahlakçılar ise insanın hür ve belli bir amaca yönelik olarak ortaya koyduğu her çeşit insani fiil, iyilik, mutluluk, fazilet, sevgi, hatta nefsin hastalıkları ve bunların tedavi yollarını ahlakın konusu olarak düşünmüşlerdir.”⁹ Ahlakın konusu ile ilgili her ne kadar farklı düşünceler olsa da temelde ortak olan unsur insan davranışlarını ele alması ve iyi olarak nitelendirilen özelliklerin yaygınlaştırılmasını, kötü olan özelliklerden ise uzak durulmasını tavsiye ediyor olmasıdır. Ahlakın konusu hakkında ileri sürülen görüşlere bakıldığında iyilik ya da kötülük hallerinin ön planda olduğu görülmektedir.

Konu ile ilgili yapılan değerlendirmelerden çıkarılabilecek yargı ahlakın konusunun ekseninin insana ait olan yani bireyin iradesi ile gerçekleştirilen eylemlerden oluşmasıdır. Bu nedenle de insanın duyguları ve bu duygulardan doğan erdemleri, bireyin ahlaki kabiliyet, vicdan, akıl, irade gibi oluşumlarını içermektedir.

Ahlakın konusu ile bağlantılı bir başka husus da ahlak alanının amacıdır. “Ahlakın en genel amacı, insanı kendi özü ve çevresiyle bir bütünlük içinde mutlu kılmaktır.”¹⁰ Bu görüşün Farabi, Sokrates, Platon gibi düşünürlerin de ortak fikirlerini oluşturduğu görülmektedir. Ahlakın amacı ile ilgili fikir beyan eden düşünürler arasında Gazali’de bulunmaktadır. “Gazali’ye göre Allah, insanın bedenini olması gerektiği ölçüde ve en mükemmel şekilde yaratmıştır. Fakat insanın ruhi yönünü, ahlakını aynı mükemmellikte yaratmamış, ahlakını geliştirip mükemmelleştirmesini kendi çabasına bırakmıştır.”¹¹ Yani ahlakın amacı

⁸ İbrahim Hakkı Aydın ve Eyüp Bekiryazıcı, İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi, Yenda Yayınları, İstanbul, s.21.

⁹ Age., s.22.

¹⁰ Aristoteles, Nikomakhos’a Etik, çev. Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 1997, s.19.

¹¹ Mustafa Çağrı, Anahatlarıyla İslam Ahlakı, 9. Baskı, İstanbul, 2016, s.21-22.

tamamlanmamış mükemmelliği tamamlayarak asıl mutluluğa erişebilmektir. Bununla birlikte gerek bireysel gerekse de toplumsal alanın şekillenmesinde ahlaki kural ve ilkelerin ne derecede önemli bir işlevinin olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla bireyin erdem temelinde hayatını devam ettirebilmesi, sosyal yapıdaki düzen, barış ve huzurun gerçekleşmesinde ahlakın yeri yadsınamayacak durumdadır.

Öyle ki ahlak kişiyi kendi içsel dünyasında, içinde yaşadığı toplumla bütünleştirerek mutlu olmasını sağlamayı; bireye iyi, güzel, erdemli davranış ve nitelikleri kazandırmayı hedeflemektedir. Ahlak da amaçlarını gerçekleştirmek adına hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerin bulgularından da yararlanmaktadır. Bir sonraki bölümde ahlak ile diğer ilimler arasında ne tür benzerlik ve farklılıkların olduğu konusuna yer verilecektir.

2. Ahlakın Diğer İlimlerle Olan İlişkisi

Ahlak olgularını belirli bir yöntemle incelediğinden dolayı bilimsel yönünün bulunduğu söylenebilir. Bilimsel alan içerisinde değerlendirilen dallara bakıldığında genel anlamda deney-gözlem yöntemi üzerinden verilerin toplandığı ve olguların işleyişine müdahale edilmediği açıktır. Ahlak alanında ise olgular için var olan bir müdahaleden bahsedilebilir çünkü ahlak yer yer yaşamsal akış içerisinde olguların, eylemlerin şekillendirilmesiyle birlikte yönlendirilmesinde etkin bir görev üstlendiği görülmektedir. Burada “Ahlakın Diğer İlimlerle Olan İlişkisi” başlığı altında ahlakın hukuk, psikoloji ve de sosyoloji ilimleriyle arasındaki ilişkinin boyutu incelenecektir.

a. Ahlak-Hukuk İlişkisi

Ahlak ve hukuk alanının ortak paydasını değerler oluşturmaktadır. Ahlak sistemi gibi hukukun amacı da bireyler arasındaki ilişkileri düzenlemek ve huzuru sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında hukuk ile ahlakın konusunun ve amaçlarının birbirine benzerlik gösterdiği söylenebilir. Toplumsal denetimin, huzurun sağlanması sadece hukuki düzenlemelerle olmayacağından dolayı bu nokta ahlak ve hukuk birbirini tamamlayan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak hiçbir hukuk sisteminde ahlaki ilkelerle çatışan kural ve emirlerin bulunmaması verilebilir. Aynı şekilde ahlaki değerlere ters düşen bir hukuk sisteminin başarılı olması da beklenemez.

Ahlak ile hukuk alanı arasında benzerlikler olduğu gibi bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklar şu şekilde sıralanabilir: Ahlak koymuş olduğu kurallara uyan kişilere maddi bir yaptırım uygulamaz burada ödüllendirme söz konusudur. Hukuk alanında ise koyulmuş olan kurallara uyulmaması halinde maddi yaptırımlar söz konusudur. Ancak hukuki alanda ahlak alanında olduğu gibi kurallara uyan kişiler ödüllendirilmez. Ahlak alanında ki yaptırımlar bireylerin üzerinde hem fiziki hem de ruhi bir şekilde gözlemlenebilirken hukuk alanında ki yaptırımlar sadece fiziki şekillerde ortaya çıkmaktadır. Buna örnek olarak ahlak alanında ki fiziki yaptırımlara toplumsal dışlanma, övülme vb. unsurlar gösterilirken; ruhi yaptırımlarda ise vicdan unsuru söz konusu olmaktadır. Hukuk alanında ki fiziki yaptırıma da para cezası örnek gösterilebilir. Ahlak kurallarını benimseterek uygulamaya çalışırken hukuk alanında kurallara uymak emir vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Ahlak alanında belirlenen kurallara bireylerin uyup uymamaları ile birlikte bu kuralların kişilerce benimsenmiş olması da önemli bir yere sahipken hukuk alanında sadece eylemlerin kanun ve kurallara uygunluğu ön plandadır. Ayrıca ahlaki sistemler toplumdan topluma değişebileceği gibi evrensel de olabilirler. Hukuk sistemleri ise genelde uluslara özgü olmaktadır.

Özetle ideal bir toplum oluşturulabilmesi için ahlak alanı ile hukuk alanı birbirleriyle uyum içerisinde olmalıdır. Yapılan çalışmaya gelince verilerin toplanması amacıyla yapılan ankette bulunan;

1) Meslekleri ile ilgili kanun ve kurallara uygun davranırlar.

2) Vergilerini zamanında ve tam verirler.

maddelerinin ahlak alanı içerisinde bulunan meslek ahlakı konusu ve hukuki yaptırım arasında bir paralellik olup olmadığı üzerinde durulması amaçlanmıştır. Örneğin; esnafın mesleğine ilişkin kurallara uygun davranması kişiye kanunen bir ödüllendirme oluşturmazken mesleğine ilişkin ilkelere uymaması durumunda maddi yaptırıma kadar cezalandırma söz konusu olduğu gösterilebilir.

b. Ahlak-Psikoloji İlişkisi

Ahlak ile psikoloji alanının ortak paydalarından birisi ikisinin de konusunun insan olmasıdır. “Psikoloji bilimi” bireyin iç ve dış etkenler sonucunda meydana gelen davranışlarını inceleyerek bunlardan belirli sonuçlar çıkarmayı

hedeflemektedir. Ahlak alanında ise bireylerin davranış ve yaşamlarını sürdürmede etkili olan ve yol gösterici niteliği bulunan değerler, kurallar, ilkeler bulunmaktadır. İki bilimde insanın hedeflerini ve eylemlerini inceler. Bu incelemeler bireyin hangi davranışları gerçekleştirebilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada psikoloji incelemelerini yaparken ahlakın da temel kavramlarından olan şuur ve vicdanı ele almaktadır.

Psikolojide şuur kavramının ise farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Günlük hayatta “şuurlu davranış” ile doğru, mantıklı davranış ifade edilir ve ruhsal olayların hepsine de şuur denilmektedir. Bu açıdan insanın iyi ve kötü olanın ayrımını yapmasını sağlayan şuurdur diyebiliriz. Bu şuur ahlaki şuur ya da vicdan olarak da nitelendirilmektedir. Aynı şekilde psikolojide şuur kavramının önemli bir yeri vardır. Çünkü şuur bireyin yaşamı süresince edindiği yetenek ve bilgilerini kapsamaktadır. Hem ahlak anlayışımız hem de gerçekleştirdiğimiz hareketler ve bunlar hakkındaki değerlendirmelerimizin şuurla bir bağlantısı bulunmaktadır. Şuur, bireyi toplumun beklentileri içerisinde olan davranışlara yönlendirirken topluma uygun olmayan davranış ya da isteklerin ise baskı altına alınıp gerçekleşmesini engeller ayrıca şuuraltı kavramının da buradan türemiş olduğunu söyleyebiliriz. Toplumsal beklentilere uygun olumlu, iyi, güzel davranışlara yönlendirmesi ahlak alanında şuurun önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca şuur, toplumun yapısına uygun olmayan davranışları engellemesi ya da iyi olan eylemlere teşvik konusunda vicdanın oluşmasına da yardımcı olur.

Psikolojinin de önemli kavramlarından biri olan “*vicdan*”, bireyin hareketlerinin kontrolünü sağlamakta ve bu sayede de bireyin iyi-kötü ayrımını yapabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu açılardan bakıldığında ise şuur ve vicdan konularında hem psikoloji hem de ahlak ilmi ortak paydalara sahiplerdir.

Ahlak ile psikolojinin birbirini tamamlayan özellikleri arasında ahlakın insanın tanımlanmasında psikolojiden destek alıyor olması gösterilebilir. Bu desteklerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: “*Psikoloji*”; vicdan, sorumluluk, iyi, ödev gibi ahlak alanındaki kavramların hangi ruhsal yapı içerisinde meydana geldiğini belirleyerek ahlak ilmine destek olmaktadır. Psikoloji, ahlaki yaşam standartlarının benimsenmesi ve bu standartların tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Psikolojinin konuları arasında yer alan yalan, kibir, haset gibi farklı ruhsal yapıların tespit edilmesinde yine ahlak psikolojisinden yardım alınmaktadır.

Meslek ahlakı ile psikoloji alanı arasında bağlantının kurulmasına yardımcı olacak olan anket ölçeğinde yer alan maddelerden bazıları şu şekildedir:

- 1) *Malını överek müşteriyi aldatmaya çalışırlar.*
- 2) *Komşu esnaf ve sanatkârların da kazanç elde etmesini ister, gerekirse müşterileri yönlendirir.*
- 3) *Müşteri ve komşu esnaflara kin gütmmez, kıskançlık etmezler.*
- 4) *Müşterilere ve diğer komşu esnaflara karşı kötü söz ve hareketlerden sakınırlar.*
- 5) *Müşteri ve komşu esnaflarla ilgili dedikodu yapar, iftira atarlar.*

c. Ahlak-Sosyoloji İlişkisi

Sosyoloji ilmi genel olarak toplumları bilimsel ve eleştirel biçimde belirli bir sistem dahilinde inceleyen bir alandır. “*Toplum*”, toplumsal yaşam, insanlar arası ilişkiler sosyolojinin konusunu oluşturmaktadır. Toplumların değişimlerini, gelişimlerini incelemek, toplumsal düzen, huzur ve mutluluğa katkıda bulunmak sosyolojinin amacını oluştururken, tüm insan ve insan toplulukları ise sosyolojinin alanını oluşturmaktadır. Tüm sosyal davranış şekilleri, bireyin diğer bireylerle, kurumlarla ve çevresiyle oluşturduğu ilişki türleri sosyolojinin çalışma kapsamına girmektedir.

Ahlaki alan hem fertlerin hem de toplumların mutluluklarını sağlamak amacıyla birtakım ilke ve kurallar belirlemektedir. Bu nedenle ahlakın hem ferdi hem de sosyal bir yönünün olduğu söylenebilir. Ahlakın ferdi yönünde amaç bireyin nefsi arzu ve isteklerinden uzaklaşıp iyi olana doğru yönelmesi iken ahlakın sosyal yönünde ise bireyin toplum tarafından adet, gelenek-görenekler gibi unsurlar ile belirli olan kurallara uymasındır. Gerek ferdi gerekse toplumsal düzen ve mutluluğun sağlanması ahlak ile sosyolojinin ortak paydasını oluşturmaktadır. Bu yönü itibarıyla de konuları, amaçları, çalışma alanları arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Toplumsal yaşam içerisinde yer alan birey-kurum-toplum ilişkileri ele alınarak İbrahim Hakkı Aydın ve Eyüp Bekiryazıcı'nın kaleme almış oldukları “*İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi*”¹² kitabında bu konuyla ilgili yer alan görüşleri incelendiğinde ahlak-sosyoloji alanları arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıkların

¹² İbrahim Hakkı Aydın ve Eyüp Bekiryazıcı, *İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi*, Yenda Yayınları, İstanbul, s.38.

da var olduğu gör÷lmektedir ve bu farklılıklar Şu Şekilde ifade edilebilir: Ahlak, bir toplumda olması gereken ilke, kural ve değerler üzerinde yođunlaŐırken sosyoloji ise toplumda var olan yapılar, ilişkiler üzerinde durmaktadır. Ahlak, toplumda olması gereken üzerine bir çaba içerisindeyken sosyoloji ise alanına özgü metotlar ile sadece sosyal olayları, ilişkileri, kurumları olduğu gibi açıklamaktadır. Ahlak hem ferdi hem de sosyal olayları inceleyerek bireyler ve sosyal çevrenin daha iyi hale gelebilmesi için tespitlerde bulunup öneriler sunar. Sosyoloji ise yalnızca var olan toplumsal olaylar üzerinde çalıŐmaktadır. Ayrıca ahlaki ilkelere uyan kişinin hedefleri arasında manevi anlamda iç huzurun sağlanması örnek verilebilirken sosyoloji de ise gelenek ve göreneklere uyan kişinin öncelikli amacı içinde yaşadığı topluma kabulünün sağlanmasıdır. Bu yönleri itibariyle sosyoloji ve ahlak alanları birbirinden ayrıŐmaktadır.

Ahlak ve sosyoloji arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi, ahlakın sosyolojiden ya da sosyolojinin ahlaktan yardım aldığı alanların belirlenmesi amacıyla Kapalıçarşı esnafı üzerinde uygulana ankette yer alan Şu maddelerin rehber görevinde olacağı düşün÷lmüŐtür:

- 1) Yanlarında çalışanlara karşı sorumluluklarını bilirler ve haklarını gözetirler.
- 2) İnsanları zengin-yoksul, güçlü-zayıf olarak ayırmazlar, eşit davranırlar.
- 3) Diğer esnaf ve sanatkârlarla dayanışma içerisinde çalışırlar.
- 4) Eğitime büyük önem verirler, ihtiyaç sahibi öğrencilere yardımda bulunurlar.

C. Sosyolojik Açıdan Ahlak

“*Ahlak*”, kişinin davranıŐlarına yön veren kurallar bütünüdür. Bu sayede ahlak bireye hangi davranışlarda bulunması hangi davranışlardan kaçınması gerektiğiyle ilgili rehber görevini üstlenmektedir. Bireyin hayatında yol gösterici olarak yer alan ahlak kuralları ise toplumlarda yazılı olabileceği gibi hukuk alanında, yasada yer almayarak yazısız bir Şekilde de bulunabilmektedir.

Sözlükteki kullanımına bakıldığında genel anlamıyla ahlak, toplum içerisinde yer alan kurallar toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyolojik olarak ahlak ise toplumsal bir kavramdır ve bireyin içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel tüm yaşamını çevrelemektedir. Genelde toplum içerisinde sosyal yapının kurallarına uygun davranan bireyler ahlaklı kişiler, sosyal

yapının kurallarına uygun davranmayan kişiler ise ahlaksız olarak nitelendirilmektedir. Ancak burada atlanan bir nokta vardır ve bu da şudur; her birey bir ahlaka sahiptir yani hiç kimse ahlaksız sıfatıyla anılamaz. Sadece var olan ahlak kapsamı içerisinde bireylerin iyi ahlaklı olanlar ve kötü ahlaklı olanlar olmak üzere ikiye ayrıldığı söylenebilir.

Sosyal bir varlık olan insanın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve hayatını sürdürebilmesi için toplum içerisinde yaşamasının gerekliliği aşikârdır. Çünkü sosyal yapı içerisinde bireyler birbirlerinin paylaşımlarından yararlanmakta ve ihtiyaç duydukları unsurları birbirleri vasıtasıyla gidermektedirler. Özellikle bu konu yani bireyin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bir toplulukta yer alması durumu ahlakçılar tarafından “Hak için halk içinde olmak” ifadesi ile vurgulanmıştır.

Sosyal yapı içerisinde de yaşamak durumunda olan bireyin nefsinde bulunan bazı özellikler bu mecburiyeti tehlike altına sokabilmektedir. Bu nedenle her toplum örf, adet, gelenek ve göreneklerin dışında bireylerin uyması gereken kurallarını oluşturmuştur. Bu kurallar ahlak alanında oluşmuş ve böylece toplumun huzuru, mutluluğu ön planda tutulmuştur. Diğer insanlarla birlikte yaşayabilmek için nasıl bireysel sorumluluklarımız varsa bunun içinde sosyal sorumluluklarımıza da gereksinim vardır. Toplumsal düzenin sağlanabilmesi adına hiç kimse istediği şekilde davranamayacağından dolayı sosyal ahlak ilkelerinin bu sebep ile oluştuğu düşünülmektedir.

Ahlak ise toplumsal alışkanlıkları oluşturmaktadır. Ahlakın kişinin yaşam tarzında, dilsel ifadelerinde kendisini açığa vurduğunu görmekteyiz. Buna örnek olarak bireyin davranışlarını sergilemesinde övgü, takdir, yerilme, hoşnutluk, onay ya da ret, hoşgörü gibi unsurların etkili olduğu gösterilebilir. Biraz daha açmak gerekirse bireylerin toplum tarafından belirlenmiş olan ahlaki kurallara uymaları ya da belirlenen bu kurallara karşı gelmeleri sonucunda ortaya çıkan müeyyideler yani yaptırımlardan bahsedebiliriz. Bu müeyyideler ahlaki kuralların somutlaşmış şekillerinden birisidir ve müeyyide gösterilen davranışın sonucunda ortaya çıkmaktadır ancak davranışın önceden belirlenmiş sınırlarını da oluşturmaktadır.

Ahlak, toplumda ki bireylerin ortaklaşa kabul ettikleri bir paydadan meydana gelmektedir. Çevremize baktığımızda da kimsenin kendisini bu paydanın dışında tanımlamak istemediğine şahit olmaktadır.

Kıscacası bir toplumda düzeni sağlayan unsurlardan birisi olarak ahlak kuralları gösterilebilir ve bu kurallar bireylerin hem kendisiyle hem de çevresiyle olan ilişkilerine yön verebilmektedir. Buradan da ahlakın toplumsal bir olgu olduğu sonucu çıkarılabilir.

D. Ahlak ve Etik

Ahlakın temelinde toplumu şekillendiren örf-adet, gelenek-görenek, kural ve normların birleştiği söylenebilir. Toplumsal birliğin sağlanması ve birliğin devamlılığı için toplum nezdinde ihtiyaç duyulan ortaklıkların bulunmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu gereklilik beraberinde toplumsal alanda birliği, beraberliği sağlamakla birlikte sosyal yapının dejenere olmasını yani yozlaşmasının da önüne geçer. Toplumsal oluşum içerisinde meydana gelen değerlerin de bu duruma paralel olarak ahlak ve ahlakın beraberinde getirdiği kavramlardan biri olan etikle bağlantılı olduğu düşünülmektedir. “*Ahlak*” sözlükte; “gelenekler ile görenekler yoluyla aktarılan, yazılı ya da yazılı olmayan davranış kuralları, bilinçli ya da bilinçsiz olarak seçilen yaşama değerleri, belli bir toplum içinde yaşayan insanların kendileriyle, birbirleriyle, kurumlarla ilişkilerini düzenleyen ilkeler, değerler, kurallar, töreler bütünü.”¹³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan tanımlama da yola çıkılarak ahlaki düşüncelerin, davranışların, ilkelerin ve kuralların aktarım yoluyla gerçekleştiği bu aktarım kanalları içerisinde geleneklerin ve göreneklerin yer aldığı kültür olgusunun önemli bir yere sahip olduğu ve ahlakın bireylerin toplumsal yapı içerisinde ki kişi-grup-kurum ilişkilerini düzenleyen bir temelini olduğu açıktır.

Ahlak ile birlikte sıklıkla felsefe dalı içerisinde karşılaştığımız bir diğer unsur ise “*etik*” kavramıdır. “*Etik*”, sözlükte “felsefenin ödev, yükümlülük, sorumluluk ve erdem gibi kavramlarını analiz eden, doğruluk veya yanlışlık ile iyi veya kötüyle ilgili ahlaki yargıları ele alan, ahlaki eylemin doğasını soruşturan ve iyi bir yaşamın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı. Ahlak felsefesi.”¹⁴ şeklinde açıklanmaktadır. Ahlak bir davranışın iyi ya da kötü olarak sınırlarını çizerken etik ise bu davranışın neden iyi neden kötü olduğu konusunda ilerler yani etik ahlak alanına ait olan oluşum ve kavramların analizini yapmaktadır. Ahlaki oluşumlar bir

¹³ Abdülbaki Güçlü; Erkan Uzun; Serkan Uzun; Ümit Hüsrev Yolsal, Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s.24.

¹⁴ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/01/04/2019>

toplumdan başka bir topluma ya da zamansal olarak farklılıklar gösterebilirken etik unsurlar da böyle bir değişim söz konusu değildir. “*Etik*” in davranışın teorik kısmını oluştururken ahlakın ise davranışın pratik yani eyleme dönüşme durumuyla ilgili olan kısmıyla ilgilendiği görülmektedir.

Ahlak ile değerlerin kesiştiği noktada ise bireyi çevresinden ayıran kişisel özellikleri ve bu özelliklere bağlı yaşam tarzları ortaya çıkmaktadır. Öyle ki bireyin ahlaki değerlere sahipliği ölçüsünde iyi, güzel, faydalı, adaletli gibi sıfatlara sahip olduğu görülmektedir.

Ahlak kapsamında değerler toplumun ortalama normlarını göstermektedir. Bu ortalama normlar her ne kadar bölgeden bölgeye ulustan ulusa zamanla farklılıklar gösterse de içerisinde bulunan toplumda yaşayan bireyler için yaşam tarzı adına bir yönlendirme, rehber görevini üstlenmekte ve sosyal yapı tarafından belirlenen sınırlar dışına çıkan bireyler için toplum tarafından gösterilen bazı müeyyidelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu müeyyideler; genel olarak toplumsal dışlanma müeyyidesi ile cezalandırma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde yer alan ortak değerler vasıtasıyla birbirleriyle iyi geçinen, dengeli, uyumlu bireyler ortaya çıkacaktır. Ahlaki yaptırımlar başlığı altında konu daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Ahlakla aynı anlamı karşıladığı düşünülen ve de genel olarak ayırım noktasının bilinmediği etik kavramı ile ilgili tanımların ve değerlendirmelerin konunun aydınlanabilmesi açısından incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ahlak ile etik genel anlamı itibariyle birbirleriyle karıştırılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; kendimizce olumsuz olarak gördüğümüz bir eylem karşısında “Bu yaptığın hiç etik değil.” söyleminde bulunabiliriz. Hâlbuki olması gereken “Bu yaptığın hiç ahlaki değil.” ifadesinin kullanılmasıdır. Çünkü davranışların sonuç kısmı ahlak alanına girerken etik kısmını davranışın neden ya da niçin gerçekleştirildiği ilgilendirmektedir.

E. Toplumsal Norm ve Kültür

“*Norm*” un sözlük anlamı; “kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya yasaya uygun durum”¹⁵ şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sosyoloji alanı içerisinde ise

¹⁵ Kollektif, Türkçe Sözlük, 10. Baskı, 2005, s.1480.

“*norm*”; “insanların birbirleriyle ilişkilerinde nasıl ve ne şekilde davranmaları gerektiğini belirleyen, idealleştiren, olanla değil olması gerekenle ilgili bir yaptırım gücüne sahip kurallar bütünü.”¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Norm kavramı ile ilgili olarak yapılan değerlendirmelerin ortak paydasında bireylerin eylem alanlarının sınırlarını belirleyen kıstasları oluşturması gösterilebilir.

Toplumsal norm kavramı terim olarak ise, “katıldığımız toplumsal durumlarda eylemlerimize yön veren bir ölçüt ve kural”¹⁷ olarak tanımlanmaktadır. Bütün toplumlarda insanlara yön veren kurallar bulunmaktadır ve bu kurallar sayesinde ekonomik, sosyal, siyasi, ahlaki, kültürel alanlar şekillenmektedir. Bireyler toplum tarafından oluşturulmuş bu kurallar bütününe doğarlar, bir bakıma sosyalleşme sürecine dâhil olurlar. “*Norm*” adı verilen kuralların içselleştirilmesi, kabulü ya da reddi toplumsal etkileşim sonucunda gerçekleşmektedir. Toplumsal hayatın devamlılığı için de sosyal normlara ihtiyaç duyulduğu bilinen bir gerçektir. Öyle ki doğumdan ölüme kadar olan ritüellerde, sosyal ve psikolojik durum, davranış, tepki oluşumlarında normlar belirleyici rollerden birini üstlenmekle birlikte kültürün de önemli bir unsuru olarak yer almaktadır.

Sosyoloji, antropoloji gibi sosyal bilimlerin temel terimlerinden biri olan “*kültür*” ün sanat, teknoloji, eğitim gibi farklı alanlarda kullanılması sebebiyle tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bu noktada değerleri, normları sosyal yapıdan ayrı bir şekilde ele almak kavramların anlaşılmasına sebebiyet verecektir. Genel ifadeyle sözlük anlamı “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde oluşturulan bütün maddi ve manevi değerlerle bunları yaratmada, sonraki nesillere aktarımında kullanılan insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.”¹⁸ olan kültür kavramı sosyal süreçlerden oluşmakta ve bir süreci ifade etmesi sebebiyle kalıtsal yani doğuştan değil de sonradan öğrenilebilir bir yapısının olduğunu kanıtlatıldığı söylenebilir.

Bireylerin toplumsal yaşam tarzlarını şekillendirmede içerisinde buldukları yapının normlarını ve değerlerini bütünleştiren kültürel unsurlar etkili olmaktadır. Kültür ise maddi ve manevi yapılar üzerinden incelenmektedir. Maddi unsurlar bizzat insan tarafından oluşturulmuş somut şekillerken manevi unsurlar sosyalin

¹⁶ İsmail Doğan, Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar, 6. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara, 2004, s.230.

¹⁷ Doğan, age., s.230.

¹⁸ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/01/04/2019>

gelenek ve göreneklerini, giyim, davranış biçimlerini, inançlarını-kabullerini yer edinen yazılı olan ile yazılı olmayan normlardan oluşmaktadır.

Kültürün öğelerinde yer alan olgular arasında değer unsuru da yer almaktadır. Değerler sisteminin toplum içerisindeki bireylerin tecrübelerini yansıttığı söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında bir toplumun maddi ve manevi kültürünü şekillendirmede değerlerin de payının olduğu açıktır. Ayrıca toplumların zamanla değişime uğrayabilmesinden dolayı kültürel unsurlar ile birlikte toplumun değerleri de değişkenlik gösterebilir. Bu nedenle kültürel değerlerin sabit bir yapıda olmadığı görülmektedir.

F. Ahlaki Değerler

1. İyi ve Kötü

Ahlak felsefesi içerisinde temel kavramlardan birisini oluşturan “*iyi ve kötü*” hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Temel olarak ahlak felsefesinin iyi ve kötü kavramları üzerinde kurulduğu düşünülmektedir. Pek çok tanımlanan “*iyi*”, sözlük anlamında; “istenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı, işe yarar, ereğine, özüne uygun, doğru yapılmış; doğasına uygun.”¹⁹, terim anlamı olarak “bir şeye veya birisine faydalı olan, bir ihtiyaca cevap veren, varlığı arzu edilir hale getiren.”²⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. İyinin zıttı olan “*kötü*” kavramı ise “istenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoş gitmeyen, fena.”²¹ şeklinde açıklanmaktadır. İyi ve kötü kavramları ahlak felsefesinin yoğun bir şekilde üzerinde tartıştığı konular arasında gösterilebilir. Çünkü hem teorik hem de uygulama anlamında bireyin benimsedikleri ya da reddettikleri unsurların, oluşumların iyi ve kötü kavramları üzerinde temellendiği söylenebilir. İyi ve kötünün tanımlanmasında farklı görüşler olduğu gibi iyi ve kötünün neye göre belirlendiği yani ölçütünün ne olduğu konusunda, iyi ve kötünün kaynağında da farklı görüşler olduğu ortadadır.

¹⁹ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/03/04/2019>

²⁰ Süleyman Hayri Bolay, Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, VI. Baskı, Ankara, 1996, s.100.

²¹ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/04/04/2019>

Yukarıda iyi ve kötü kavramlarının kaynağına ilişkin farklı görüşlerin var olduğu üzerinde durulmuştur. Aydın ve Bekiryazıcı'nın aktardıklarına göre bu görüşler öznelci ve nesnelci yaklaşımlar olarak değerlendirilebilir. “Öznelci yaklaşım esas alındığında değerlerin kaynağı insandır, yani öznedir. Nesnelcinin, olayların “iyi” ya da “kötü” değerleri insana yüklenmektedir. Nesnelci yaklaşıma göre ise, “iyi” ya da “kötü” olan nesnenin bizzat kendisidir. Bu durumda da obje değerini kendi içinde, özünde taşır.”²² Bildirilen görüşlerden anlaşılacağı üzere yapılan iki değerlendirmede ayrım noktası değere tabi olan obje ve nesne ayrımı arasında yapılmaktadır. Yani öznelci yaklaşım içerisinde değerli olma ya da değerli olmama durumu kişinin nesneye yüklediği anlamda yatmaktadır, bu nedenle nesneye değer atfeden bireyin kendisidir. Nesnelci yaklaşımda ise durum tam tersine dönmektedir. Şöyle ki bu yaklaşım içerisinde de önemli olan ve önde gelen unsur objenin yani nesnenin iyi ya da kötü vb. değersel vasıflara sahip olmasında yatmaktadır ve burada nesnenin niteliklerinin öznenin kendisinden ön planda olduğu çıkarılabilir.

İyi-kötü kavramları ve değerlerin ortak noktası ise “ahlaki değerlerin, kendilerini iyi ya da kötü diye nitelendirmemizin mümkün olduğu durumlar veya davranışlarla ilgili değerleri kapsamasında yatmaktadır.”²³ İyi ve kötü olarak değerlendirme yapılabilmesi adına bir davranış boyutunun varlığından bahsediliyor olması gerekmektedir.

Sonuç itibarıyla “iyi” olarak ele alınan değerler hem bireye hem de içinde yer aldığı toplumsal çevreye yararlı, sosyal yapıyla, gelenek ve göreneklerle tezatlık oluşturmayan, çelişki göstermeyen eylemleri barındırırken; “kötü” olarak ele alınan değerlerin bireysel ve toplumsal çevreye zarar veren, birlik ve düzeni bozan eylemleri kapsadığı görülmektedir.

2. Erdem

“*Erdem*”, Antik Yunan’da ahlak alanında kullanılan bir sözcük olmadan önce “bir varlığın yapması gereken işlevi en iyi biçimde yerine getirmesi”²⁴ anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında üstünlük olarak gösterilen nitelikler dönemsel ve mekânsal olarak değişiklikler göstermişlerdir. Örneğin kahramanlığı ön planda tutan

²² Aydın, Bekiryazıcı, age., s.106.

²³ Aydın, Bekiryazıcı, age., s.107.

²⁴ Francis E. Peters, Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü, Çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s. 46.

toplumsal yapılanmalarda “*erdem*”, “özgür bir insanın rolünü sürdürmesine destek olan ve rolünün gerektirdiği eylemlerde kendilerini açığa vuran nitelikler” şeklinde tanımlanmıştır.²⁵ Bu pencereden değerlendirildiği zaman cesaret mühim bir erdem olarak karşımıza çıkmakta ve kahramanlığa önem atfedilen sosyal yapı içerisinde bireye bir yücelik atfetmekte olduğu söylenebilir.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal yapının değişime uğraması sebebiyle erdem kavramına atfedilen anlamlarda da farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Ahlak terimlerinden biri olan “*erdem*”; “ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet.”²⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda bireyin ahlaki anlamda en yüksek olan iyi kriterine ulaşma çabası ve davranışlarını bu yönde sergilemeye başlaması da erdem olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla erdem kişinin iyi ve doğru olan davranışlarını karakteriyle bütünleştirip kendi karakteri içinde benimsemesi esasına dayanmaktadır. Bundan dolayıdır ki bir kişinin erdemli olarak adlandırılması için sadece iyi ve doğru olan davranışlarda bulunması yeterli olmamakta önemli olan bu davranışların bireyin hayatında süreklilik halinde devamlı bir şekilde olabilmesidir. Ancak ahlaksak anlamda iyi, erdemli kişi sıfatlarına bu şekilde kavuşabilmektedir. Yapılan değerlendirmelere bakıldığında erdem ahlaki alanda iyi ve değerli davranışları kapsadığı görülmektedir. Bu nedenle de erdem bireyde olması gereken ahlaki değerleri kapsamakta ve iyilik göstermek, adaletli olmak, doğruluk-dürüstlük, tevazu sahibi olmak, hoşgörülü davranmak vb. değerler erdem olarak nitelendirilmektedir.

Yapılan araştırmalar neticesinde erdem ahlaki anlamda tanımlanmasında bireyin karakteristik özelliklerinin göz önünde bulundurulduğu ve de erdem gerek eylemlere gerekse de düşünüş şekillerine olumlu nitelikler kazandıran bir yapısının olduğu çıkarılabilir. Ayrıca ahlaki anlamda erdemli olarak değerlendirilen bir kişinin içinde yer aldığı sosyal yapıya ait değerlere de bağlılık gösterdiği gözlemlenebilmekle birlikte bireyin yer aldığı sosyal yapı içerisinde kazandırılmak istenen olumlu erdem ve değerler zaman zaman bazı yaptırımlar vasıtası ile gerçekleşebilmektedir. Bir sonraki bölümde ahlak alanında var olan müeyyideler yani yaptırımlar üzerinde durulacaktır.

²⁵ Alasdair Macintyre, Ehtik’in Kısa Tarihi, Çev. Hakkı Hünler, Solmaz Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 16.

²⁶ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/06/04/2019>

G. Ahlaki Yaptırımlar

Bilindiği üzere kişi kendi özgür iradesi ile gerçekleştirdiği her eyleminin sonucundan sorumlu hale gelmektedir. Bu sorumluluk beraberinde müeyyide ile eş anlamlı olan yaptırım kavramını getirmektedir. “*Yaptırım*” kavramı sözlükte; “kanun, ahlak gibi kurumların emirlerinin yerine getirilmesini sağlama, müeyyide ve yasaya, kurala karşı yapılan aykırı davranışlara verilen ceza.”²⁷ şeklinde, terim anlamı ise “toplumsal kuralların işleyebilmesine ve düzenin devamlılığının sağlanmasına yönelik olarak kişilere caydırıcı veya özendirici etkide bulunan ceza veya mükafat.”²⁸ olarak açıklanmıştır. Yapılan tanımlamalardan yola çıkacak olursak yaptırımlarla ilgili kişiyi sınırları çizilmiş, belirlenmiş şekilde olumlu eylemde bulunmaya sevk eden bir kuvvet olduğu söylenebilir. Ahlak alanında gerçekleştirilen eylemlerde müeyyide bireyi ahlaki olarak olumlu tanımlanan davranışlara yönlendirici nitelikler üzerinde düşünmeye ve ona uygun bir şekilde hareket etmeye davet etmektedir. Aynı zamanda müeyyidelerin kişinin olumlu davranış ve düşünüş tarzına sevk edici etkisinin yanında olumsuz olan durum ve eylemlerden de uzak tutmaya çalışma, zapt etme, alı koyma gibi yönlendirmeleri de bulunmaktadır. Kişi özgür iradesi vasıtasıyla bu bahsedilen yönlendirme çeşitleri arasında seçim yapma hakkına sahip olabilmektedir.

Bir bakıma bireylerin toplum içinde belirlenmiş olan ve kendisinden beklenen şekilde davranmadığı takdirde yaptırımlarla karşılaşabilecekleri söylenebilir. Bunlardan ödüllendirme içeren yaptırımlar olumlu yaptırım, cezalandırma içeren yaptırımlar ise olumsuz yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaptırımlar hem maddi hem de manevi zorlamalar şeklinde olabilmektedir. Ahlak alanında eylemlerin gerçekleşmesi esası da müeyyideler etrafında gerçekleşmekte ve nihai amaç sosyal yapının belirlenen ilkeler düzeyinde düzene sokulmasını sağlamaktadır. Örneğin; devletin koymuş olduğu kanun ve kurallara uyulmaması durumunda para cezası gibi maddi yaptırımlar olabileceği gibi dini emir ve kurallara uyulmaması halinde manevi yaptırımlar ile karşılaşılabilir.

²⁷ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/08/04/2019>

²⁸ Demir, Acar, age., s. 379.

Yani müeyyideler yalnızca olumsuz özellikler içermemekte ve gerçekleştirilen eylemin sonucuna uygun olarak ceza ya da ödüllendirme şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. Bu noktada ahlak, hem ceza verme ile olumsuz eylemlerden uzaklaştırma hem de gerçekleştirilen olumlu davranışlar sonucunda ödüllendirme amacıyla kendi kurallarının uygulanmasını istemektedir. Bu hedef sebebiyle de birtakım yaptırım çeşitleri bulunmaktadır. Bir sonraki konu başlığı altında bu yaptırım çeşitleri ele alınacaktır.

1. Vicdan

Toplumsal yapı içerisinde bireylerin davranışlarında etkili olan farklı çeşitlilikte yaptırımlar bulunmaktadır. Bunlardan etkili kuvvetlerin başında bireyin vicdanının geldiği söylenebilir. “*Vicdan*” sözlükte; “kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç.”²⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu noktada “*vicdan*”, kişinin ahlaki değerlerini dolaysız bir şekilde yapmasını sağlayan iç duyusu olarak değerlendirilebilir ve bir başka ifadeyle de ahlaki bilinç hali olduğu da söylenebilir.

Vicdani yaptırımın içsel kaynaklı bir yapısının olduğu bilinen bir gerçektir. Yani bireyin kendi içinde hissettiği / hissetmiş olduğu suçluluk duygusunu ya da tam tersi iç huzurun oluşumuna etki edebilmektedir. Bu noktada yaptırım çeşitlerinden birisi olan vicdan bireyin gerçekleştirmiş olduğu davranışlar sonucunda manevi anlamda olumlu özellikler gösteren ruhsal bir yapıya sahip olması ya da vicdani olarak rahatsızlık hissetmesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Fakat yaptırım çeşitlerinden biri olan vicdan yalnızca bireye ve kişinin özgür iradesi ile gerçekleştirdiği eylemlerinin sonucuna bağlı olması sebebiyle yaptırım uygulatma derecesi anlamında diğer yaptırım çeşitlerinden ayrılmaktadır. Öyle ki bu yaptırım çeşidi yalnızca erdem sahibi ve değerlerine bağlı kişiler üzerinde etkili olabilmektedir.

Vicdan ile ahlaklı davranışta bulunma arasında ise gerekli bir ilişki durumu mevcuttur. Çünkü kişinin iyi ahlaka uygun davranışlar sergilemesi onun aynı zamanda vicdan sahibi bir kişi olduğunu da göstermektedir ve bu tür davranışlar

²⁹ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/12/04/2019>

bireyden başlayarak kişinin etrafına da yayılan olumlu bir çevre ya da etki oluşturabilmektedir. Örneğin; iç sesini dinleyip iyi, güzel eylemlerde bulunan kişi başta kendini huzurlu ve mutlu hissetmeye başlayacak beraberinde bireyin eylemi toplumsal alan içinde gerçekleşecek olan iyi hal ve durumlara dönüşebilecektir. Kısacası vicdani yaptırım bireyin hangi davranışları yapıp hangileri yapmaması konusunda kendi içinde oluşturduğu bir yargıç olabilmektedir.

2 Sosyal Müeyyide

Bireyler üzerinde tesiri olan, kişileri olumsuz düşünce ve davranışlardan uzaklaştıran yaptırım çeşitlerinden bir tanesi de sosyal yaptırımlardır. Sosyal yapı içerisinde tüm bireylerin dil, din, ırk, kültür gibi unsurlar gözetmeksizin bir düzen ve birlik içerisinde yaşamaları arzu edilmektedir. Bu sebepten dolayı da toplumsal birlikler içerisinde düzeni, birliği, huzuru sağlamaya yardımcı bazı ilke, değerler ve yaptırımların bulunduğu açıkça görülebilmektedir.

“*Sosyal yaptırım*”, genel anlamı itibari ile “iyi ve kötü eylemlere toplumun verdiği ortak tepki, ortak kanaat, toplumun sağduyusu, üzerinde görüş birliğine varılan yargı.”³⁰ şeklinde ele alınmaktadır. Bir noktada sosyal müeyyide kötü ve olumsuz durumların oluşması ve yaygınlaşmasını engellerken iyi ve olumlu olan davranışların, durumların ise teşvik edilmesine katkı verdiği düşünülmektedir. Ayrıca bireylerin çevresinde ve toplumda yaşayan diğer kişilerin onayını almak ya da toplumsal dışlanmadan etkilenmemek adına davranışlarını belirli sınırlar dahilinde gerçekleştirmeleri sosyal müeyyidenin alanı içerisine de girdiklerini göstermektedir.

Ahlaki davranışların oluşması ve gelişmesinde de sosyal müeyyidelerin önemli bir payının bulunduğu açıktır. Sosyal müeyyideler vasıtası ile ahlaki alanda düzenli bir yapı oluşturulabilmektedir. Her ne kadar sosyal müeyyideler hukuk alanında yer alan yaptırımlara kıyasla belirli bir sistematığı bulunmasa da sonuç itibariyle toplum tarafından belirlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında müeyyidelerin sosyal alan içinde yer alan bireyler tarafından belirlenmesi durumu kişinin eylemlerini gerçekleştirirken genel topluluğun iyi mi yoksa kötü mü şeklinde bir

³⁰ Aydın, Bekiryazıcı, age., s.197.

değerlendirmede bulunacak olması ön plana çıkmaktadır. Böylece ahlaki davranışların hem bireyi hem de toplumsal yapıyı etkilediği ortadadır.

Sosyal müeyyideler içerisinde birden fazla yaptırım çeşidinin de olduğunu belirtmek gerekir. Yani bazı eylemler hem hukuki yaptırım hem de ahlaki yaptırım alanları içerisinde değerlendirilebilir. Örneğin; kumar oynamanın, adam öldürmenin, hırsızlık yapmanın cezai yaptırımları ile birlikte ahlaki yaptırımları da bulunmakta ve böylece müeyyideler kişiyi bu tür davranışlardan alıkoymasında etkili olmaktadır. Bireysel ve toplumsal çerçevede edinilen ve gerçekleştirilen olumlu ya da olumsuz davranışların temelinde de sorumluluk duygusunun var olduğu belirtilebilir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına bir sonraki bölümde ahlaki yaptırım açısından sorumluluk duygusu konusuna yer verilecektir.

3. Sorumluluk Duygusu

“*Sorumluluk*” kavramı sözlükte; “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet.”³¹ olarak tanımlanmaktadır. Yeryüzünde diğer canlılar arasında irade sahibi olması nedeniyle yalnızca insan türünün ahlaki varlık alanı içinde değerlendirilebileceği ve yapmış olduğu davranış türlerinden kendisinin sorumlu olduğu söylenebilir. Bu nedenle kişi eylemde bulunurken sosyal yapının yararını göz önünde bulundurarak hareket etmek durumundadır. Aksi halde birey üst kısımda açıklanmaya çalışılan yaptırım çeşitlerinden birisine maruz kalabilir.

Ahlak ile de sorumluluk kavramları arasında karşılıklı olarak bir etkileşim söz konusu olmaktadır. Öyle ki iyi ahlakı benimsemiş olmak ile kişinin sorumluluk duygusuna sahip olması arasında bağlantı kurulabilmekte ve bundan sebep de kişi ahlak alanı içerisinde gerçekleştirmiş olduğu eylemlerinin hesabını kolay bir şekilde verecek duruma gelebilmektedir. “*Sorumluluk*”, temelde “insanın kendisini kendi fiillerinin sahibi olduğunun farkına varabilmesi; kendisini yaptığı fiillerinin öznesi olarak hissedebilmesidir.”³² Bu noktada akıl sahibi ve hür bir birey olmanın sorumluluk kavramı için gerekli şartlar olduğu söylenebilir. Ancak sayılan bu niteliklerin yanında kişinin sorumlu tutulabilmesi için akli melekelerle sahip olması

³¹ Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/15/04/2019>

³² Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994, s. 171-172.

yeterli değildir. Buna ek olarak gereken öncül alternatifler arasından istediğini seçebilme özgürlüğüne sahip olmasıdır. Çünkü sorumluluğun ana ekseninde hürriyet bulunmaktadır.

Yine üzerinde durulması gereken konulardan biri de bireyin yalnızca toplumsal alan içindeki eylemlerine değil kendi içsel alanına ait davranış ve düşünüş tarzına da dikkat etmesinin gerekliliğidir. Çünkü kişi her ne kadar sosyal yapıya karşı sorumlu ve yükümlü bir durumda olsa da aynı durum kendi şahsı için yani bireysel var oluşunun gerekliliği içinde mevcuttur ve toplumsal sorumlulukları olduğu kadar kendi bedenine, ruhsal yapısına karşı sorumlulukları da bulunmaktadır. Genel anlamıyla sorumluluk özgür durumda bulunan ve akıl sahibi olan bireyin davranışlarını kendi şahsının gerçekleştirdiğinin farkında olarak bu davranışlar sonucunda ortaya çıkan durumlara razı gelmesidir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse sorumluluk bireyin isteyerek gerçekleştirdiği eylemler sonucunda yaptırımlara katlanma durumu olarak da ifade edilebilir.

H. Sosyolojik Açıdan Ahlaki Değerler

Sosyolojinin temel konularından birisini oluşturan toplumsal yapı temelinde sosyal ilişkileri, sosyal grupları barındırmakta ve bireyler arasında olan ya da toplumsal yapıdaki ilişki ve grupların toplum içerisinde rastgele bir araya gelmedikleri varsayılarak oluşumlarında etken olan unsurların olduğu da açık bir şekilde görülmektedir. Etken unsurlardan biri olarak değer kavramı araya girmektedir. Çünkü bir toplumsal yapının var olabilmesi aynı zamanda devamlılığını sağlayabilmesi adına değerler öncül görevler üstlenmektedirler. “Bu yönüyle değerler, bir toplumun kültürünü, diğer toplumların kültürlerinden ayıran ve milli sınırlar içindeki cemiyetin dağılmasını önleyen, milli birliği pekiştiren ve sosyal dayanışmayı sağlayan faktörlerdir.”³³ Yapılan açıklamadan da anlaşılacağı üzere değerler, kültürlerin toplum içerisinde yaşam olanağı sağladığı bireylerine çeşitli sınırlar çizer ve kişilerin bu sınırlar dâhilinde yaşamlarını idame ettirmeleri yönünde yol gösterir. Ayrıca değerlerin kültürlerarası farklılıkları oluşturan bir yapısı da bulunmaktadır. Bu nedenle bir kültür içerisinde bazı değerlere verilen önem

³³ Ali Seyyar, Ahlak Terimleri (Ansiklopedik Sözlük), Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s.99-100.

sıralaması zaman, bölge gibi etkenlerden ötürü bir başka kültür de farklılık gösterebilmektedir fakat insanların bir arada bulunmasında ya da tam aksine birey ve toplumların çözümlerinin arkasında yatan unsurların temelinde değer olgusunun yer aldığı söylenebilir.

Sosyal alan içerisinde adetler, gelenek ve görenekler, ekonomi, eğitim, aile, siyaset, kültür gibi birimler ile toplumsal değerler arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Sözü edilen bu birimler hem değerler kapsamına girmekte hem de toplumsal değerlerden destek almaktadırlar. Bundan ötürü “değerler, günlük yaşantımızda büyük bir öneme sahiptirler. Çünkü değerler normları etkilemekte ve toplumda kurallar ve normlar değerlerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır.”³⁴ Böylece değerler toplumsal ilişki düzeylerinin gelişmesinde ve toplumsal ilişkilerin devamlılığının sağlanmasında aktif olarak yer alarak bireylerin ve toplumların analiz edilebilmesi için de bir gereklilik durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bakıma sosyal yapıyı oluşturan ana toplumsal kurumların hepsinin kendisine özgü değerlerini barındırdığı bilinmektedir. Bu sebeple aile, eğitim, din gibi toplumsal kurumlar değerlerin içselleştirilmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında kısacası gelecek kuşağa iletilmesinde önemli roller üstlenmektedirler. Buradan da karşılıklı olarak hem toplumun değerleri etkilediği hem de değerlerin toplumu etkilediği çıkarılabilir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değer-toplum arasındaki ilişkiden bahsetmişken değerlerin toplumsal anlamda birbirinden farklı işlevlerinin bulunduğu da üzerinde durulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Mesela, değerler sayesinde bireyin davranışları anlam kazanmakta, toplumsal rol ve statüler belirlenmekte, birlik-beraberlik olgularıyla birlikte toplumsal huzur ve dayanışma ortamı oluşmakta, davranış kalıplarının belirlenmesine katkıda bulunulmakta, kültür kodlarının yaratılmasında ve bu kodların devamlılık göstermesinde, toplumsal bir denetim sağlanmaktadır.

Toplum içerisinde var olan yaptırım çeşitleri ise bireylerin sahip oldukları olumlu ya da olumsuz değerlerle ilintilidir. Bu noktada değerlerin özellikleri ile ilgili birbirinden ayrı görüşler var olmuş olsa da bu ifadeler birbirlerinden tamamen zıt ya da bağımsız değildir. Değerlerin nitelikleri ve fonksiyonları hakkında konuyu ele alan, araştırma yapan kişilerin ileri sürdükleri fikirlerin aktarımını Aydın şu şekilde

³⁴ Enver Özkalp, “Kültür”, Davranış Bilimlerine Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003, s.64.

yapmıştır: “Değerler”, bireylerin yapmış oldukları eylemleri içselleştirme fırsatı sunarlar ki zaten kavram toplum içerisinde yer alan bireylerin her alanda benimsemiş oldukları unsurlardan oluşmaktadır.”³⁵ Bu da beraberinde bir kabulleniş, inanma olgusunu ortaya çıkarttığı söylenebilir. İnanma ve benimsemede yaşamın tüm alanlarında kendisini göstermektedir. Yani değerler, yaşamın her yerinde bulunabilmektedirler. Örneğin; ekonominin, siyasetin, ailenin vb. yapıların kendilerine has değersel ifadelerinin bulunduğu görülmektedir.

Değerlerin etkileri konusuna gelince de bilindiği gibi işlev ya da fonksiyon kavramları görev ile aynı anlamda kullanılırken; “sosyolojide herhangi bir sosyal olgunun, bütün içinde yerine getirdiği görev.”³⁶ şeklinde açıklanmaktadır. Yine konu ile ilgili fikir beyan eden araştırmacıların görüşlerini toparlayan Aydın değerlerin fonksiyonlarına ilişkin şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Değerler, davranışların değerlendirilmesinde araç olarak kullanılır, kişilerin dikkatini istenen, iyi, yararlı ve önemli görülen kültür nesnelere üzerinde odaklaştırır, ideal düşünme ve davranma yollarını gösterir, sosyal rollerin sevilmesinde ve bu rollerin gerçekleştirilmesinde rehberlik eder, sosyal kontrol ya da baskı araçları görevini yerine getirir ve dayanışma araçları olarak devreye girerler.”³⁷ Bu şekilde konuyla ilgili var olan araştırmalar incelendiğinde değerlerin önemli olan görevlerinden birisinin toplumsal yapıyı şekillendiriyor oluşu gösterilebilir. Değerlerin bireysel ve toplumsal yaşamı şekillendirebilmesi içinde kavram olarak kalmayıp sosyal yapı içerisinde gözle görülür somut bir hale dönüşmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Örneğin; hakkaniyet kavramı her ne kadar bir değeri karşılıyor olsa bile bunun sosyal yapıda karşılığı bulunmadığı zaman bir etkinlik göstermesini beklemek de doğru bir davranış olmayacaktır.

Değerlerin işlevlerine yönelik konuyu toparlamak adına şu sonuçlar çıkarılabilir: “Değerler”, bireysel ve toplumsal alanın biçimlenmesinde etkin rol oynarlarken aynı zamanda davranış ve düşünüş tarzlarına da belirli bir amaç tayin edip, eylemler adına rehber görevini üstlenirken de sosyal yapının düzenini, kontrolünü, dayanışma olgusunu sağlayan-pekiştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁵ Mustafa Aydın, “Değerler, İşlevleri ve Ahlak”, Eğitime Bakış Dergisi, sayı:19, 2011, s.40.

³⁶ Age., s.41.

³⁷ Age., s.42.

I. İş Ahlakı ve Ahilik

İş ahlakının içeriği, neleri kapsadığı, sınırları ile ilgili yapılmış tam ve net tanımlar bulunmamaktadır. Bu alanda yer alan problemlerin çözümü adına evrensel bir yaklaşımdan da bahsedilememektedir. Genel olarak iş ahlakı ile ilgili tanımlara bakıldığında alandaki spesifik yani o alana özgü bir durum karşısında nelerin doğru, nelerin yanlış olduğuyla ilgili kural ve ilkelerin oluşturulduğunu söyleyebiliriz. “*İş ahlakı*”; “bir meslekle ilgili herkes tarafından benimsenmiş, genel kabul görmüş ve o mesleğe mensup olanların ulaşmak için gayret ettikleri, aykırı hareket edenleri kınama, ayıplama, yalnızlığa terk etme, iş birliği yapmama gibi yollarla cezalandırdıkları, ideal tavır, davranış, hareket ve düşünce biçimidir.”³⁸ Yapılan tanımlamadan da anlaşılacağı üzere iş ahlakı sadece bir iş koluna ait ahlaki ilkelerden oluşmamaktadır. Bu nedenle iş ahlakı ile pratikte eyleme dönüşmüş düşünüş ve davranış tarzlarıyla yani günlük hayatta yer edinmiş ahlaki ilke ve değerlerden ayrı bir alan olarak düşünülmemelidir.

“*İş ahlakı*”, ahlak alanının uygulama yönü içerisinde bulunmaktadır ve iş yaşantısı içerisinde bulunan her türlü ahlaki problem üzerinde durmakta, alanın problemlerini ele almaktadır. Bu problemler çalışanla işveren ya da çalışanlar arasında, müşterilerle, işletmeyle ve işletme ile çevresel faktörler arasında olabilmektedir. İş ahlakı konusunda bulunan genel yanlış yargılardan birisi sadece iş yerinde bulunan kuralların iş ahlakı adı altında toplanmış gözükmesidir. Yani müşterilere karşı adaletli, yardımsever, doğru sözlü vb. ilkeler yalnızca iş ahlakı içerisinde yer almazlar işletmelerde gerçekleştirilen eylemler insanlar tarafından gerçekleştirildiğinden ahlaki bakımdan değerlendirilebilme olanağına da sahiptirler. Örneğin; sözleşme yapıldığında her iki tarafında sözleşmeye bağlı kalınması ya da işveren kişi çalıştırdığı kimsenin işletmeden ürün çalmamasını ummaktadır. Dolayısıyla işletmelerde ahlak dışı davranılması hem kişiyi hem de işletmeyi zor

³⁸ Mehmet Şahin, “İş Ahlakının İktisadi Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme”, Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, sayı 1, İstanbul, 1986, s.110.

duruma sokabilmektedir. Bu noktada genel ahlak kuralları ile iş ahlakı alanındaki kuralların aynı yöntemlerle incelendiği göz önünde bulundurulmalıdır.

“İş ahlakı”, özellikle ahlaki alanda belirlenmiş olan kuralların işletmeler üzerinde nasıl uygulanabileceği üzerinde durmaktadır. Sadece ahlaki ilkelerin analizi ile ilgilenmez bunun yanında davranış çeşitlerine bu analiz sonuçlarının uygulanması adı altında da faaliyet göstermektedir.

Bireylerden ailelere, ailelerden toplumlara, toplumlardan kurumlara, kurumlardan devlete kadar toplumsal yapının tüm katmanlarında huzurun, güvenliğin, düzenin sağlanmasının şartları arasında ahlaki ilke ve kurallara uyma şartı söz konusudur. Bu nedenle işletmelerin iş alanında ahlaki kurallara uygun hareket etmesi kişilerin önemli sorumluluk ve görevleri arasında bulunmaktadır. Konuyla ilgili Arslan kitabında Kant’ın görüşünü şu şekilde aktarmıştır: Kant, “ahlaki davranmanın bir koşula veya nedene bağlanamayacağını ve her ne koşulda olursa olsun ahlaki davranışın ortaya konması gereken esas durum olduğunu ifade etmektedir.”³⁹ Yapılan değerlendirmeye paralel olarak işletmelerin ahlaki kurallara uymasının sebebi olarak çıkar odaklı davranışlar olmadığı söylenebilir. Öyle ki günümüzde iş ahlakı sadece bireylerin vicdanlarına bırakılabilecek bir olgu değildir. Bu nedenle iş ahlakı ilke ve kuralları bulunmakta bunlar da işletmenin ileriye doğru gitmesinde önemli paya sahiptirler. İş dünyasının karmaşık bir yapıda bulunması, işletmeler üzerinde ki kontrol ve denetimler de kuralların gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

İşletmeler iş ahlakı kurallarına uygun davranmadıkları takdirde ise gerek maddi gerekse manevi zararlar ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Maddi zararlara para cezaları gibi uygulamalar örnek verilebilirken manevi zararlara ise işletmenin kendi içinde ve çevresine, müşterilerine karşı yaşadığı itibar kaybı örnek verilebilir.

İş ahlakı kurallarına uyulması halinde gerçekleşecek olumlu gelişmelere ek olarak şunlar da söylenebilir; işletmenin kaynaklarını daha etkin kullanabilmesine yardımcı olabilir, üretim sırasında gerçekleştirilecek olan firelerin önüne geçilebilir, işletme içinde ya da ortaklar arasında oluşabilecek yolsuzluklar engellenebilir, iş alanındaki verimlilik ve kalite oranının artırılmasına katkıda bulunabilir, özellikle çalışanlar arasında çalışma barışı korunabilir, işletme içerisinde yardımlaşma olgusu ve ekip ruhunun pekiştirilmesi sağlanabilir, ahlaki kurallara uyan bir işletmenin

³⁹ Mahmut Arslan, İş ve Meslek Ahlakı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.9-11.

müşteri memnuniyeti de o oranda fazla olacağından dolayı maddi kazanca da hizmet etmiş olabilir gibi.

Bunların yanında özellikle küreselleşmeyle birlikte insan haklarına ilişkin istekler artmakta ve dil, mezhep, etnik köken, din, cinsiyet vb. alanlarda herkese eşit davranılması gerektiği yönünde talepler oluşmaktadır. Bu sebeple işletmeler içerisinde bireylerin birbirlerinin kültürel özelliklerine saygı duymaları, birbirlerine anlayış gösterebilmeleri iş ahlakı kurallarına uygun davranmaları sonucunda kolaylaşabildiği söylenebilir. İşletmelere zarar verebilecek eylemlere hileli-kalitesiz mal üretip satmak, müşteriyi aldatmak, adaletli olmamak, sözünde durmamak gibi durumlar örnek verilebilir. İş ahlakı kuralları da bu zararların önlenmesi adına bulunmaktadır. Bu durumda kişisel ya da işletme tarafından oluşabilecek zararlar ortadan kaldırılarak toplumsal faydaya, toplumsal düzene katkıda bulunan davranışlar oluşmaktadır. Yani iş ahlakı ilkelerine uyulması durumunda sağlanan fayda toplumun yararına etki edebilmektedir.

Günümüzde iş ahlakı sadece ürünün fiziki anlamda kaliteli olup olmaması ile ölçülmemekte ürünün üretim ve hizmet sürecini de kapsamaktadır. Örneğin; kadın ve çocuk haklarına uygunluğu ilkesi ya da doğal çevreye zarar verip vermemesi de kalite kapsamında değerlendirilmektedir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda iş ahlakı ilkelerine duyulan ihtiyacın gün geçtikçe daha da arttığı görülmektedir.

1. İş Ahlakı ve Kültür

İş ahlakı terimi hem çalışma ahlakı hem de meslek ahlakı kavramlarını barındırmaktadır. Günümüz modern toplumunda çalışma eylemi birey için önemli faaliyetlerden birisini oluşturmaktadır. “Çalışma”, hem insanların gündelik yaşamlarında hem de toplumların ekonomik gelişmişlik seviyelerinde rol alan önemli bir kavramdır. Eylem ve faaliyet alanı olarak çalışma kavramı farklı disiplinler tarafından ele alınmış olup üzerinde çalışmalar yapılmış olgulardır ve çalışma kavramı ele alındığı ilk dönemlerden günümüze kadar içerik açısından değişikliklere uğramış olsa da bu kavrama duyulan önemde bir değişim olmamış hatta farklı ilimler tarafından yeniden ele alınmış, çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma kavramının ele alındığı disiplinler tarafından ortaya konan çalışmanın yalnızca ücret karşılığı ve geçim için yapılan bir eylem oluşu hususu konusundaki

yanılgı hala günümüzde de etkinliğini devam ettirmektedir. Bu konuda Arslan ise çalışma ile ilgili şunları ifade etmiştir; “çalışma sadece belli bir ücret karşılığı geçim adına yapılan işleri kapsamaz. Çalışma genel olarak kişinin bir mal ya da diğer kişilerin yararlanacağı bir hizmeti üretirken gösterdiği eylem ve çaba olarak tanımlanmaktadır.”⁴⁰ Yapılan tanım referans alınacak olursa çalışmanın sadece maddi açıdan getirisinin olmadığı söylenebilir. Maddi olanaklarının yanında kişiye sosyal statü sağlaması, günlük hayatla iç içe ve bütünleyici bir yapıya sahip olması sebebiyle toplumsal ilişkilerin sayısına paralel olarak etkileşim boyutunun artması, zamanı belirli bir düzene sokması, yeteneklerin geliştirilmesi, bireysel hedeflere ulaşmak için yol göstermesi gibi özelliklerinin de olduğu görülmektedir.

Tarih boyunca “*çalışma*” ile ilgili farklı yorumlar yapılmıştır. “Antik Yunan’da çalışma kölelerin yaptığı aşağılık bir uygulama olarak görülürken çağdaş anlamda ise 17. yüzyıla kadar çalışma kavramı tüketim maddeleri, yaşamak için gerekli olan ertesi güne bir şey bırakmadan her gün yenilenmesi gereken hizmetleri üreten serfler ve gündelik işçilerin yaptıkları işi belirtmektedir.”⁴¹ Sanayi Devriminden sonra ise çalışma sadece belirli bir grubun yapması gereken eylem olmaktan çıkmış herkes için toplumsal yaşamda var olabilmek adına gereklilik haline gelmiştir. Bu nedenle günümüzdeki anlamıyla çalışma bireylerin hayatlarını devam ettirebilmeleri adına oluşan eylemlerin bütünü olduğu söylenebilir.

Yapılan sosyolojik araştırmalarla çalışma olgusunun ücretli çalışmayı ifade ettiği görülmektedir. Çalışma olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi adına “*iş*” ve “*çalışma*” kavramları arasındaki farklılıkların belirlenmesinde fayda olduğu düşünülmektedir. “*İş*”, genellikle bireylerin geçimlerini sağlamaları için kullanılmakta ve işin sonucunda tüketim varken çalışma ise herhangi bir şeyi bitirme, tamamlamaya karşılık gelmekte bunun sonucunda ise bireylerin günlük hayatlarında kullanacakları ürünler ortaya çıkmaktadır. Yani bireylerin hedefleri çalışmayla alakalıdır ve bunu iş vasıtasıyla ortaya koymaktadırlar.

Çalışmanın ise bireye farklı yönlerden katkıları da bulunmaktadır. Fiziki ihtiyaçlarını giderebilmesi adına ekonomik olarak getirisinin bulunmasına, toplumda bir statü (yer) elde etmeyi amaçlamasına, içinde bulunduğu toplumdaki diğer

⁴⁰ Mahmut Arslan, İş ve Meslek Ahlakı Dünya ve Türkiye Örnekleri, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s.80.

⁴¹Kuvvet Lordoğlu, Nurcan Özkaplan, Mete Törüner, Çalışma İktisadi, 3. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1999, s.5.

bireylerle ilişkiler kurmasına ve ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olduğu söylenebilir. Yine başarı elde etmek için yoğunlaşılacak alanlardan birisinin de çalışma yaşamı olduğu söylenebilir. Görüldüğü üzere çalışma kişiye hem maddi alanda hem de manevi alanda faydaları bulunmaktadır.

Genel anlamda “*çalışma ahlakı*” içerisinde yer alan değer ve tutumlar hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ele alınabilir. Bireyin kendisine ait olan çalışma ahlakı bir işte başarılı olup olmamasını sağlarken bu ahlak toplumsal açıdan ele alındığı zaman o toplumun ya da ülkenin gelişmişlik seviyesini de etkileyebilmektedir. Mesela gelişmiş yani refah devlet seviyesinde bulunan ülkelerde çalışmanın para kazanma boyutu arka planda iken gelişmekte olan ülkelerde ise asıl amaçlarının başında geçimini sağlama unsuru öncelikli olarak gelmektedir. Burada çalışma ahlakı açısından önemli olan paranın nasıl kazanıldığı noktasıdır. Bireylerin sadece çalışarak, emek vererek gelir elde etmelerine olan inançları azaldığı zaman çalışmak yerine para kazanmak için başka yollar ararlar. Böyle toplumlarda adam kayırmacılığın, rüşvetin, mafya yapılanmasının ortaya çıkması muhtemel seçenekler arasında görülmektedir. Bunun yanında çalışma ahlakına uygun davranılması, bireyin iş yapabilmesi adına kaynaklarını israf etmesine, bu kaynakları verimli şekillerde kullanmasına, işini özenerek yapmasına böylelikle hem toplumun hem de ülkenin kalkınması adına yarar sağlayabilir.

Yani “*çalışma ahlakı*” bir toplumda çalışma alanında bulunan tavır ve değerlerden oluşmaktadır. Bu tavır ve değerler toplumdan topluma farklılık gösterebildiği gibi aynı toplum içerisindeki farklı kesimler arasında da değişiklikler olabilmektedir. Örneğin; bazı kişiler için öncelik çalışma iken bazı kişiler için ise çalışmanın yanında eğlence ve dinlenme gibi durumlar da ön planda olabilmektedir..

Çalışma ahlakı içerisinde yer alan kavramların oluşmasında ve şekillenmesinde etkili olan faktörlerden birisi de kültür unsurudur. “*Kültür*”, toplumların diğer toplumlardan ayırtılmasında etkili olan değerler sisteminden oluşmaktadır. Her ne kadar kültürün gerek tanımı gerekse de kapsamı konusunda kesin tanımlar olmasa da kültürün bireylerin yaşam tarzlarını, hayata bakış biçimlerini, düşünce ve davranış tarzlarını anlamlandırma konusunda önemli bir payının olduğu söylenebilir. Örneğin bir toplumun ekonomik anlamdaki gelişmişlik düzeyi coğrafi konumuyla, toplumsal ve tarihi süreçleriyle yakından ilişkilidir. Bunların yanında da her toplumun kendi

bünyesinde oluşturduğu çalışma ahlakı ilkeleri mevcut olmakta ve çalışma alanında farklı tutumlar oluşturmuştur. Ancak bireylerin bu ilke ve kuralları algılama biçimleri ya da sosyal yaşantıya aktarmaları da birbirinden farklı olabileceği için sergiledikleri tutumların tamamının toplumsal beklentilerle örtüşmesi gerçekleşebilmesi zor durumlardandır. Günümüzde de bu tutumlar farklı sebeplerle değişim içindedirler. Önemli konu bireylerin çalışarak başarıya ulaşabilmelerine inanmalarıdır. Fakat kültürel ve ekonomik faktörler buna izin vermiyorsa bu çalışma ahlakı ilkeleri yalnızca birey tekelinde kalıp toplumsal alana yayılım imkânı bulamazlar.

Çalışma ahlakı alanı içindeki değerler konusunda da kültürün bireyler üzerinde farklı şekillerde kendisini gösterdiği görülmektedir. Yani toplumun kendisine ait kültürel yapısı ve özellikleri içerisinde yaşayan bireylerin çalışma ahlakı değerlerine sahipliği konusunda aynı ölçütleri sunmamaktadır. Bazı kültürel yapılarda sayıca az olsa da başarı ile sıkı çalışma arasında paralellik olduğu yolunda bir görüş olmakla birlikte sahip olunan kültürel olguların aktarımı da farklılıklar sergilemektedir. Aktarım yöntemlerinden birisi olarak ise eğitim metodu gösterilebilir. Bu aktarımda eğitim kadar gelenek göreneklerin, ailenin ve dinin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özetle çalışma ahlakının kültürden bağımsız bir kavram olmadığını ve çalışma ahlakına ait değerlerin bireylerce benimsenmiş olmasıyla iş ahlakı alanında da o derece az sorunlarla karşılaşılabilceğini söyleyebiliriz.

İ. Ahilik

Ahiliğin Türk milletinin tarihsel zenginliğinde var olan ancak yeteri kadar değeri anlaşılamamış bir konu olduğu düşünülmektedir. Gerek teşkilata üye olan kişilerin gerekse de toplumun hem mesleki hem de sosyal eğitimine katkıda bulunması, donanımlı bireylerin yetiştirilmesi açısından Ahilik sisteminin sosyal, kültürel, iktisadi ve tarihi alanlarda önemli bir payının olduğu bir gerçektir. Bu nedenden dolayı farklı alanların iç içe olduğu Ahiliğin tam olarak ne olduğunu anlayabilmek adına literatürde bulunan ve sıklıkla kullanılan anlamlarına yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde; “*Ahi*”, "erkek kardeş, Ahilik ocağında olan kimse, eli açık ve cömert kişi."⁴², daha geniş bir açıdan Ahilik, "temel kaynak olan fütüvvetnamelerde yer alan insani erdemleri, prensipleri benimsemek ve bunları savunmak esasına dayalı bireylerin hem kişilik hem de ahlak bakımından da donanımlarını sağlayan bir kurum."⁴³ şeklinde tanımlanmaktadır. Ahilik sistemi 13. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında Ahi Evran tarafından kurulmuş, zamanla Anadolu'ya, Balkanlara, Kırım'a kadar yayılmış gerek Osmanlı Devleti'nin kurulmasında gerekse toplumun sosyal, ekonomik, ahlaki, kültürel alanlarının şekillenmesinde etkili olmuş esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir yapılanmadır. Bu Ahilik sistemi devlet otoritesinin haricinde yapılanmaya başlamış ve gelişmiştir. Ancak kamu görevi içinde yer alan fonksiyonlar ya da yapılacak olan uygulamalar sisteme üye olan kişiler tarafınca gönüllü olarak gerçekleştirilmiştir.

Ahiler, Anadolu'da ilk olarak faaliyetlerine kurucusu olan Ahi Evran'ın da mesleğini oluşturan debbağlık yani deri işçiliği ile başlamışlardır. Zaman geçtikçe Ahi başkanından aldıkları mesleki yeterlilik ve iş yeri açabilme belgeleri ile birlikte farklı sanat dalları ile de ilgilenmişler böylece sistem içerisinde yer alan esnaf ve sanatkârlar arasında iş birliği ve dayanışma olgusu oluşmaya başlamıştır. Ayrıca Ahilik sistemi içerisinde Anadolu'ya göç eden kişilerin de yararlanabileceği askeri, mesleki ve ahlaki gelişim için eğitimler de verilmekteydi. Bu eğitimler vasıtası ile meslek alanına özgü prensiplerin öğretilmekte olduğu görülmektedir.

Ahilik sisteminin en önemli nitelikleri arasında anarşist bir yapıya sahip olmamaları yani daima devletten yana bir politika izlemeleri ve toplumsal barış, huzur, düzen için gereken tedbirlerle ilgili faaliyetlerde bulunmaları gösterilebilir. Bu faaliyetler de beraberinde sosyal ve iktisadi alanlarda gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Sosyal gelişmeye örnek toplumsal kargaşanın önüne geçilmesi gösterilebilirken iktisadi alandaki gelişmeye örnek olarak iş ve meslek ilkelerinin detayları ile öğrenilmesi sonucunda rekabet edebilirlik düzeyine geliniyor olması verilebilir.

⁴² Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/25/04/2019>

⁴³ Baki Çakır, İskender Gümüş, "Ahilik ve Günümüze Yansımaları", Kırklareli Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 1, 2011, s.41-56.

1. Ahiliğin Amacı ve Fonksiyonu

Ahilik sistemi de her yapılanma gibi birtakım gereksinimleri karşılamak adına kurulmuşlardır. Ahilik teşkilatında amaç bireylerin hem şimdiki yaşamlarında hem de ahirette mutluluklarının sağlanması olmuştur. Ahilik sisteminde üyeler arasında dayanışma ve yardımlaşma temelinde bir yapının olduğu görülmektedir. Özellikle Anadolu'da sekizinci yüzyıl itibariyle devletin yer yer otoritesinin zayıflaması ile birlikte siyasi alanda da birtakım görevlerde bulunmuşlardır. Ahiler bu var olan otoritenin zayıflaması ile birlikte belirli dönemlerde toplumsal kargaşanın önüne geçilmesi, düzenin, huzurun sağlanması adına askeri ve siyasi yönlerini göstermişler, belirli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Askeri anlamda sınır bölgelerin korunmasında yardımcı olarak yer almışlardır. “Anadolu Selçuklu Devleti zamanında, bu birlikler mesleklere ait problemleri hallederek, devlet ile olan münasebetleri düzenlemekteydiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti bu birliklerin asli görevi idi. Asya'dan gelme sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri, ancak; aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi. Ahi birlikleri bu şartların tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.”⁴⁴ Hatta Ahilik sistemi içerisinde esnafın üretim şekilleri, kazanç sağlama yolları, üyelerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkisi ön planda olduğundan dolayı da yardımlaşmaya, zayıf ya da yoksul olan kişilerin gözetilmesine de büyük önem verilmiştir. Ahilikle birlikte esnafın davranış şekilleri de belirlenmiştir. Bununla birlikte Ahilik dışında kalan kişinin teşkilat içinde herhangi bir etkinlikte bulunmasına da müsaade edilmemiştir.

Ahi sistemi içerisinde eğitim alanında da gelişmeler kaydedildiği görülmektedir. Örneğin Ahi zaviyelerinde bulunan müderrisler ve kadılar sayesinde herkese okuma yazma öğrenme imkânı tanınmıştır. Bireysel yeteneklerin açığa çıkarılması ve belirlenmesi ile de kişiye bir sanat dalı için yönlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca askeri eğitim alanı içerisinde ata binme, kılıç kuşanma gibi dersler de bulunmaktaydı.

⁴⁴ Kasım Tatlıoğlu, “Ahi Teşkilatında İş ve Meslek Ahlakının Bireylerin Kişilik, Karakter ve Sosyal Gelişimine Etkisi”, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu “İş Ahlakı”, 2013, s.6.

Mesleki eğitim de başat olarak benimsetilen ilkeler arasında birlik ve dayanışma şeklinde hareket etme, ürün yapımında ya da satımında kalitenin standart olarak gözetilmesi bulunmaktaydı. Bu ilkeler Ahilerin kusurlu, eksik ürün satmamalarını öngörür, satanlar ise meslekten dışlanırdı. Meslekten men edilmek yani dışlanma durumu ya bahsedildiği şekilde eksik, ayıplı mal satımında gerçekleşir ya da belirlenen ölçünün fazlası kadar imal yapma durumunda gerçekleşirdi. Ahi başkanı tarafından bu tür eylemde bulunan esnafın dükkânının üstüne pabuç atılırdı ve günümüzde hala kullanılan pabucu dama atılmak deyiminin de buradan türediği söylenmektedir. Bu esnaftan kimse alışveriş yapmaz diğer esnaflar da ortaklığa girmezlerdi.

Özet olarak Turan'ın açıklaması ile sosyo-ekonomik açıdan Ahiliğin amaçları şu şekilde değerlendirilebilir:

- a) “Kişiyi eğitip üretici, faydalı bir hale getirmek ve bu suretle onu toplumda layık olduğu en uygun yere ulaştırmak,
- b) Ahlaklı, verimli, üretken bir çalışma ortamı meydana getirmek ve bu ortamın sürekliliğini sağlamak,
- c) Karşılıklı anlayışa, güvene dayalı işbölümü ve işbirliğini gerçekleştirerek toplumda sosyo-ekonomik dengeleri kurmak.”⁴⁵ Yani geçimini kendisi sağlayamayan, başkasına yük olan kişiler Ahilik sistemi içerisinde yer alamaz, Ahiliğe girmiş olsalar dahi çıkartılır ve kısa bir süre içerisinde ismi herkese duyurulurdu.

2. Ahilik Ahlakı

Ahilik sistemi içerisinde yer alan ahlak Ahiliğe girecek olan kişilerin temelde uygulamalı bir biçimde öğrendikleri ve daha sonra da bizzat eyleme dökebilecekleri ilkelerden oluşmaktaydı. Böylelikle bu şekilde yetiştirilen kişilerin çevrelerine karşı örnek insan olmaları beklenmekle birlikte Ahilik yapılanması içerisinde “ahlaklı birey olmak” da önemli niteliklerin başında gelmekteydi.

Ahi ahlakını oluşturan ilke ve değerler ise fütüvvetname denilen kitaplarda yazılı halde bulunmakta idi. Yani fütüvvetnamelerin Ahilik'in bir nevi yönetmelik, anayasa yapısına sahip olduğu söylenebilir. Bu kitaplar Ahi dergâhlarında okunmakla birlikte

⁴⁵ Namık Sinan Turan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, sayı 52, s.166.

Ahilik'e üye olan kişilerin de bu kurallara uyması beklenilirdi. Buradan da Ahilik içerisinde yer alan ahlakın "fütüvvet" e dayalı ilkelerden oluştuğu görülmektedir. "Fütüvvet, sözlükte genç, yiğit, cömert demek olan "feta" kelimesinde türemiş olup gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamında kullanılan bir kelimedir. Kavram olarak fütüvvet, herhangi bir karşılık beklemezsizin başkalarına yardım ve iyilik etmek, başkalarını kendine tercih edip onların menfaatini kendi menfaatinden üstün tutmak, toplumun, fertlerin mutluluğu ve kurtuluşu için kendini feda etmek; cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikâyet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip olmak gibi anlamları içerir."⁴⁶ Fütüvvetnameler de yer alan belirli ilkelerin bilinmesi çıraklık ya da ustalık sıfatının elde edilebilmesi için gerekli olduğu konu ile ilgili yapılan araştırmalardan çıkarılabilir. Örneğin; çıraklık eğitimi boyunca asgari olarak 124 kuralın öğrenilmiş olması gerekirken ustalık döneminde bu sayı 740'a çıkmaktadır. Fütüvvetnamelerde yer alan bu ilke ve değerler bireyin aile içinde, çarşıda, çalıştığı ortamda davranışlarını şekillendiren nitelikteydi.

Fütüvvetnamelerin direk olarak Ahilik yapılanmasıyla ilgili olan yönü Ahi ocağına girecek olan kişilerde olması gereken ortak değerleri belirtmesidir. Neredeyse tüm fütüvvetnamelerde bulunan Ahilerde açık ve kapalı olması gereken unsurlar şu şekildedir: "Ahi olan kişinin üç şeyi hep açık, başka üç şeyi de hep kapalı olmalıdır. Açık olması gerekenler:

- 1- Ahinin eli açık olacak: Yoksullara, düşkünlere yardım etmek için.
- 2- Kapısı açık olacak: Konuk olmak ya da ondan bir şey istemeye gelenler için.
- 3- Sofrası açık olacak: Yoksullara, düşkünlere, konuklara yemek yedirmek, açları doyurmak için.

Kapalı olacaklar da üçtür:

- 1- Gözü bağlı olmalı: Kimsenin ayıbını görmemek, kimseye kötü gözle bakmamak için.
- 2- Beli bağlı olmalı: Kimsenin ırzına, namusuna, haysiyet ve onuruna kötülük etmemek için.

⁴⁶ Ali Torun, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.101-113.

3- Dili bağı olmalı: Kimseye kötü söylememek, kimse hakkında iftira etmemek, münafıklık, koğuculuk yapmamak için.

Ahilikte en çok beğenilen huy, başkasının ayıbını görmemek, onu yüzüne vurmamak ve alçakgönüllü olmaktır.”⁴⁷ Yani Ahi birliğine üye olmak isteyen kişilerin genel anlamda iyi huylu ve güzel bir ahlakı benimsemeleri her zaman doğru ve güvenilir aynı zamanda yapılan hataları yüze vurmuyup güler yüzlü ve tatlı dilli olmalarının gerektiği çıkarılabilir.

3. Ahilikte Mesleki ve Ahlaki Eğitim

Ahilik sisteminde eğitim ile amaçlanan mesleki olgunluğa ulaşmak adına gereken yeteneklerin, bilgilerin bireye kazandırılması ve bunun yanında kişinin ahlaki gelişimine de katkıda bulunulmasıdır. Yani Ahilik sisteminde asıl amaç ahlaki ve mesleki açıdan üstün birey yetiştirmektir. Bundan dolayı da Ahilikte, dürüst, adaletli, güvenilir gibi niteliklere sahip meslek erbabı oluşturabilmek için mesleki eğitimle genel eğitim birbirini tamamlayıcı şekilde ve bütünlük içinde yürütülmeye çalışılmış bu amacın da kişinin ömrü boyunca sürdürebileceği bir uygulama olması istenmiştir.

Ahiler eğitimi kişinin yeteneklerini, bireyin insani yönünü şekillendirme sanatı olarak görmüşlerdir. Eğitimlerinde gayeleri ise davranışsal değişikliklerin gerçekleşmesi olmuştur. Böylece Ahiler, kişiyi hem kendine hem de içinde yaşadığı topluma ve çevreye karşı yarar sağlayan insan olarak yetiştirmek istemişler, bunu hedef olarak belirlemişlerdir. Ahi sisteminin önemli fonksiyonlarından birisi de bireyin davranışsal boyutunun şekillendirilmesi noktasında üye olan kişilere de ortak mesleki davranışların kazandırılması olmuştur.

Dolayısıyla bu birlikler eğitim programlarına büyük ölçüde önem vermişler, üye olan kişilerin de bu programlara katılması ve program içerisinde öğrenilen bilgilerin tezgâhlarda, atölyelerde işe, sanata aktarılmasını desteklemişlerdir. Yani Ahilik sistemine üye olmaya hazırlanan bu kişilere tezgâhlarda, atölyelerde mesleki yeteneklerin kazandırılması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.

⁴⁷ Neşet Çağatay, Ahilik Nedir?, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Yayınları, İkinci baskı, No:40, s.12-13.

Ahilik, bireylere bir meslek dalında uzmanlaşmalarının önünü açmakla birlikte işi yapan kişinin ahlaki yönünü olumlu şekillendiren bir sosyo-ekonomik kuruluştur. Kardeşlik, doğru sözlülük, yardımlaşmak, doğruluk, güvenilirlik gibi güzel değerler Ahilik yapısı içinde ön plandadır. Böylece Ahilik esnafın toplumsal, bireysel, mesleki hayatına ahlaki nitelikler kazandırmıştır. Ahilik örgütü içerisinde bireyler çalışmaya teşvik edilmiş, bir meslek dalında usta olunması ve ihtiyaçlarını kendisi görmesi, başkasına muhtaç olmaması tavsiye edilmiştir. Ahiliğe üye olan kişiden öncelikle her alanda doğru olması beklenir, müsaade edilmeyen davranış ve durumların başında ise ürünü değerinden fazla bir fiyata satma, dolandırıcılık, haksız kazanç yolları arama gelirdi.

Ahilik sisteminde yamak, çırak, kalfa, usta gibi mesleki basamakların tamamlanması sürecinde mesleki becerinin yanında ahlaki değer ve ilkeler de öğretilmekteydi. Örneğin; usta olan kişi kendi dükkânını açmaya hak kazandıktan sonra elde edeceği gelirin hilesiz, parasını emeği karşılığında kazanması gerektiği, müşterileri aldatmaması, dürüst ve güvenilir olması gibi mesleki değerler benimsetilirdi.

Ahilik sisteminde işi bilen kişiler işi bilmeyen kişileri yetiştirmekteydi. Amaç kişinin gerek mesleki gerekse de ahlaki yönden tutarlı bir birey olarak yetiştirilmesiydi. Böylece çevresi ve müşteriler açısından olumlu bir intiba bırakılmış ve içinde bulunduğu toplumun da sosyo-ekonomik alanına fayda sağlanmıştı. Eğitim sayesinde üye olan kişi kendi yeteneklerinin bilincine vararak hangi alanda devam ederse başarı sağlayacağını kestirmesinde kolaylık sağlamıştır.

Ahilik sisteminde yer alan eğitimin özelliklerini Ekinci aşağıdaki şekilde sıralamıştır: a) “İnsan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil ahlaki, dini ve toplumsal bilgiler de verilmiştir.

b) İş başında yapılan eğitimin iş dışında yapılan eğitimle entegrasyonu sağlanmıştır.

c) Eğitim bir noktada biten bir süreç değil ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.

d) Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.

e) Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Ahi müessesinde eğitim ve öğretimin amaçları şöyle ifade edilebilir:

- a) İnsanı mükemmelleştirme,
- b) Bireyi hayata hazırlama,
- c) Davranışlarında dengeli hareket etmesini bilen, çevresine uyum sağlayabilen ve başkalarının haklarına riayet etmesinin farkına varan insan yetiştirme,
- d) Mensuplarını bir mesleğe sahip insanlar olarak yetiştirme.”⁴⁸

Diğer bir deyişle üyeler adaletli, güvenilir, sözüne sadık, cömert, ölçüde hile yapmayan, diğer esnaflar ile dayanışma içerisinde çalışan iyi ve güzel karakterli bireyler olarak eğitilirdi.

İnsan haklarına bağlı olma durumu ise Ahilik sisteminde sosyal çevreye adaptasyonu sağlamak için aracı olarak görülmekteydi. Amaç üretici-tüketici gibi toplumsal alanlar arasında dengenin sağlanması, eğitim ile bireyin üretici yönünün artırılması buna paralel olarak da güzel ahlaka sahip bir çevrenin oluşturulması, bireyin içerisinde yaşadığı toplum ile bir bütün haline gelmiş ve uyumlu davranışlar sergilemesi olduğu söylenebilir. Bu sebepten ötürü Ahiler kuruldukları dönem itibariyle kendilerine özgü olan değerleri topluma aktarmaya çalışmışlardır.

Ahilik sistemi içerisinde mesleki yetiştirme derecelerine gelince bunlar bireyin bilgi ve yetenek mertebesini göstermektedir. Bu mesleki yetiştirme derecelerine konunun daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayacağı düşünüldüğünden dolayı yer verilmek istenmiştir. “Ahilikte mesleki eğitim işbaşında yani atölye ya da tezgâhlarda verilmekteydi. Bir kişinin meslek hayatının ilk basamağını yamalık oluşturmaktadır. En çok 10 yaşında olan çocukların velisi tarafından ustaya bir sanat öğrenmek maksadıyla verilmesi ile yamalık dönemi başlardı. Ayrıca veli, yamak olan kişinin işe devamını taahhüt ederdi.”⁴⁹ Ahilik sistemine girmiş olanlar çırak sınıfını oluşturur ve bu sınıfta bulunan kişiler bir ustanın yanında çalışarak işi öğrenmeye başlardı. Çırak ustasının yanında işin inceliklerini öğrenir ve gerektiği zamanda kendisi öğrendiklerini uygulardı, böylece tecrübe kazanması sağlanırdı. İş öğrenme konusunda belirli bir süreç tamamlandıktan sonra da çırak yapılan bir tören ile kalfalığa geçirilirdi. “Çırağın görevleri; temizlik işlerini yapmak, öte beri taşımak, haber götürmek, işine düzenli gitmek, dükkân ve zaviyelerde gösterilen sanat ve dersleri öğrenmektir. Çırak adayında aranan üstün nitelikler, temiz giyinmek, dürüst

⁴⁸ Yusuf Ekinci, “Ahilik ve Meslek Eğitimi”, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.35.

⁴⁹ Ekinci, age., s.38.

hareket etmek, sözü yerli yerinde söylemek, cömert ve vefalı olmak, güler yüzlü, tatlı dilli olmak, dedikodu etmemek ve kibirli olmamaktır.”⁵⁰ Kalfa ise usta olmaya aday ancak dükkân açmak için yeterli sermayesi bulunmayan ücretli işçiydi. “En az 1001 gün çıralık yapanlar, kalfalığa geçme hakkını elde ederdi. Kalfa, ustanın bulunmadığı zamanlarda, onun yetkisine sahip olarak her türlü işi yürütürdü. Kalfalık dönemi bütün meslekler için 3 yıldır. Kalfa, mesleği ile ilgili bir sınava katılırdı. Bu sınavla kalfa, kendi eliyle sanatına dair bir şey hazırlar, onu ustalar meclisine sunar.”⁵¹ Kalfalıktan ustalığa geçiş için bazı şartlar bulunmakta idi. Bunların başında ise kalfalık sürecinde olan kişinin üç çırak yetiştirmesi gerekliliği bulunmaktadır. Usta olan kişinin meclise girmesi için ise üç kalfa yetiştirmiş olması gerekip bu kalfalara da peştamal kuşatmış olması gerekmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda çıraklıktan ustalığa geçmenin yolunun uzun bir süre çalışmış olmayı şart koştuğu, çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan da ustalığa geçmek için işin ehli olan kişilerin önünde bir sınavdan geçmeyi gerektirdiği, kişinin sadece usta olabildikten sonra bağımsız yani müstakil bir çalışma yeri açabileceği çıkarılabilir. Yani usta olmayan bir kişi iş yeri açamazdı.

Ahi sisteminde çırak, kalfa, usta hiyerarşisine önem verilmekte ayrıca mesleki bir derecelendirmenin olması yani bir hiyerarşinin bulunması eğitimde tümevarım yönteminin kullanıldığını, bir basamakta bulunan kişinin işi için gereklilikleri yerine getirmediği durumda bir üst dereceye terfi edemediği görülmekte ve bulunulan aşamadan bir sonrakine geçiş için yapılan törenlerin halka görsel bir şölen sunduğu söylenebilir.

Törenler Ahilik topluluğu içinde bulunan kişilere motivasyon kaynağı oluşturmakla birlikte bireylerin statü kazanması gibi işlevleri de yerine getirmekteydi. Ayrıca toplum içerisinde birlik-beraberlik duygularının artmasına, dayanışmanın geliştirilmesine de katkı sağladığı görülmektedir. Bu törenler, kişide sorumluluk bilincini artırmakta ve kişinin bireysel gelişimine de yardımcı olmaktadır. Ahlaki ilke ve değerlerin törenler vasıtasıyla gündeme getirilmesi de toplumsal düzen ve huzurun korunması açısından önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir.

⁵⁰ Ömer Akdağ ve Meltem Kurtuluş, Ahilik ve Meslek Ahlakı, Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2016, s.172.

⁵¹ Akdağ, Kurtuluş, age., s.173.

Aşağıda törenler de hatırlatılan gerek toplumsal ahlakla ilgili gerekse de meslek ahlakına ilişkin değerler ve kurallara yer verilmiştir.

“Oğlum, bundan sonra verdiğim bu aletlerle helal işler gör. (Aletlerden kasıt makas, iplik, arşın, iğne)

Haramdan kaçın, kimsenin malına göz dikme.

Gerçeği söylemekte bu makas gibi keskin ol.

Seni gerçeğe gitmekte alıkoyan engeli bu makasla kes, bu arşın Allah’ın zatına işarettir.

Yani Allah’ı her yerde hazır ve nazır bilip ona göre dirlik et.

Arşını eline aldıkça sırat-ı müstakimi an. Kanun ve töre dışına çıkma.

Namahreme bakma ve dünyaya fazla bağlanma.”

(Kalfalık töreninde verilen bir nasihatten)

Taşı tut altın olsun.

Allah seni iki cihanda aziz etsin.

Tuttuğun işten hayır gör.

Erenler pirlen hep yardımcın olsun.

Allah rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin.

Sıkıntı çektirmesin.

Bilginlerin dediklerini, esnaf başkanlarının

Nasihatlerini, benim sözlerimi tutmazsan,

Ana, baba, öğretmen, usta hakkına riayet etmezsen,

Halka zulüm edersen, kâfir ve yetim hakkı yersen,

Hülâsa Allah’ın yasaklarından sakınmazsan,

Yirmi tırnağın ahirette boynuna çengel olsun.”⁵²

(Ustalık töreninde verilen bir nasihatten)

⁵² Akdağ, Kurtuluş, age., s.173-176.

Ahilik sisteminde üyelere, iş ortamında mesleki yetiştirme dereceleri içerisinde mesleğin ayrıntıları öğretilirken akşamları toplantılarda ise ahlak eğitimi verilmekteydi. Böylece nitelikli bireyler hem mesleki hem de ahlaki gelişimlerini devam ettirip çevresindeki kişilerle rekabete girebilecek donanıma sahip olarak yetiştirilirdi.

Ahlaki eğitimde amaç üye olan kişiye mesleki ve toplumsal örf-adet, gelenek ve göreneklerin aktarılması, iş alanında dikkat etmesi ve kaçınması gereken değerlerin neler olduğunun bildirilmesi, her alanda olumlu olan özelliklerin kazandırılmasıdır. Kısacası Ahilik sisteminde amacın olgun bir birey yetiştirmek olduğu söylenebilir.

Ahilerde ahlak ve mesleki eğitimin içerisinde yer alan prensipler şu şekilde özetlenebilir:

- 1) Güzel ahlaklı olmak,
- 2) Hayatının her alanında doğru sözlü ve güvenilir olmak,
- 3) Adaletli ve cömert olmak,
- 4) Çevresindekilere karşı güler yüzlü, tatlı dilli, anlayışlı olmak,
- 5) Vefalı olmak,
- 6) Edepli ve saygılı olmak vb.

4. Ahilikte İş ve Meslek Ahlakı Değerleri

Ahilik sisteminde insan odaklılık söz konusudur. Bu nedenle sistem içerisinde yer alan kişileri ahlaki ve mesleki anlamda tüm boyutlarıyla geliştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece bireyin davranışlarıyla etrafında bulunan insanlara örnek teşkil edebileceği düşünülmüştür.

Ahilikte her toplum kesiminin farklı bir sanat dalı ile uğraşması önerilmiştir. Ahi Evran “*Letaifü-l Hikme*” isimli kitabında meslek alanı içerisinde kuralların gerekli olduğunu söylemiş ve iş ahlakı boyutuna değinmiştir. Bunun sonucunda da “*Ahi Şecerenameleri*” hazırlanmıştır. Bu şecerenameler meslek ahlakına ilişkin değerlerin yer aldığı Türk tarihindeki ilk modeli oluşturmuştur. Ahilik sisteminde meslek ahlakına ilişkin değerlere uymayan kişilerin başarısız olacaklarına, başarı sağlasalar dahi elde ettikleri bu başarının geçici süreli olacağına vurgu yapılmıştır. İş ve meslek ahlakına ilişkin değerlerin yer aldığı fütüvvetnamelerde toplam da yedi yüz kırk kural bulunmaktaydı ve Ahilik sistemi içerisinde yer almak için kişinin bu kurallardan asgari olarak yüz yirmi dört maddesini ezbere bilmesi beklenirdi.

Ahi sistemi içinde yer alan kişi ihtiyaçlarını kendisi karşılayabildiği ve bunun sonucunda da çevresine, topluma yük olmadığından dolayı da Ahilikte başkasının sırtından geçinme gibi bir olguya yer verilmemektedir. Bu durumla ilgili olarak Arslan'ın aktarımı ile Sadi şunu ifade etmiştir: “Mal ömrün huzur ve asayışı içindir, ömür mal cem eylemek için değildir. Yaşamaktan amaç huzur ve selamet içinde ömür sürmek olduğuna göre, ekonomik faaliyet, o gayenin emrine gerekli vasıtaları, geçim imkânları hazır tutmakla sorumlu demektir.”⁵³ Yardımlaşma duygusunun pekiştirilmesi adına da “sağ elin verdiği sol elin duymaması” ilkesinin benimsendiği görülmektedir.

Ahilerde icra ettikleri sanat ya da başka türden uğraşı alanları geçimlerini sağlamak adına bir araç haline gelmiştir. Burada önemli olan nokta ise esnaf ve sanatkârın hiçbir zaman sahip olduğu işi zenginlik kaynağı olarak görmemiş olmalarıdır. Ahi Evran buna paralel olarak esnafın gelirlerini arttırması amacıyla bedestenler yani toplu halde, bir arada bulunan esnaf çarşıları inşa ettirmiştir.

Ahilerde bulunan iş ve meslek ahlakının temelinde yıkıcı bir rekabetin değil daha iyi ürün üretme konusunda iyileştirme ve teşviklerin olduğu söylenebilir. Bu teşvikler de esnaf ile işinin daha çok bütünleşmesine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Ahilik ahlakında yer alan bir diğer ilke ise edinilmiş olan meslekte usta olmanın yanında helal kazancın da elde edilmesine büyük önem verilmiş olmasıdır. Ayrıca Ahilikte cömertlik, doğruluk, sabır, ihlas gibi özellikleri bulunan kişilerin mesleki anlamda yeteneklerinin artırılmasına ve de geliştirilmesine yardım edilirdi. Ahilik sistemi içerisinde yer alan “Kul Müslüman kardeşine yardım ettikçe, Allah da ona yardım eder.” ifadesi ile üye olan kişiler arasında iş birliği ve dayanışma duygusunun arttırıldığı söylenebilir.

Ahilik sisteminde özel girişimcilik de desteklenmiştir. Kalitesiz ürün, rüşvet, dolandırıcılık, haksız kazanç gibi iş ve meslek ahlakı ile bağdaşmayan değerlerin Ahiler arasında bulunmadığı görülmektedir. Ahiler stokçuluğa yani mal biriktirme hırsına, karaborsacılığa karşıdırlar ve hem paranın hem de malın belirli kişilerin ellerinde birikmesinin de önüne geçmeye çalışmışlardır. Bir başka amaç ise paranın dönüşüm hızını arttırmak olmuştur. Yani bir Ahi elindeki para ile bir Ahiden alışveriş yapmakta o Ahi de diğer bir esnaftan alım yapmaktaymış. Böylece dönen paradan en

⁵³ Arslan, age., s.169.

yüksek verimin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca ahlaki ve mesleki yönden iyi-güzel yetişmiş bir esnafın imal ettiği ya da sattığı ürün de kaliteli ve güzel olacağından dolayı bu da beraberinde toplumsal huzurun sağlanmasının yanında ülkenin dış rekabet edebilirlik ihtimalini de artıran bir faktör olmuştur.

Ahilikte genel anlamıyla çalışma hayatına ait başlıca ahlaki kurallar şu şekildedir:

Her Ahinin sahip olduğu ya da uğraştığı bir sanat dalı ya da mesleği bulunmaktaydı. Her bireyin bir işe sahip olması toplumda kimsenin bir başkasına yük olmayacağını göstermektedir. Fütüvvetnamelerde de Ahiliğe üye olan kişinin muhakkak bir mesleğinin olmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ahi yalnızca bir işle meşgul olmalıdır. Yani sahip olduğu işin dışında bir uğraşı olmamalıdır. Çünkü burada ki amaç herkesin sahip olduğu ya da yaptığı iş ve mesleği en iyi şekilde yerine getirilebilmesidir. Bu görüşe paralel olarak çalışma için veri toplamak amacıyla yapılan ankette de esnafa ek bir gelirin olup olmadığı sorulmuştur. Bunun sonucunda da üretim ve satım da kendisinden, ürününden emin bireyler var olacağından alıcı-satıcı ve toplumla karşılıklı olarak olumlu ilişkiler geliştirilmiş olacaktır. Bir Ahi üyesi için elde ettiği kazanç yapılan iş karşılığında emek sonucunda elde edilmelidir. Bir kişi yaptığı ya da gösterdiği emeğin karşılığını almayı hedeflemeli, hakkı olmayan kazançla yanaşmaması gerekmektedir. İşinde ölçü ve tartıya dikkat etmeli, ürününde olmayan özellikleri varmış gibi gösterip alıcıyı kandırmamalı, yalan söze yanaşılması gerekmektedir. Bundan dolayı da Ahilik teşkilatı içerisinde tellallar giremezdi çünkü tellallar bir malı ya da ürünü olmadığı halde daha nitelikli, ayrıcalıklı gösteren niteliklere sahip kişilerdir.

Ahilik yapılanması içerisinde bir kişinin çıraklıktan bir üst basamağa geçebilmesi içinde şed kuşanma adı verilen törenin yapılabilmesi adına gerekli şart ustasının rızasının bulunması idi. Yani Ahi olan kişi gerek mesleki gerekse de ahlaki yönden yetişmesine katkıda bulunan kişileri hayırla anardı. Fütüvvetnamelerde de ağır yaptırımları bulunan suçlar arasında Ahinin ustasına karşı gelme durumunun bulunduğu görülmektedir. Ahiler daha çok para daha çok mal kazanma peşinde olan kişiler olmamışlardır. Kaynaklarda bu hırs ve aç gözlülüğün bir sonunun olmadığı belirtilmektedir. Ahiliğin temel ilkeleri arasında azla yetinmek unsuru bulunmakta, Ahi birliğine alınmayan “karaborsacılar ve vurguncular” bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ahiler mal ve para biriktirmemişlerdir yani günümüzde kullanılan

tabirle stokçuluk yapmamışlardır. Ahi üyeleri çevresindekilere zararı olacağını bildiği halde zenginleşmeye de olumlu bakmayan esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktaydı. Ahilik sistemi içerisinde yer alan kişiler mal ve para konusunda birikim yapmadıkları gibi elde etmiş oldukları gelirin de yoksul ve çalışmayan kişilere ulaştırılmasına öncülük eden kimselerden oluşmaktaydı. Bu aktarım işi de genel anlamda Ahi ocağı vasıtasıyla yerine getirilirdi. Son olarak Ahi üyeleri hem iş yaptığı kişi ve çevresiyle hem de hizmet ettiği kişilere karşı güler yüzlü, cömert, sabırlı, adaletli, doğru sözlü bir şekilde davranırlardı.

5. Ahiliğin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Hayata Katkıları

Orta Asya'dan göç eden kişilerin Anadolu'ya gelerek burada yabancılık çekmemeleri adına Ahilik Kurumu gönüllü olarak çeşitli görevler üstlenmişlerdir. Bu faaliyetlerin başında göç eden kişilerin ilgi ve yeteneklerine uygun bir sanat dalı ya da meslek edindirme çalışmaları gösterilebilir. Göçmen kişilerin bir meslek dalında uzmanlaşmaları için imkânlar tanınmış ayrıca meslek sahibi olan bireyler korunmuş bu sayede sosyal ve kültürel hayata katkıda bulunulmuştur.

Ahilerin toplumsal yaşama katkıları arasında Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen göçmenlerin var olan yaşamsal değerlere ve yapıya zarar vermeden adaptasyonlarının sağlanması olmuştur. Ahilik sisteminin bu şekilde toplumsal yapının bozulmaması adına toplum içinde yer alan değer ve ilkelere sahip çıkması, çatışma ortamının engellenmek istenmesi gösterilen faaliyetlere örnek verilebilir. Böylece gerek toplumsal gerekse de kültürel alana fayda sağladıkları ifade edilebilir.

Ahilerin sosyal ve kültürel hayata katkılarına verilebilecek bir başka örnek de var oldukları ya da faaliyet gösterdikleri bölgelerde ki İslamlaştırma hareketleri olduğu görülmektedir. Faaliyetlerinin temelinde Ahilik Kurumu içerisinde aldıkları hem tasavvufî hem de dini kültürel temellendirmeler olduğu söylenebilir. Bu sebeplerden ötürü yapılan fetih hareketlerine katıldıkları ve de fetih yapılacak olan alanlardaki toplumun içlerine girerek oradaki kişiler ile kaynaşma sağladıkları böylece hem ordunun hem de devletin görevlerini hafiflettikleri görülmüştür.

Gerçekte Ahilik Kurumu içerisinde yer alan üyelerine askeri, kültür ve sanat alanlarında eğitim, hizmet vermekte olduğundan dolayı da yalnızca esnaf örgütlenmesi değil sosyal bir kurum olarak da değerlendirilebilir.

Ahiliğin göçebe yaşamdan tarzından yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte de sosyal yapıya katkılarının yanında ekonomik alanda da fayda ve etkinlikleri görülmeye başlanmıştır. “Beylikler döneminden itibaren Osmanlılarda özellikle Konya, Kayseri, Sivas gibi gelişmiş kentlerin belli yerlerinde çeşitli sanat dallarında uzmanlaşan açık ve kapalı çarşılar yapılmıştır. Ahiler buralardaki dükkânlarında çalışmıştır. Söz gelimi Ankara yoğun bir yün üretim merkezi olmuştur. Karaman’da astar bezi, Sivas’ta aba ve iyi deri imal edilmiştir. Çeşitli sanat erbabı ayrı loncalar halinde teşkilatlanmışlardır. Düzenli bir iç örgütlenmeye sahip bu kuruluşlar, kendileriyle ilgili bütün işleri görmüş ve üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini düzenlemişlerdir. Ücretlerin belirlenmesi, mal cinslerinin ve fiyatlarının ayarlanması gibi işlevler, loncalar tarafından düzenlenmiştir. Kısmen tasavvuf kısmen de kahramanlık geleneklerinden esinlenen bu ahlak anlayışı meslek üyelerinin dayanışmasını sağlamıştır.”⁵⁴ Aynı zaman dilimlerinde Batı’da da mesleki alanlara ilişkin birlikler ve yapılanmalar görülmüştür. Ancak, Batı’da yer alan lonca gibi teşkilatlanmalar işveren ya da patronlar aracılığı ile işçiye, emekçiye iş alanında nasıl davranması, neleri yapıp neleri yapmaması gerektiği gibi ilke ve kuralları belirlemek adına oluşturulduğu varsayılmaktadır. Ahi birlikleri ise işi öğreten ile işi öğrenen arasında bir dayanışma temelinde yardımlaşma ilkesine bağlı kalınarak oluşturulmuş bir teşkilattır. Burada yalnızca çalışan kişinin haklarının gözetilmesi durumu değil müşterinin, alacaklının hatta toplumun da haklarının ön planda olduğu bir oluşumun meydana geldiği söylenebilir.

Osmanlı’da ki Ahilik yapılanması örneğin soylular, din adamları gibi egemen ve ezici bir sınıf tekelinde meydana gelmemiş olmakla birlikte buna karşılık olarak üretim sağlayan kişiler aracılığı ile kurulmuştur. İşveren ve esnaf arasında yardımlaşma ve dayanışma temelinde olan ilişki sayesinde sosyal huzur ve dengenin sağlandığı görülmüştür. Bu denge, belirli olan ilke ve değerler etrafında bireyleri birleştirmiş olumsuz ve kargaşa yaratacak durumların önüne geçilmesi için set görevini üstlenmiştir. Ahiler olumsuzluk oluşturabilecek durumlar ile birlikte olumsuzluğa sebebiyet verecek nitelikleri de ortadan kaldırma görevini benimsemişlerdir.

⁵⁴ Yaşar Yücel, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 320-321.

Ahilik yapılanmasının gençler üzerinde de etkinlik gösterdiği söylenebilir. Örneğin; gençlerin kötü alışkanlıklar edinmesinin önüne geçilmesine ilişkin birtakım tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlere örnek olarak bir meslek ya da sanat dalına mensup olmalarını sağlamak istemeleri gösterilebilir. Böylece dini, kültürel, toplumsal değerlerine bağlı, uyum sağlayan, sorumluluk sahibi ve bilinçli bireyler yetiştirilmesi Ahilerin hedefleri arasında var olagelmiştir.

Sosyal yardımlaşma alanında da faaliyet gösteren Ahilerin kendi üyelerinin yararlanabileceği yardım sandıklarının bulunmakta olduğu görülmektedir. Bu yardım sandıklarından hastalık, yoksulluk gibi olumsuz durumlarda iş kurma ya da dükkân açma gibi girişimler için gerek maddi gerekse de manevi destek görmüşlerdir. Böylece yukarıda sayılan durumlar içerisinde birinde bulunan kişiye yardımda bulunmuş, negatif bir durumda olan kişilerin toplumsal alan içerisinde ayrılaştırılması engellenmiş olup sosyal hayat içerisine kazanımına katkıda bulunulmuştur.

Ahilik müessesinin kültürel alana katkılarına gelince de önemli niteliklerinin arasında bireyin tüm yönleriyle ele alınmış olması gösterilebilir. Bütün yönleri ile ele alındığının kanıtı Ahiliğe üye olan kişilerin gerek ahlaki gerek toplumsal gerekse de askeri, eğitim vb. eğitimlerinin ön planda tutulmuş olması söylenebilir. Ayrıca bu eğitim sadece belirli bir sınıfa yani ustalara özgü değildi, yamak ya da çırak olan herkese de eğitimlerin verilmesi bunun ispatı olarak da gösterilebilmektedir.

Ahi birliklerinin Osmanlı'nın kültürel hayatına katkılarına da Çağatay şu şekilde ifade etmiştir: "Ahiler ipek giysi giymezlerdi. Onların giydikleri donlar kısa ve çok temizdir. Ahilerin sarığı yedi veya dokuz arşındır (5-6 metre). Ahiler altın yüzük takmazlar. Onların silahla eğitilen üyeleri o zamanın biçimine uygun giysiler giyerlerdi. Ahilerde sarı ve kırmızı renk çok kullanılmazdı. Gök, ak, kara ve yeşil renkler Ahiler katında beğenilen renklerdir. Yeşil renk, Ahilerden müderris, kadı ve hükümdar sınıfına özgü idi. Ak renk, Ahilerin kalem erbabı ve hafızlarına özgü idi. Kara renk, daha Ahilik mertebesine yetişmemiş bulunanlara yani yiğitlere özgü idi."⁵⁵ Görüldüğü şekilde Ahiler arasında tercih edilen renkler de belirli sınıflara özgü olarak kullanılmaktaydı. Sınıfsal ayırım ile birlikte kullanılan renkler aynı zamanda Ahilik mertebesine erişmiş ya da erişememiş kişileri de simgelemekteydi.

⁵⁵ Çağatay, age., s. 141.

Ahilikte yer alan kurallara bakıldığı zaman kültürel ve toplumsal yaşamın geneline yayılmış ve bireyin toplumla uyumunu sağlamayı amaçlayan değerler olduğu görülmektedir. Ahilikte yer alan ilkeler incelendiği vakit temelinde toplumun örfüne-adetine, dini düşünüş tarzına ve yaşayış biçimlerine uyan unsurların yer aldığı görülmektedir. Örneğin; Ahiliğe üye olan kişide bulunması istenen ve gerekenler arasında doğru sözlü ve güvenilir olmak, cömertlik, vefa gibi olumlu değerler yer alırken Ahiliğe üye olan bir kişi de olmaması gereken özellikler arasında yalan söylemek, sözünde durmamak, hırsızlık, cimrilik gibi olumsuz değerler bulunmaktadır ve dini düşünüş tarzıyla bağlantı kurulacak olursa aslında İslam'ın da temelinde bu ilkelerin olduğu anlaşılmaktadır.

Ahiliğin kültürel yaşamda ki önemli etkilerinden birisi de sosyal alan içerisinde bireyler arasında hem okuma hem de yazma geleneğini oluşturması gösterilebilir. Osmanlı'da Ahiliğin yaygın bir biçimde olduğu zamanlarda dergâhlarda çeşitli faaliyetler düzenlenmiştir. “Ahi dergâhlarında, kışlalarda, misafirhane ve kervansaraylarda seri ve sesli olarak Siyer-i Nebi, Hamzanâme, Battalnâme, Fütüvvetnâme gibi eserler okunmuştur. Seçkin ve kültürlü toplumlarda divanlar, mesneviler, hamseler, letaifler, gazavatnâmeler ve cihadiyeler okunmuştur. Bu durum, toplumda kültür ve zevk birliğini oluşturmuştur.”⁵⁶ Okuma ve yazması olmayan kişilerin Ahi olamayacağı düşüncesinin var olduğu o dönemlerde görülmektedir. Ayrıca ilk zamanlarda esnaf ve sanatkârlar yamak ve çırak olan kişilerin eğitimlerine de büyük önem vermişlerdir. Mesleki anlamda eğitimleri tezgâh başında verilirken Ahi zaviye ve dergâhlarında ise yapılanmanın ilke, kuralları öğretilmiş olup çırak, kalfa, usta olabilmek için de belirli şartlar getirilmiştir. Örneğin kalfa olabilmek için en az üç yıl boyunca çıraklık yapmak gerekirdi ve her meslek basamağından bir sonrakine geçiş için toplum içerisinde çeşitli törenler düzenlenirdi bunun yanında yapılan törenlerin de kültür hayatına katkılarına bölüm başlığı altında yer verilmiştir.

6. Tarihi Süreç İçerisinde Ahiliğin İşlevini Kaybetmesi

“Ahilik teşkilatının iş yerlerinde meslek eğitimi ve zaviyelerde ise ahlak eğitimi vererek sürdürdüğü yapının Türk-Müslüman kesimlere özgü bir davranış olarak sürdürülmesi, XVII. yüzyıla kadar uzanmıştır. İnsana değer veren, dürüstlük

⁵⁶ Anzavur Demirpolat, Gürsoy Akça, Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi, sayı 15, 2004, s.370.

ve cömertliğin bir koruyucusu olan Ahilik teşkilatının, kurallarının ve uygulamalarının titizlikle uygulandığı süreç içerisinde Osmanlı Devleti genişleyip güçlenmeye devam etmiştir.”⁵⁷ Bu dönemde Ahi birlikleri vasıtasıyla Osmanlı Devletinde bulunan kişilerin eğitim ile ilgili sorunları Ahi dergâhlarında verilen meslek ve ahlak alanındaki dersler aracılığıyla çözüldüğü görülmektedir.

16. yüzyıl itibariyle görülmeye başlanan ekonomik krizler nedeniyle Ahiler arasında da üretimin olumsuz bir şekilde etkilendiği söylenebilir. Bu nedenden ötürü Ahi birliklerinde çözümler meydana gelmeye başlamıştır. Ekonomik krizlerin yanında ticaret yollarının değişmesi de Ahilik sistemine olumsuz bir etki etmiştir. Dışsal nedenlerin başında Batı ülkelerinin ürünlerini kendisi üretmesi ve bu ürünleri Osmanlı pazarlarına getirerek satmaları böylelikle Osmanlı'nın sadece ham madde kaynağı olarak görülmesi faktörü gösterilebilir. Değişen pazarlar ve satılan ürünlerin yerli olmaması durumu da Osmanlı içerisindeki üretimi olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu yaşanan olumsuz gelişmelere dönem dönem verilen kapitülasyonların yani ayrıcalıkların neden olduğu ortadadır. Örneğin; “Cenevizlilere 1352 gibi erken bir tarihte kapitülasyon verilmiştir. II. Mehmet Venediklilere önce buğday ihraç etme izni vermiş, İstanbul'un alınmasından sonra ise 1454'te kapitülasyon vererek imparatorlukta serbestçe ticaret yapma izni vermiştir. 1469'da ise Floransa'ya yeni ticaret ayrıcalıkları tanınmıştır. Bursa şehri, Anadolu ve İran'a Floransa kumaşı satılan, karşılığında Floransalı tüccarların İran ipeği satın aldıkları bir ambara dönüşmüştür.”⁵⁸ Zamanla verilen bu ayrıcalıklar ilerleyen zamanlarda Osmanlı Devleti için yerine getirmesi gereken bir zorunluluk olarak benimsetilmiştir.

Ahiliğin çözülmesi yalnızca bu şekilde saydığımız dışsal faktörlere bağlı olarak gerçekleşmemiştir. Bunların yanında içsel faktörlerin de olumsuzluk yarattığı söylenebilir. Bu içsel faktörlere pazarlara yerli üretim olmayan ürünlerin girmesiyle çevresel karışıklıkların artmaya başlaması ve bu karışıklıkların Ahi birlikleri içerisine de yansıdığı görülmektedir. Çevrede meydana gelen olumsuzluklar sebebiyle ya Ahiliğe üye olmayan kişiler birliklere girmeye çalışmış ya da daha fazla üretim yapmak, para kazanmak için bu birliklerden çıkmaya çalışan kişiler olmuştur. Ayrıca ham maddeden dolayı karşılaşılan sorunlardan dolayı da zaman zaman tezgâhların

⁵⁷ Meral Armağan Bakır, Ahilik ve Mesleki Eğitim, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, s.24.

⁵⁸ Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, 21. Baskı, Çev: Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s.140-144.

ustalar arasında eşit bir şekilde dağılmadığı da söylenebilir. Örneğin; “İran’dan getirilen hammaddeyi işleyerek hem Osmanlı içindeki hem de Osmanlı dışındaki uzak mesafe pazarları için üretim yapan Bursa ipekli dokuma teşkilatlarıdır. İran savaşları sebebiyle hammadde sıkıntısı çekilince, Bursa’daki 483 ipekli dokuma tezgâhı 25 usta arasında paylaşılmıştır. Bunun sonucunda, birikimleri en sınırlı kalan ustaların sahip oldukları tezgâh sayısı 1-10 arasında değişirken, 50-60 tezgâh sahibi olan, bu tezgâhlarda çalışan çırak ve kalfaların ücretlerini ödeyebilecek, gerekli hammaddeleri sağlayabilecek olanaklara sahip ustalar da olmuştur.”⁵⁹ Bu şekilde ortaya çıkmaya başlayan durumlar Ahiler arasında birliğin dağılmasına sebep olmuştur.

İnalcık ve Köksal’ın aktarımı ile ticaret yollarının karadan okyanuslara geçmesi sebebiyle ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanmak isteyen gerek ordudan yeniçerilerden gerekse de şehre göç eden köylülerden alınan önlemlere rağmen Ahi birliklerine girmiş kişiler olmuştur. Sonradan giren kişilerden dolayı esnaf birliği içerisinde hem meslek bölünmesi hem de emek bölünmesi gerçekleşmiştir. İş kollarının genişlemesi ile birlikte gayrimüslimler de çalışma hayatında etkin bir role sahip olmaya başlamışlardır. Böylelikle Ahilik teşkilatının birtakım faaliyetlerini gerçekleştirecek ve hiçbir din ayrımı gözetilmeyecek gedik adı verilen yapılanmalar oluşmaya başlamıştır. “Gedikler resmi olarak 1727 yılında kurulmuştur ancak gediklerin doğuşu aşaması XVII. yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Gediklerin doğuşunu, Ahilik teşkilatının esnaf ve halk arasında eski etkinliğinin kalmaması, devletin bu işleri kendi denetimi altında bulundurma isteği de önemli bir oranda etkilemiştir.”⁶⁰ Osmanlı’da kurulan gedik yapılanmalarının başat özelliklerinden birisi sahiplerinin gerçekleştirmiş oldukları işlerin başkaları tarafından gerçekleştirilememesi ve bunun yanında satacakları ürünlerin de aynı şekilde başka kişi tarafında ya da bir başka yerde satılamayacak olmasıdır. Gedik yapılanması ile devam eden esnaf ve sanatkârlığın Ahilikten bağımsız olmadığı da söylenebilir. Örneğin; çıraklıktan bir üst basamağa yani kalfalığa geçmiş olan bir kişi gediğe yani ustalık makamına erişemediği sürece dükkân açmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Bu gibi örnekler de gedik sisteminin Ahilik yapılanmasından tamamen bağımsız bir yapı olmadığını ispat etmektedir.

⁵⁹ Şevket Pamuk, 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi, Gerçek Yayınevi., 2. Baskı, İstanbul, 1990, s.60.

⁶⁰ Mehmet Fatih Köksal, Ahi Evran ve Ahilik, 3. Baskı, Kırşehir, 2011, s.121-122.

7. Meslek Hayatında Kişide Bulunması Gereken Ahlaki Nitelikler

a. Dürüst-Güvenilir Olmak ve Ölçüde-Tartıda Hile Yapmamak

“*Dürüstlük*”, bireysel ilişkilerden toplumsal ilişkilere kadar hayatın her alanını içerisine alan erdemlerden birisini oluşturmaktadır. İş ve meslek ahlakı içerisinde ön planda olan unsurlardan birisi olan dürüstlük bireyin özü sözü doğru bir kişi olmasını, malını alıp satarken ya da üretirken yalandan kaçınmasını-malının olumlu özellikleri ile birlikte eksik/kusurlu yanlarını da söylemesini, tarttığını eksik ölçmemesini kapsamaktadır.

Ticari hayatta dürüstlük erdemini kaybeden esnaf da hızla müşteri kaybına uğramaya başlar. Esnafın yapmış olduğu yanlış davranış iş yaptığı çevrede de hızla yayılmaya başladığı zaman mal alışverişi yaptığı kişilerin de sayısında azalma görülmesi muhtemeldir. Hem müşterisini hem de iş yaptığı kişileri kaybetmesi ile de esnaf ve sanatkârın ticari hayatı sıkıntıya düşebilir. Bunun yanında güven unsuru ticari hayatın başat değerlerinden birisini oluşturmaktadır. Güvenilir olmak bireye yer aldığı toplum içerisinde değerli vasfını kazandırma da yardımcı olmaktadır.

Özetle ekonomik ve toplumsal hayatın sürekliliği için bireylerin birbirlerine karşı dürüst olmaları gerekliliği önemli bir yere sahiptir.

Dürüstlük erdemi ile yakın ilişki içinde bulunan kriterlerden birisinin de ölçü ve tartının doğru tutulması olduğu söylenebilir. Ölçümü ve tartımı doğru bir şekilde yapmamak müşteriye aldatmanın eyleme dönüşmüş durumlarından bir tanesidir. Ölçü ve tartının eksik yapılması ile hem alıcının malında bir noksanlık meydana gelmekte hem de bireyin bir ücret karşılığında sahip olabileceği hakkı eksiltilmektedir.

Mesleki yozlaşma ile başlayan ve toplumsal ilişkilere kadar olumsuz yansımaları olabilecek ölçü ve tartı da hile yapılması yukarıda bahsedilen müşteri aldatma konusu içerisinde yer almakta ve bunun sonucunda da alıcının hizmet gördüğü kişi ya da kuruma karşı güven sorununu oluşturacaktır.

b. Müşteriyi Aldatmamak ve Yalan Yere Yemin Etmemek

Bir ürünü satmanın yollarından birisi alıcıya ürünü tanıtmaktır. Fakat bu tanıtım gerçekleştirilirken üründe var olmayan nitelikler varmış gibi gösterilmemelidir. Aksi takdirde doğru söylenmemiş olur. Örneğin; kişinin bilgisizliğinden vs. faydalanıp kusurlu bir ürünü tam, eksiksiz olarak göstermesinin iş ve meslek ahlakı ile

bağdaşmayan bir durumdur. Bu nedenle de iş ya da meslek erbabı doğru olanı konuşması, dürüstlüğü ile hizmet verdiği kişilere güven verilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Aynı şekilde bir malın ayıbı ya da kusuru gizlenmemeli aksi durumda yalan söz eyleme dönüşmüş olacaktır ve müşteri aldatma alanına girecektir. Mesleği icra eden kişiler ürettikleri ya da sattıkları malları var olan özellikleri ile alıcıya tanıtılmaları iş-meslek ahlakına uygun olacaktır. Kusurlu bir ürün satılmış olup müşterinin bu durumu fark etmesi ile birlikte tekrar zaman ve emek kaybı yaşanacağı gibi alıcı açısından bir güven sorunu doğması da muhtemeldir.

Gün içerisindeki konuşmalarda, karşımızdakini ikna edebilmek adına, bir ürün vs. için pazarlık yaparken ya da dil alışkanlığından ötürü yeminde bulunmak farklı alanlarda kullandığımız eylemlerden bir tanesini oluşturmaktadır. Yemin etmek; “Bir kimsenin Allah’ın adını veya sıfatlarını zikrederek sözünü kuvvetlendirmesi demektir. Yalan yere yemin de, hakikatin gizlenmesi ve gerçeğin ters yüz edilmesidir.”⁶¹ Satıcılar ya da esnaf arasında malın müşterinin daha çok ilgisini çekmesi ve alım oranını artırmak için yer yer yemine başvurdukları görülmektedir. Bu tür yeminler malın özellikleri (malın eksikliğinin ya da kusurunun saklanması), ücreti, kalitesi, yapımı gibi alanlarda ortaya çıkabilmektedir. Özellikle iyi olmayan bir ürünü satmak için yok yere esnafın yeminde bulunması mesleki ve ticaret ahlakına uygun olmayan bir davranıştır. Bu tür davranışlar alıcının satın alma durumunu olumsuz etkileyebileceği gibi alışverişin değerini düşüren nitelikler de oluşturmaktadır.

c. İhtikâr Yapmamak (Karaborsacılık) ve Kanaatkâr Olmak, Hırstan-Tamahtan Kaçınmak

“İhtikâr”, “fiyatların yükselmesini sağlamak amacıyla malların piyasadan çekilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bir ticari malı pahalıya gayesiyle stoklayıp piyasaya arzını geciktirmek anlamına gelen ihtikâr; fiyatların yapay bir şekilde yükselmesine ve normal piyasa seviyesinin üzerine çıkmasına sebep olur.”⁶² Tanımdan da anlaşılacağı üzere ihtikâr bir malın stoklanması yani biriktirilmesi ile piyasada ki sayısının azalması sonucunda stok yapılan ürünün fiyatının artırılmasıdır.

⁶¹ Muhlis Akar, İş ve Ticaret Ahlakı, Grup Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara, 2009, s.34.

⁶² Cengiz Kallek, İslam İktisat Düşüncesi Tarihi, Klasik Yayınları, 2015, s.56.

İhtikâr özellikle temel ihtiyaç ürünleri üzerinde yapıldığında toplumsal sorunlarla birlikte iktisadi ve sosyal bunalımlara sebebiyet verip ekonomik düzeni bozabilir. İhtikâr yapan kişi genel anlamda fiyatları artırarak kolay bir şekilde, emek vermeden maddi kazanç sağlama düşüncesinde olmaktadır. Bu durumda iş ve meslek ahlakına ters düşmektedir.

Kanaat kelimesi ile genel olarak az olanla yetinme anlaşılmaktadır. Fakat “kanaat”, “ticaretin kendine özgü tabii-ahlaki kurallarına dayalı kazancı merkeze alması, insanın bütün benliğini saran kazanma arzusunu (tamah, hırs, ihtiras) terbiye etmesi, kontrol altına alması, aç gözlülük etmemesi, helali-haramı ayırması, şüpheli olanlara haram gibi davranıp onlardan uzak durması anlamındadır.”⁶³ Bu noktada kanaatkâr olmanın bireyin ahlaki değerlerin sınırlarını aşmasında engelleyici bir görev aldığı görülmektedir.

Kanaatin tersini ise hırs ve tamah oluşturmaktadır. Hırs ve tamahın yer aldığı durum ve işlerde paranın ne yolla kazanıldığı ya da kurallara uygun doğru bir işin yapılıp yapılmadığının önemi yoktur. Orada ön planda olan, günümüzde belki de meslek ve ticaret hayatında büyük ölçüde sorun teşkil eden durumlardan bir tanesi olan mal-para biriktirme arzusudur.

d. Müşteri Kızıştırmamak (Neces) ve Müşteriye İyi Davranmak

“Neces”, “bir malı almaya niyetli olmadığı halde sırf o malın fiyatını arttırmak için alıcı gibi davranıp fiyatı yükseltmek.”⁶⁴ anlamına gelmektedir. Yani üçüncü bir kişi alıcı ile satıcı arasına girerek ürünü alacakmış gibi davranıp fiyatını yükseltmeye çalışır. Bu durum karşısında alıcı satın almak istediği ürünü üçüncü kişiye kaptırmamak için onun vermiş olduğu fiyattan ürünü almayı kabul eder. Böylece satıcı iş ve meslek ahlakına aykırı bir davranış gerçekleştirmiş olur.

Satım üzerine satım yapmak ya da pazarlık üzerine pazarlık yapmak da neces olarak sayılabilir. Neces aslında haksız rekabet unsurlardan birisini oluşturmaktadır ve serbest rekabet ortamının yok olmasına sebep olmaktadır. Komisyonculuk, simsarlık gibi uygulamalar da yardımlaşma temelinde bulunmayan ilişki türlerindedir. Gerçekleşen durum sonucunda da insan ilişkilerini zedeleyen bir yapının oluştuğu söylenebilir. Necesin önüne geçilmek istenmesinin sebepleri ise

⁶³ Age., s.120.

⁶⁴ Saffet Köse, İslam İş ve Ticaret Ahlakı, İGİAD Yayınları, İstanbul, 2012, s.57.

kişinin verdiği emeğin karşılığını alabilmesi, hem üretici hem de tüketici taraflarının haklarının korunması, haksız kazancın önüne geçilmesi şeklinde sıralanabilir.

Esnafın müşterisine her daim iyi davranması, güler yüzlü olması, kötü söz ve davranışlardan uzak durması alışveriş sırasında satıcıya kolaylık sağladığı ortadadır. Aynı şekilde bir ürünü satarken ya da hizmet verirken karşısındaki kişiye karşı nazik olması gerekmektedir.

Müşteriye iyi davranmak konusu sadece güler yüzlü, nazik vs. olmak ile de sınırlı değildir. Örneğin; satıcının ürününü fahiş bir fiyattan satmaması gerekmektedir. Çünkü olumlu ya da olumsuz her türlü geri dönüşün yine esnafın kendisine olacağını bilmesi gerekmektedir. Bu örneğe ek olarak borcunu ödeyemeyecek olan bir müşteriye zaman açısından sürenin uzatılması, borcun taksit sayısının artırılması gibi kolaylıkların sağlanmasının da erdemli davranışlar içerisinde bulunduğu söylenebilir. Müşteri de vadeli olarak almış olduğu bir ürünün borcuna sadık kalmalı ve esnafı da zor duruma sokmamalıdır.

e. Alışverişte Karşılıklı İkrâm (Mükareme) / Jest

Alışverişte basit fedakârlıklar, karşılıklı ikramda bulunmalar her iki tarafın da ilişkilerini geliştirmesinde, birbirlerinin gönüllerini kazanmasında etkili olabilecek davranışlar arasında olduğu söylenebilir.

Alıcının aldığı mal ya da hizmet karşılığında ödediği ücretin satıcıya üstü kalsın demesi, başka bir durum olan satıcının müşterisinin istediği ürünü ya da hizmeti doğru ve olması gerekenle birlikte fazlasını sağlaması bundan ek bir ücret talep etmemesi mükaremeye yani alışverişte gerçekleşen jسته örnek verilebilir. Bu tür eylemler de erdemli davranışlar içerisinde değerlendirilebilir. Çünkü böyle gerçekleşen ilişkiler yukarıda bahsedildiği gibi bireylerin birbirlerine karşı önyargısız, yardımcı bir şekilde davranmalarına öncülük edebilmektedir.

f. İşin ve İşçinin Hakkının Verilmesi

İşçi belirlenen ücret karşılığında emeğini satmaktadır. Bundan dolayı esnaf ve sanatkâr yaptığı işin gerçek ve tam anlamıyla karşılığını verebilmesi için görevinin yeteneklerine, iş gücüne, kapasitesine uygun olması gerekmektedir. Çünkü bilindiği üzere her işin kendine özgü ilke ve kuralları bulunmaktadır Aksi halde iş durumunda aksaklıklar meydana gelebilir. Bundan dolayıdır ki işveren kişi mutlaka yapılacak olan işi o göreve uygun kişilere vermesi gerekmektedir.

İşçinin hakkının verilmesi konusuna gelince de burada esas sorumluluk işverene düşmektedir. Örneğin; işveren işi yapacak olan kişinin kapasitesi, yetenekleri, çalışma saatleri, işin yoğunluğu, çalışma ortamının durumu gibi özelliklere göre adalet ilkesini de göz önünde bulundurarak işçiye bir ücret teklif etmesi gerekmektedir. Ücret ile birlikte önemli olan hususlardan bir tanesi de ödemelerin zamanında ve kesintisiz bir şekilde yapılması durumudur.

III. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR

A. Çalışma Evreni ve Örneklem

İstanbul il merkezinde bulunan esnaf ve sanatkârlar çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada, verilerin toplanması için görüşlerine başvurulmuş esnaf ve sanatkârın sayısının çok fazla olması nedeniyle örnekleme yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda, çalışma evreni içerisinde tesadüfi ve kartopu örnekleme yoluyla belirlenen İstanbul ili Fatih ilçesinde yer alan Kapalıçarşı'da çalışan 200 esnaf ve sanatkâr araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırma alanı için Kapalıçarşı bölgesinin seçilmesinin nedeni farklı meslek dallarını bir arada bulunduran esnaf-sanatkâr birliğini barındırmasından kaynaklanmaktadır.

Örneklem belirlenirken; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, Kapalıçarşı'da çalışma süreleri, iş yerindeki konumları gibi değişkenlere göre kapsayıcı bir örneklem alınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan esnaf ve sanatkârların bu değişkenlere göre dağılımları Tablo 4.4.1 ile Tablo 4.6.11 arasında özetlenmiştir.

B. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçlarının kullanılabilmesi adına İstanbul Valiliğinden, İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odasından ve Kapalıçarşı Yönetiminden gerekli izinler alınarak çalışma alanı olan Kapalıçarşı'da kişisel bilgi formu ve ölçek araştırmacı tarafından doğrudan uygulanmıştır.

Araştırma için iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; araştırmacı tarafından araştırmanın örneklemi üzerinde etkili olduğu varsayılan değişkenler belirlenerek esnaf ve sanatkârlar için bir adet kişisel bilgi formu ile daha önceden Rüşü Yeşil ve Mustafa Aslanderden tarafından oluşturulmuş "Ahilik Değerleri Ölçeği"dir.

Araştırmada verilerin toplanması için görüşlerine başvuru alan esnaf ve sanatkâr sayısının fazla olması nedeniyle eleme yoluna gidilmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan esnaf ve sanatkârların anket formundaki bilgileri eksiksiz bir şekilde doldurmalarına dikkat edilmiştir.

Kişisel bilgi formu Kapalıçarşı'daki esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerine ilişkin bilgi vermesi beklenen demografik özelliklerinde içerisinde bulunduğu 19 farklı sorudan oluşmaktadır. Bu kapsamda esnaf ve sanatkârların cinsiyetleri, yaşları, eğitim düzeyleri, medeni durumları, Kapalıçarşı'da çalışma süreleri, iş yerindeki konumları, aylık gelirlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bunların yanı sıra iş yerinde çırak-kalfa-usta hiyerarşisinin olup olmadığı, sözüm senettir uygulamasının devamlılık düzeyi esnaf ve sanatkârı çarşıda denetleyen bir kişi ya da kurumunun varlığı gibi Ahi birliğine özgü sorular da sorulmuştur. Anket formu “Ahilik Değerleri Ölçeği” 32, esnaf ve sanatkârın demografik ve Ahilik anlayışının günümüze yansımalarına yönelik 19 sorudan oluşturulmuş ve ölçek formunda 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte, her bir soru için esnaf ve sanatkârların görüşleri 1'den (kesinlikle katılmıyorum) 5'e (kesinlikle katılıyorum) şeklinde puanlandırılmıştır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde “SPSS 16.0” paket programı kullanılmıştır. Ölçekte maksimum ve minimum değerler istatistiki olarak hesaplanarak maksimum sayı değerine ulaştıkça ölçek sonucu olumlu olarak değerlendirilmiştir (Sayı değeri arttıkça olumluluk düzeyi artmaktadır). Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, görev süresi, medeni durumları ve aylık gelirleri bağımsız değişken olarak iş etiği tutum ve davranış algıları bağımlı değişken olarak modellenmiştir. Analizde, “t-Testi”, “ANOVA” ve frekans analizlerinden yararlanılmıştır. Anlamlılık seviyesinde “ $p < 0,05$ anlamlı farklılık vardır”, “ $p > 0,05$ anlamlı farklılık yoktur” şeklinde yorumlanmıştır.

Esnaf ve sanatkâra yönelik KBF, EK 1'de araştırma için Kapalıçarşı'daki esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerine ilişkin görüşlerini belirlemek adına daha önceden geliştirilmiş “Ahilik Değerleri Ölçeği” kullanılmıştır. ADÖ EK 2 'de verilmiştir.

Araştırma için gerekli veriler örneklem grubuna uygulanan ölçek ve bilgi formu yoluyla elde edilen veriler SPSS 16.0 (Statistical Packet Fort he Social Science) programına girilerek, bu program aracılığıyla çözümlenmiştir.

Çalışmada bağımsız örneklem t testi, varyans analizi (ANOVA), standart sapma (Ss), aritmetik ortalama hesaplanmıştır. Veri analizi çerçevesinde yapılan fark testlerinde $p < 0,05$ düzeyi, anlamlılık için yeterli görülmüştür.

Aritmetik ortalamasının yorumlanması için şu yol izlenmiştir:

Ölçekler, Ahilik değerlerine sahiplik konusunda, İstanbul ili Fatih ilçesinde yer alan Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârının görüşlerini ölçmeye yönelik 5’li Likert tipinde hazırlanan maddelerden hazırlanmıştır. Bu maddeler, (1) “Kesinlikle Katılmıyorum”, (2) “Katılmıyorum”, (3) “Kısmen Katılıyorum”, (4) “Katılıyorum”, ve (5) “Kesinlikle Katılıyorum” seçenekleri etrafında değerlendirmeye alınmıştır.

Kapalıçarşı’daki esnaf ve sanatkârların Ahilik değerleri düzeylerine ilişkin görüşleri, ölçeklerden elde edilen puanlara göre belirlenmiştir. Verilerin analizinde, esnaf ve sanatkârların verdikleri cevapların beş dereceli ölçekten elde edilmiş olması nedeniyle, aritmetik ortalama aralıkları;

Seçenek Sayısı / Aralık Sayısı = Seçenek Aralığı formülü ile hesaplanmıştır. Diğer taraftan, esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeyleri ile ilgili yorum yapılırken “çok kötü”, “kötü”, “orta”, “iyi” ve “çok iyi” derecelenmeleri de kullanılabilir.

İlk olarak ana probleme ait bulgular yorumlanmış, sonrasında ise veriler, alt problemler açısından analiz edilmiştir. Araştırmanın alt problemlerinin çözümlenmesinde deneklerin betimsel değişkenlerine göre (cinsiyet, eğitim düzeyi, mesleği, aylık gelir düzeyi, çalışma yılı, yaşı vb.) gruplar arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığı belirlenmiştir. Bu amaçla, betimsel değişkenlerin ikiden fazla seçeneğinin olduğu durumlarda varyans analizi (ANOVA), iki seçeneğinin olduğu durumlarda ise t-testi yapılmıştır.

Bu şekilde, araştırmada elde edilen bulguların yorumları yapılırken, bağımsız değişkenlere göre istatistiksel bakımdan anlamlı bir farkın bulunmadığı durumlarda sonuçlar verilmiş ve gerekli yorumlamalar yapılmıştır. Gruplar arasında anlamlı farkın bulunduğu durumlar içinse bulgulara ait kısa değerlendirme ve yorumlar yapılmıştır. İstatistiksel çözümlenmelerdeki anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bu çerçevede, veriler üzerinde yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmış, tablolar ve açıklamalarıyla beraber aşağıda sunulmuştur.

C. Hipotezler

Araştırmada, Kapalıçarşı'da çalışan esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine ilişkin tutum ve davranışları ölçülmeye çalışılmış ayrıca araştırma grubunda yer alan kişilerin demografik özellikleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında ilişkinin durumuyla ilgili aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

- **H₁** Günümüzde esnaf ve sanatkârların çalışma alanına ait alışkanlıkları Ahilik teşkilatıyla karşılaştırıldığında bazı farklılıkların olduğu kabul edilir.

Farklılık oluşturan konular ve analizleri şu şekildedir:

a) *İşiniz baba mesleği mi?*

	Frekans	Yüzde
Evet	40	20,0
Hayır	160	80,0
Toplam	200	100,0

b) *İş yerinizde meslek ahlakı ilkeleri yazılı olarak bulunmakta mıdır?*

	Frekans	Yüzde
Evet	32	16,0
Hayır	161	80,5
Bilmiyorum	7	3,5
Toplam	200	100,0

c) İş yerinizde yapılan hatalı davranışlar kime mal edilir?

	Frekans	Yüzde
Sadece hatayı yapan kişiye	114	57,0
İş yerindeki herkese	86	43,0
Toplam	200	100,0

d) Meslek ahlakına uymayanların şikâyet edilebileceği bir yer var mıdır?

	Frekans	Yüzde
Evet	89	44,5
Hayır	99	49,5
Bilmiyorum	12	6,0
Toplam	200	100,0

e) Maddi ihtiyaç halinde destek alabileceğiniz bir kurum var mıdır?
(Yardım sandıkları vs. gibi)

	Frekans	Yüzde
Evet	23	11,5
Hayır	164	82,0
Bilmiyorum	13	6,5
Toplam	200	100,0

Yukarıda yer alan ölçek sorularının frekans tablolarına bakıldığında “Günümüzde esnaf ve sanatkarların çalışma alanına ait alışkanlıkları Ahilik

teşkilatıyla karşılaştırıldığında bazı farklılıkların olduğu kabul edilir.” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir. Çünkü Ahilik teşkilatı ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda teşkilata üye olan kişilerin baba mesleklerini devam ettirdikleri, iş yerlerinde ya da dükkânlarında meslek ahlakına ilişkin meslek ahlakına ilişkin ilkelerin yazılı olarak bulunduğu, çalışma ortamı içerisinde yapılan hatalı davranışların sadece hatayı yapan kişiye değil de çalışan herkese mal edildiği, meslek ahlakına uymayan kişiler için şikâyet edilebilecek mercilerin var olduklarını bildikleri ve esnaf- sanatkârların maddi ihtiyaç halinde orta sandığı ya da yardım sandıkları gibi yapılanmaların olduğu bilinmektedir.

- **H₂** Günümüzde esnaf ve sanatkârların Ahilik teşkilatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları düşünülmektedir.

Bu hipotezimizin kabulü ya da reddedilme durumu “Anket-Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu”nda 10. soruda yer alan “Ahilik teşkilatını daha önce duydunuz mu?” ifadesinin sonucuna göre belirlenecektir.

a) *Ahilik teşkilatını daha önce duydunuz mu?*

	Frekans	Yüzde
Evet	93	46,5
Hayır	107	53,5
Toplam	200	100,0

Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârı “Ahilik teşkilatını daha önce duydunuz mu?” sorusuna %53,5’i hayır cevabını, %46,5’i ise evet cevabını vermişlerdir. Bu durumda sayıca “Hayır” cevabının fazla olması sebebiyle H₂ hipotezi doğrulanmıştır.

- **H₃** Ahilik teşkilatına özgü meslek ahlakı değerlerinin günümüz ticari hayatında etkin olarak görülmediği kanaati vardır.

Bu hipotezimizin kabulü ya da reddedilme durumu “Ahilik Değerleri Ölçeği”nde yer alan ifadelerin frekans tablosu sonuçlarına göre belirlenecektir.

a) *Müşteri ve komşu esnaflara kin gütmmez, kıskançlık etmezler.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	19	9,5
Katılmıyorum	63	31,5
Kısmen katılıyorum	44	22,0
Katılıyorum	62	31,0
Kesinlikle katılıyorum	12	6,0
Toplam	200	100,0

b) *Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderirler.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	31	15,5
Katılmıyorum	57	28,5
Kısmen katılıyorum	38	19,0
Katılıyorum	55	27,5
Kesinlikle katılıyorum	19	9,5
Toplam	200	100,0

c) *Müşteri ve komşu esnaflarla ilgili dedikodu yapar, iftira atarlar.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	17	8,5

Katılmıyorum	58	29,0
Kısmen katılıyorum	46	23,0
Katılıyorum	62	31,0
Kesinlikle katılıyorum	17	8,5
Toplam	200	100,0

d) *Mal ve para kazanma konusunda açgözlü davranırlar.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	18	9,0
Katılmıyorum	44	22,0
Kısmen katılıyorum	31	15,5
Katılıyorum	85	42,5
Kesinlikle katılıyorum	22	11,0
Toplam	200	100,0

e) *Dünyaya ait şeylerle övünürler, böbürlenirler.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	17	8,5
Katılmıyorum	36	18,0
Kısmen katılıyorum	49	24,5

Katılıyorum	69	34,5
Kesinlikle katılıyorum	29	14,5
Toplam	200	100,0

f) *Mal biriktirme hırsı ile hareket eder, sürekli birikim yapmayı amaçlarlar.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	13	6,5
Katılmıyorum	42	21,0
Kısmen katılıyorum	34	17,0
Katılıyorum	90	45,0
Kesinlikle katılıyorum	21	10,5
Toplam	200	100,0

Yukarıda yer alan ölçek sorularının frekans tablolarına bakıldığında “Ahilik teşkilatına özgü meslek ahlakı değerlerinin günümüz ticari hayatında etkin olarak görülmediği kanaati vardır.” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

- **H₄** Günümüz esnaf ve sanatkârların hem kendilerini hem de yanında çalışanları mesleki alanda geliştirme yönünde eksikleri olduğu tahmin edilmektedir.

a) *Meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ederler.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	15	7,5

Katılmıyorum	51	25,5
Kısmen katılıyorum	26	13,0
Katılıyorum	91	45,5
Kesinlikle katılıyorum	17	8,5
Toplam	200	100,0

Araştırmada kullanılan ölçekte yer alan “Meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ederler.” maddesi için yapılan frekans tablosuna bakıldığında cevap veren esnaf ve sanatkârların %45,5’i bu ifadeye katıldıklarını, %25,5’i katılmadıklarını, %13,0’ı kısmen katıldıklarını, %8,5’i kesinlikle katıldıklarını ve %7,5’i kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

- b) Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderirler.

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	31	15,5
Katılmıyorum	57	28,5
Kısmen katılıyorum	38	19,0
Katılıyorum	55	27,5
Kesinlikle katılıyorum	19	9,5
Toplam	200	100,0

Araştırmada kullanılan ölçekte yer alan “Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika

programlarına gönderirler.” maddesi için yapılan frekans tablosuna bakıldığında cevap veren esnaf ve sanatkârların %28,5’i bu ifadeye katılmadıklarını, %27,5’i katıldıklarını, %19,0’ı kısmen katıldıklarını, %15,5’i, kesinlikle katılmadıklarını ve %9,5’i ise kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir.

c) *Mesleki fuarlara ya da düzenlenen eğitim seminerlerine katılarak mesleklerinde kendilerini geliştirmeye çalışırlar.*

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılmıyorum	18	9,0
Katılmıyorum	42	21,0
Kısmen katılıyorum	41	20,5
Katılıyorum	78	39,0
Kesinlikle katılıyorum	21	10,5
Toplam	200	100,0

Araştırmada kullanılan ölçekte yer alan “Mesleki fuarlara ya da düzenlenen eğitim seminerlerine katılarak mesleklerinde kendilerini geliştirmeye çalışırlar.” maddesi için yapılan frekans tablosuna bakıldığında cevap veren esnaf ve sanatkârların %39,5’i bu ifadeye katıldıklarını, %21,0’ı katılmadıklarını, %20,5’i kısmen katıldıklarını, %10,5’i kesinlikle katıldıklarını ve %9,0’ı kesinlikle katılmadıklarını aktarmışlardır.

Yapılan frekans tablosu sonuçlarına bakıldığında esnaf ve sanatkârların hem kendilerini hem de yanında çalışanları mesleki alanda geliştirme yönünde yapmış oldukları pozitif uygulamaların yanında eksik kalınan alanlar da vardır. Bu nedenle de H₄ hipotezi doğrulanmıştır.

- **H₅** Ahilikte yer alan meslek ahlakı ilkeleri değerler bakımından yazılı olarak var olmasa da işleyişte etkisini sürdürdüğü düşünülmektedir.

Bu hipotezimizin kabulü ya da reddedilme durumu “Anket-Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu”nda 11. soruda yer alan “İş yerinizde meslek ahlakı ilkeleri yazılı olarak bulunmakta mıdır? ” ifadesinin sonucuna göre belirlenecektir.

a) *İş yerinizde meslek ahlakı ilkeleri yazılı olarak bulunmakta mıdır?*

	Frekans	Yüzde
Evet	32	16,0
Hayır	161	80,5
Bilmiyorum	7	3,5
Toplam	200	100,0

Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârına yöneltilen “İş yerinizde meslek ahlakı ilkeleri yazılı olarak bulunmakta mıdır?” sorusuna %80,5’i hayır cevabını, %16,0’ı evet cevabını, %3,5’i ise bilmiyorum cevaplarını vermişlerdir. Bu durumda sayıca “Hayır” cevabının fazla olması sebebiyle H₅ hipotezi doğrulanmıştır.

- **H₆** Esnaf ve sanatkârların cinsiyeti ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Bağımsız Değişken	t	Serbestlik Derecesi	Sig	Ortalama Fark	Std. Hata Farkı
Cinsiyet	-,128	198	,899	-1,56061	12,23638

Cinsiyet bağımsız değişkeni ile “Ahilik değerleri ölçeği” bağımlı değişkeni arasında anlamlı farklılığın araştırılması için en çok iki grup arasında kullanılan independent t-Testi analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda esnaf ve sanatkârların cinsiyeti ile Ahilik değerleri tutum ve davranış algısı arasında ($p=,899$), $p>0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık bulunmamış olmakla birlikte gerekçesi olarak araştırmaya katılan esnaf ve sanatkârların %99’unun erkek %1’inin ise kadın bireylerden oluşması gösterilebilir. Bu sonuca bakılarak H_6 hipotezi reddedilmiştir.

- **H₇** Esnaf ve sanatkârların medeni durumları ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Bağımsız Değişken	t	Serbestlik Derecesi	Sig	Ortalama Fark	Std. Hata Farkı
Medeni Durum	-,584	196	,560	-1,41460	2,42327

Esnaf ve sanatkârların medeni durumları ile Ahilik değerleri ölçeği arasında ise ($p=,560$), $p>0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bu nedenden dolayı H_7 hipotezi de reddedilmiştir.

- **H₈** Esnaf ve sanatkârların yaşları ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

ANOVA					
N=200					
Bağımsız Değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplaması Ortalaması	F	Sig
Yaş	556,702	3	185,567	,625	,599

Yukarıda ankete katılan esnaf ve sanatkârların yaş bağımsız değişkeni ile “Ahilik değerleri” ölçeği bağımlı değişkeni arasındaki anlamlı ilişkiyi incelemek için

yapılan ANOVA analiz sonucu görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda, katılımcı esnaf ve sanatkârların yaşı ($F=,625$, $p=,599$) $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sonuca dayanılarak H_8 araştırma hipotezi reddedilmiştir.

- **H₉** Esnaf ve sanatkârların eğitim düzeyleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

N=200 ANOVA					
Bağımsız Değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplaması Ortalaması	F	Sig
Eğitim	1483,051	4	370,763	1,263	,286

Burada ankete katılan esnaf ve sanatkârların eğitim bağımsız değişkeni ile “Ahilik değerleri” ölçeği bağımlı değişkeni arasındaki anlamlı ilişkiyi incelemek için yapılan ANOVA analiz sonucu görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda, katılımcı esnaf ve sanatkârların eğitim düzeyleri ($F=1,263$, $p=,286$) arasında $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sonuca dayanılarak H_9 araştırma hipotezi reddedilmiştir.

- **H₁₀** Esnaf ve sanatkârların çalışma süreleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

N=200 ANOVA					
Bağımsız Değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplaması Ortalaması	F	Sig
Çalışma Süresi	1960,638	3	653,546	2,257	,083

Esnaf ve sanatkârların çalışma süreleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında ($F=2,257$, $p=,083$) $p>0,05$ olduğundan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle H_{10} hipotezi reddedilmiştir.

- **H₁₁** Esnaf ve sanatkârların aylık gelirleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

N=200 ANOVA					
Bağımsız Değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplamı Ortalaması	F	Sig
Aylık Gelir	707,447	4	176,862	,595	,667

Esnaf ve sanatkârların aylık gelirleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında ($F=,595$, $p=,667$) $p>0,05$ olduğundan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle H_{11} hipotezi reddedilmiştir.

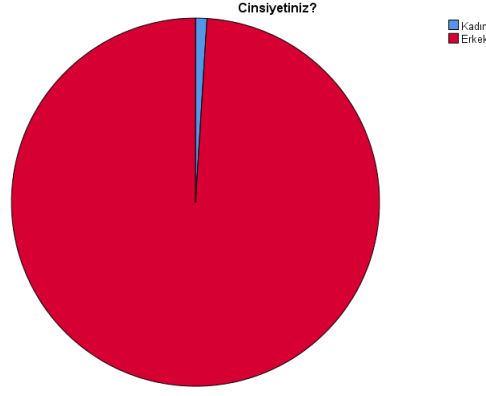
D. Araştırma Grubunun Demografik Özellikleri

Araştırmanın bu bölümü anket yolu ile elde edilen veriler ve değerlendirmeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda öncelikle araştırmaya katılanların yaş, eğitim, cinsiyet, medeni durum ve aylık gelir seviyesini içeren demografik bilgilerinin frekans analizleri ile birlikte değerlendirilmelerine yer verilmiştir.

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan esnaf ve sanatkârların cinsiyetlerine göre dağılımı Çizelge 1’de gösterilmiştir.

Çizelge 1: Görüşlerine Başvurulan Esnaf ve Sanatkârın Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

	Frekans	Yüzde
Kadın	2	1,0
Erkek	198	99,0
Toplam	200	100,0

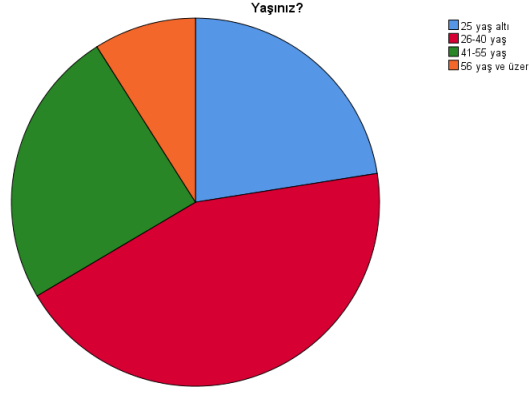

Çizelge 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan grubun %99,0’ı erkek, %1,0’ı ise kadın esnaf ve sanatkârdan oluşmaktadır. Araştırma alanı içerisinde erkeklerin girişimcilik ve risk alabilme seviyeleri kadınlara göre daha yüksek olduğundan dolayı böyle bir dağılımın ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan esnaf ve sanatkârın yaşlara göre dağılımını Çizelge 2’de gösterilmiştir.

Çizelge 2: Esnaf ve Sanatkârın Yaşlarına Göre Dağılımları

	Frekans	Yüzde
25 yaş altı	45	22,5
26-40 yaş	88	44,0
41-55 yaş	49	24,5
56 yaş ve üzeri	18	9,0
Toplam	200	100,0

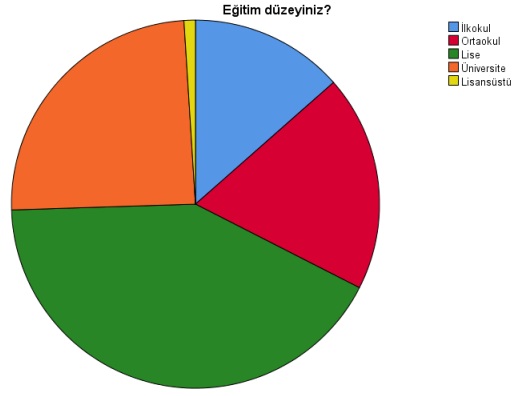

Çizelge 2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %44,0’ı 26-40 yaş, %24,5’i 41-55 yaş, %22,5’i 25 yaş altı ve %9,0’ı 56 yaş ve üzerindeki esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan esnaf ve sanatkârın büyük çoğunluğunu %44,0 ile 26-40 yaş arasında olan kişilerin oluşturduğu, yaş dağılımı içerisinde en az payı %9,0 ile 56 yaş ve üzeri esnafın oluşturduğu görülmektedir. Buradan yerli ve eski esnafın yerini yaş itibariyle daha genç nesile bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 3: Esnaf ve Sanatkârın Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

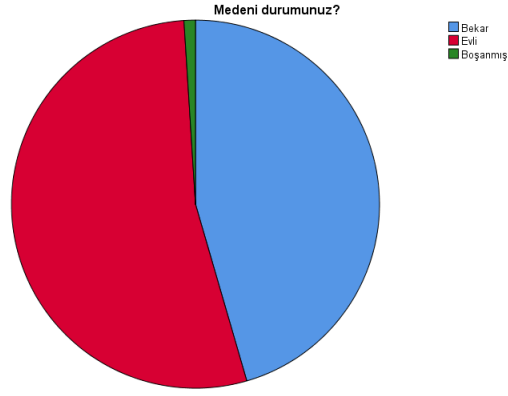
	Frekans	Yüzde
İlkokul	27	13,5
Ortaokul	38	19,0
Lise	84	42,0
Üniversite	49	24,5
Lisansüstü	2	1,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 3’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %42,0’ı lise mezunu, %24,5’i üniversite mezunu, %19,0’ı ortaokul mezunu, %13,5’i ilkokul mezunu ve de %1,0’ı ise lisansüstü mezunu esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Esnaf ve sanatkârlar arasında büyük çoğunluğun lise mezunu olduğu görülmekle birlikte ortaokul ile üniversite mezunu kişilerin de sayılarının birbirine yakın olduğu söylenebilir.

Çizelge 4: Esnaf ve Sanatkârın Medeni Durumlarına Göre Dağılımları

	Frekans	Yüzde
Bekâr	91	45,5
Evli	107	53,5
Boşanmış	2	1,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 4’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grupta olan esnaf ve sanatkârın %53,5’inin evli, %45,5’inin bekâr ve %1,0’ünün ise boşanmış olduğu görülmektedir. Grafiğe bakıldığında boşanmış olan kişilerin sayısının çok az olup bekâr ve evliler arasında da sayıca oldukça büyük bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Çizelge 5: Esnaf ve Sanatkârın Kapalıçarşı’da Çalışma Sürelerine Göre Dağılımları

	Frekans	Yüzde
0-2 yıl	19	9,5
3-10 yıl	55	27,5
11-18 yıl	47	23,5
19 yıl ve üzeri	79	39,5
Toplam	200	100,0

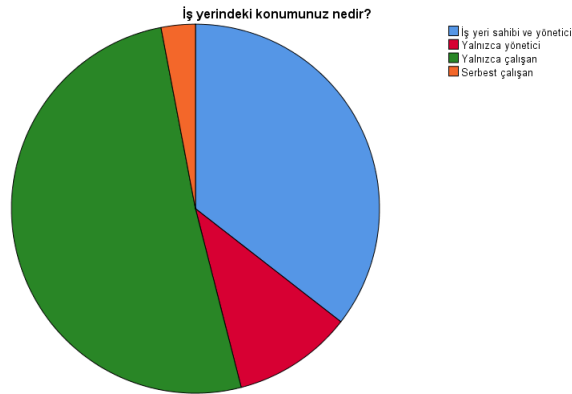

Çizelge 5’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %39,5’i 19 yıl ve üzeri süredir, %27,5’i 3-10 yıl arasında, %23,5’i 11-18 yıl arasında, %9,5’i 0-2 yıl arasında Kapalıçarşı’da çalışan esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. %39,5 ile 19 yıl ve üzeri çalışan esnaf ve sanatkârın oranının diğer çalışma yıllarına göre en fazla orana sahip olması hala Kapalıçarşı’da uzun süreli çalışan kişilerin varlıklarının olduğunu göstermektedir.

Kapalıçarşı’da bulunma süresine göre de iş türlerinin farklılaştığı görülmektedir. Örneğin uzun süredir ikamet eden ve çalışan esnafın iş türleri daha çok babadan kalma hat eserlerinin, eski dokuma halıların sergilendiği meslekler iken yeni gelmiş ya da kısa süreli orada çalışmaya başlamış olan esnafın ayakkabı, saat, kıyafet sektörlerinde kendilerine yer buldukları görülmektedir.

Çizelge 6: Esnaf ve Sanatkârın İş Yerindeki Konumuna Göre Dağılımı

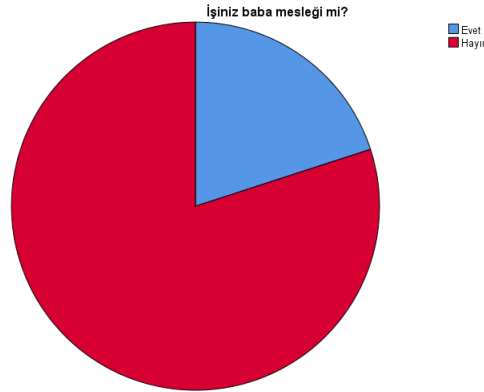
	Frekans	Yüzde
İş yeri sahibi ve yönetici	71	35,5
Yalnızca yönetici	21	10,5
Yalnızca çalışan	102	51,0
Serbest çalışan	6	3,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 6’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %51,0’ı yalnızca çalışan, %35,5’i iş yeri sahibi ve yönetici, %10,5’i yalnızca yönetici, %3,0’ı serbest çalışan esnaf ve sanatkârlardan oluşmaktadır. Verilerin anket yoluyla toplanması aşamasında yalnızca çalışan olarak iş hayatında yer alan esnaf ve sanatkâr dükkân açacak sermayeye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. Buradan çalışma grubu içerisinde yer alan kişilerin %35,5’inin dükkân açmak için yeterli sermayeye sahip oldukları sonucuna ulaşılabilir.

Çizelge 7: Esnaf ve Sanatkârın Baba Mesleğini Sürdürme Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	40	20,0
Hayır	160	80,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 7’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan grubun %80,0’ı baba mesleğini devam ettirmemekte, %20,0’ı ise baba mesleğini devam ettirmektedir.

Bireylerin geçen zaman ile birlikte artan ve değişen ihtiyaçlarının bulunması baba mesleğini sürdürme durumunda düşüşe sebep olduğu düşünülmektedir. Ayrıca buradan araştırma grubu içerisinde yer alan kişilerin yalnızca %20’sinin babalarının mesleklerini devam ettirmelerinden de Ahilik içerisinde yer alan “baba mesleğini devam ettirme” olgusunun devamlılığında kesintilerin olduğu görülmektedir.

Çizelge 8: Esnaf ve Sanatkârın Aylık Gelirlerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
1500 TL-2500 TL	45	22,5
2500 TL-3500 TL	41	20,5
3500 TL-4500 TL	48	24,0
4500 TL-5500 TL	24	12,0
5500 TL ve üzeri	42	21,0
Toplam	200	100,0

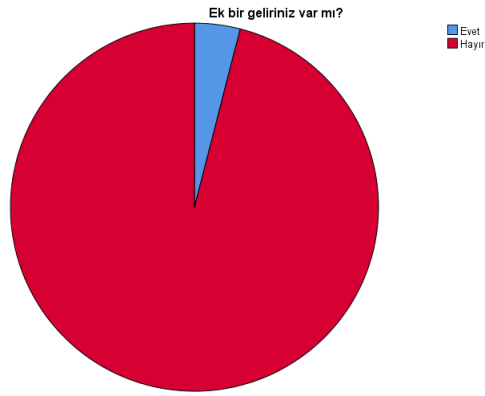

Çizelge 8'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan gruptaki esnaf ve sanatkârların aylık gelir durumlarının %24,0'ının 3500-4500 TL, %22,5'inin 1500-2500 TL, %21,0'ının 5500 TL ve üzeri, %20,5'inin 2500-3500 TL ve %12,0'ının 4500-5500 TL aralığında oldukları görülmektedir.

Tablo incelendiğinde elde edilen aylık gelir olan 4500-5500 TL aralığı dışında kalan ücretlerin kişi dağılımı arasında belirgin farklılıkların olmadığı aksine 3-4 kişi gibi az bir oynamanın olduğu görülmektedir. İş yeri sahibi ve yönetici sayısının önceki tablo da sayıca fazla olmasına rağmen elde edilen gelirlerin birbirine yakın olması esnaf ve sanatkârın veri toplama sırasında elde edilen gelirlerde dönemsel farklılıkların olduğunu belirtmelerinin payı olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 9: Esnaf ve Sanatkârın Ek Geliri Olma Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	8	4,0
Hayır	192	96,0
Toplam	200	100,0

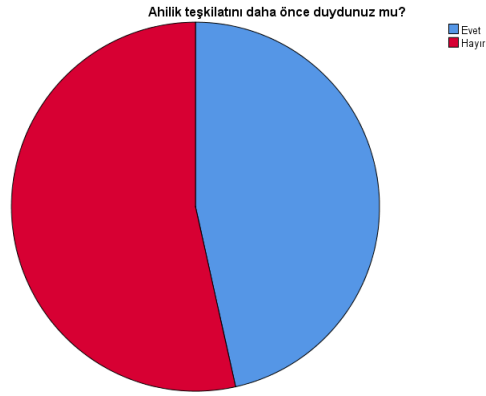

Çizelge 9’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan grubun %96,0’ı ek gelirinin olmadığını belirtirken %4,0’ı ise ek gelirinin olduğunu ifade etmiştir. Burada araştırmaya katılan gruba ek gelirden kasıt olarak başka bir işte çalışıp çalışmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Örneklem içerisinde yer alan kişilerden %96,0’sının ek gelirlerinin olmadığını belirtmesi Ahilik içerisinde yer alan herkesin yalnızca bir işte çalışma gerekliliğini doğruladığı ve bu geleneğin devam ettirildiğini ortaya koymaktadır.

Yaş itibari ile büyük olan kişilerin çalıştıkları işin dışında ek gelir olarak büyük çoğunluğunun yalnızca emekli maaşlarının olduğu ancak ikinci bir işte çalışmadıkları bulgusu sahadan elde edilmiştir.

Çizelge 10: Esnaf ve Sanatkârın Ahilik Teşkilatı Hakkında Bilgisi Olma Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	93	46,5
Hayır	107	53,5
Toplam	200	100,0

Çizelge 10’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %53,5’i Ahilik teşkilatını daha önce duymadığını ifade ederken %46,5’i Ahilik teşkilatını daha önce duyduğunu belirtmiştir. Ahilik teşkilatını daha önce duyduğunu ifade eden esnaf ve sanatkârlar Ahilikle ilgili bilgiye ya okulda gördüğü derslerden ya da Kapalıçarşı’da Ahilik haftasında yapılan etkinlikler vasıtası ile eriştiğini ifade etmişlerdir.

Yerleşik yani uzun süreli olarak orada bulunan ya da çalışan kişiler arasında Ahilik sisteminin duyulma oranı yeni neslin Ahiliği duyma oranına göre oldukça fazladır. Hatta yeni esnaftan sayıca az bir kısmının Ahilik teşkilatını görülmektedir.

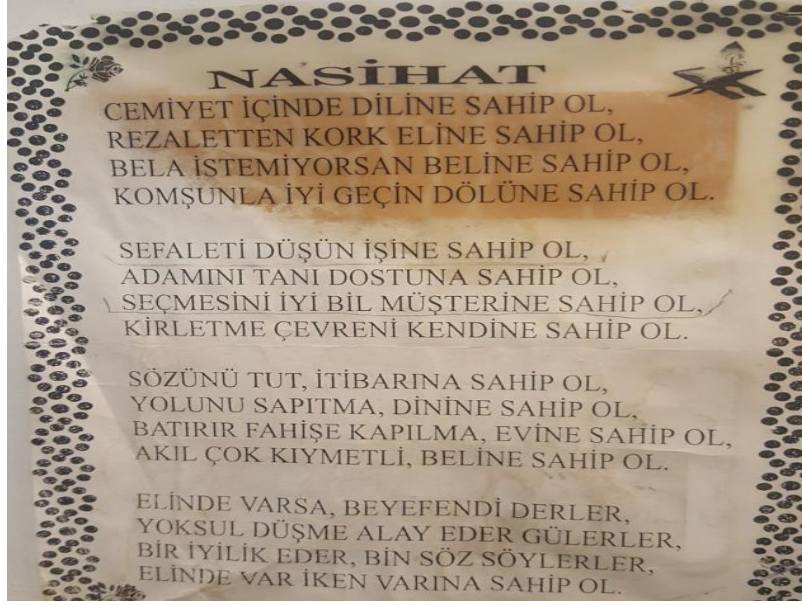
Çizelge 11:İş Yerinde Meslek Ahlakı İlkelerinin Yazılı Halde Bulunma Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	32	16,0
Hayır	161	80,5
Bilmiyorum	7	3,5
Toplam	200	100,0

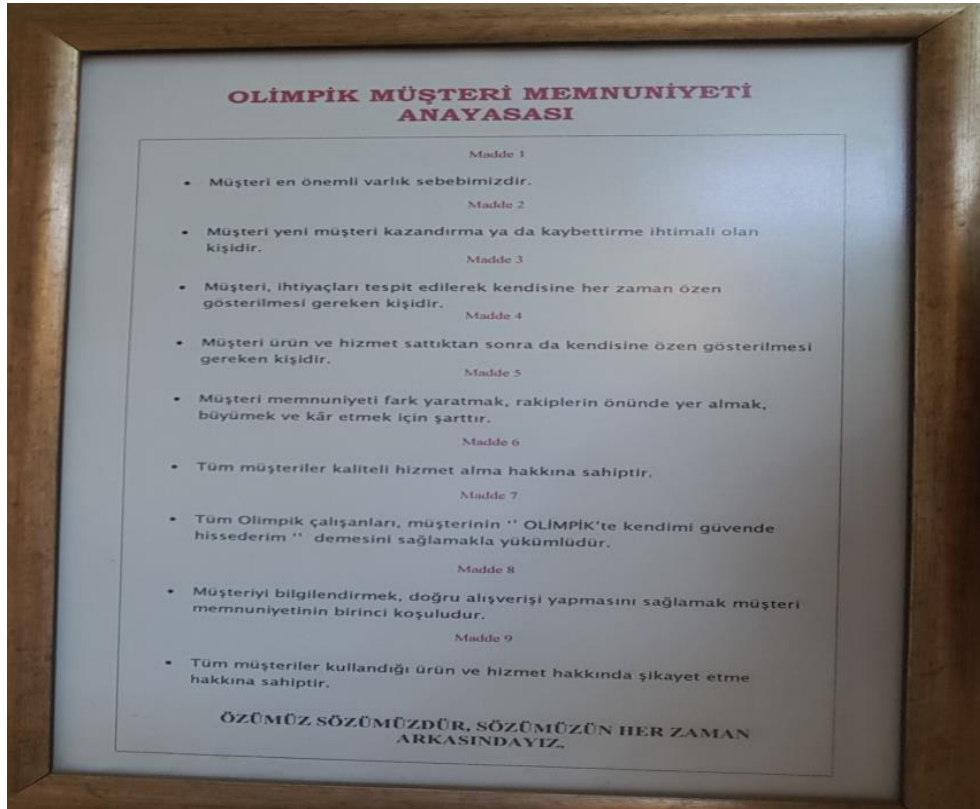

Çizelge 11’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan esnaf ve sanatkâr grubunun %80,5’i meslek ahlakı ilkelerinin yalnızca sözlü olarak bulunduğunu yazılı bir şekilde iş yerlerinde ve dükkânlarda bulunmadığını, %16,0’ı çalıştıkları iş yerinde meslek ahlakı ilkelerinin yazılı olarak bulunduğunu, %3,5’i ise meslek ahlakı ilkelerinin yazılı olarak var olma durumundan haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir.

İş yerlerinde meslek ahlakına ilişkin ilkelerin yazılı olarak yer aldığı belgelerden örnekler ise aşağıda gösterilmektedir. Ayrıca bazı esnaf ve sanatkârlar yazılı halde bulunan meslek ahlakının yer aldığı belgelerin ulaşılamayacak bir yerde olduğunu ya da belgeleri şirkete ait olduğu için gösteremeyeceklerini belirtirken kimisi de ellerinde bulunan metni paylaştılar.

Resim 1 İş Yerlerinde Yazılı Olarak Bulunan Meslek Ahlakı Kuralları

Resim 2 İş Yerlerinde Yazılı Olarak Bulunan Meslek Ahlakı Kuralları Örneği

Çizelge 12: İş Yerinde Çırak-Kalfa-Usta Hiyerarşisinin Bulunma Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	125	62,5
Hayır	75	37,5
Toplam	200	100,0

Çizelge 12’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %62,5’i çalıştığı iş yerinde çırak-kalfa-usta hiyerarşisinin olduğunu belirtirken %37,5’i ise böyle bir yapılanmanın olmadığını belirtmiştir.

Yöneltelen bu soruya “fikrim yok” cevabını veren esnaf ve sanatkâr olmamıştır. Anketin uygulanması aşamasında görülmüştür ki Ahilik sisteminde yer alan çırak-kalfa-usta basamakları yerleşik yani uzun zamandır Kapalıçarşı’da yer alan esnaflar arasında devamlılığı bulunurken daha kısa süreli olarak orada yer edinen esnafların büyük çoğunluğunda iş yerlerinde bir yönetici ve bir çalışan bulunmaktadır. Yani çırak-kalfa-usta geleneğinin sekteye uğramaya başladığını ve dükkânlarda çırak-kalfa-ustanın yerini “satış danışmanları”nın aldığı görülmektedir. Ancak uzun süredir Kapalıçarşı’da çalıştığı halde çırak-kalfa-usta hiyerarşisinin olmadığı dükkânlar da bulunmaktadır. Bu tür iş yerlerinde çırak-kalfa-usta gibi asgari 3 kişinin bulunmadığı, dükkânların baba-oğul ya da dede-torun arasında çevrildiği gözlemlenmiştir.

Çizelge 13: Çıraklara Ücret Ödenme Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	123	61,5
Hayır	2	1,0
Toplam	125	62,5
Kayıp Data	75	37,5
Toplam	200	100,0

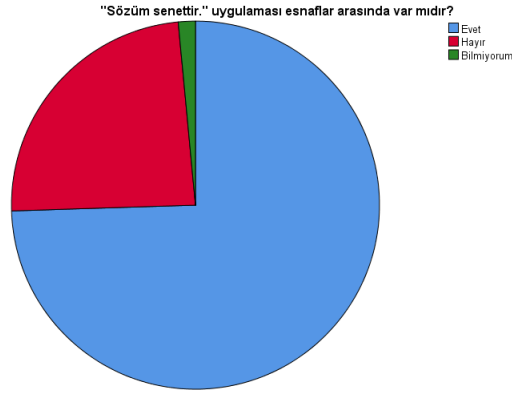

Çizelge 13’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %61,5’i çıraklara ücret ödendiğini, %1,0’ı çıraklara ücret ödenmediğini belirtmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak Ahilik sistemi içinde bulunan çıraklara ücret ödenme geleneğinin devam ettiği görülmektedir.

Yukardaki tablo da “Çıraklara ücret ödeniyor mu?” sorusuna verilen cevapların istatistiksel dağılımı gösterilmiştir. Buradan grubun %37,5’inin Spss literatüründe kayıp data olarak nitelendirilen yani cevap verilmeyen grup yüzdesine işaret ettiği görülmektedir. Kayıp datanın ortaya çıkması durumu önceki soruda yer alan “İş yerinizde çırak-kalfa-usta hiyerarşisi var mıdır? (Cevabınız EVET ise aşağıdaki soruyu cevaplandırınız.)” koşuluna bağlı olarak gerçekleşmiştir. Yani iş yerinde çırak-kalfa-usta geleneği olmayan esnaf ve sanatkâr bu soruya cevap vermemişlerdir.

Çizelge 14: Sözüm Senettir Uygulamasının Geçerlilik Durumuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	149	74,5
Hayır	48	24,0
Bilmiyorum	3	1,5
Toplam	200	100,0

Çizelge 14’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan grubun %74,5’i sözüm senettir uygulamasının esnaflar arasında devam ettiğini, %24,0’ı sözüm senettir uygulamasının devam etmediğini ifade ederken %1,5’i bu uygulamanın devamlılığı konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Böylece grubun %75’ine yakın bir kısmı Ahi birliği içerisinde var olan “Sözüm senettir.” olgusunun devamlılığını da onaylamış gözükmektedirler. Sorulan soruya karşılık “Bilmiyorum” cevabını veren %1,5’inin ise Kapalıçarşı’da yeni çalışmaya başladığı için bir fikir sahibi olmamasının göz önünde bulundurulmasında faydası olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında Kapalıçarşı’nın bazı bölgelerinde böyle bir uygulamanın adının dahi duyulmadığı sahadan elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

Çizelge 15: Esnaf ve Sanatkârın Çarşıda Denetlenmesi Durumunun Dağılımı

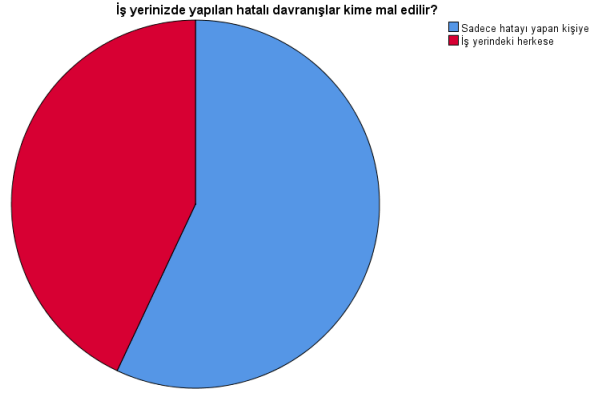
	Frekans	Yüzde
Evet	102	51,0
Hayır	90	45,0
Bilmiyorum	8	4,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 15’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %51,0’ı “Esnaf ve sanatkârı çarşıda denetleyen bir kişi/kişiler ya da bir kurum var mıdır?” sorusuna evet, %45,0’ı hayır ve de %4,0’ı bilmiyorum cevabını vermiştir. Çarşıda denetimin var olduğunu söyleyen esnaf ve sanatkârlar denetimin Kapalıçarşı Derneği, Kapalıçarşı Yönetimi ve İstanbul Kuyumcular Odası olduklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 16: İş Yerinde Yapılan Hatalı Davranış Durumunun Dağılımı

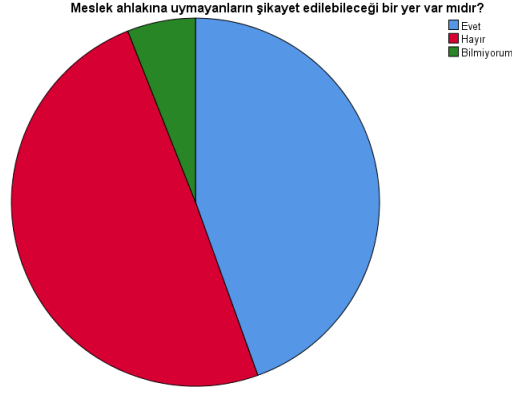
	Frekans	Yüzde
Sadece hatayı yapan kişiye	114	57,0
İş yerindeki herkese	86	43,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 16’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan grubun %57,0’ı iş yerinde yapılan hatalı davranışların sadece hatayı yapan kişiye %43,0’ı ise yapılan hatalı davranışın iş yerindeki herkese mal edildiğini ifade etmiştir. Yapılan hatalı davranışların sorumlu tutulduğu taraf konusunda istatistiki olarak pek bir fark bulunmamakla birlikte yüzselsel olarak bakıldığında grubun %57,0’ının gerçekleştirilen hatalı davranışın sadece hatayı yapan kişinin sorumluluğunda olması durumu Ahilik yapılanması içerisinde yapılan yanlış bir davranışın her iki tarafa da mal edilmesi konusuna ters düştüğü söylenebilir.

Çizelge 17: Meslek Ahlakına Uymayanların Şikâyet Edilebileceği Yer Durumunun Dağılımı

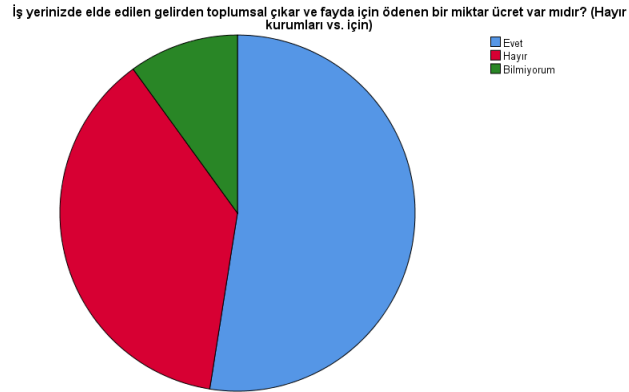
	Frekans	Yüzde
Evet	89	44,5
Hayır	99	49,5
Bilmiyorum	12	6,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 17’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan grubun %49,5’i meslek ahlakına uymayan esnaf ve sanatkarı şikâyet edilebilecek bir yerin bulunmadığını, %44,5’i şikâyet edilebilecek bir yerin olduğunu, %6,0’ı ise şikâyet edilebilecek bir mercinin olup olmadığı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 18: İş Yerinde Elde Edilen Gelirden Belirli Amaçlar İçin Ödenen Bir Ücretin Verilme Durumunun Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	105	52,5
Hayır	75	37,5
Bilmiyorum	20	10,0
Toplam	200	100,0

Çizelge 18’de görüldüğü üzere araştırmaya katılanlardan %52,5’i “İş yerinizde elde edilen gelirden toplumsal çıkar ve fayda için ödenen bir miktar ücret var mıdır? (Hayır kurumları vs. için)” soruna evet cevabını, %37,5’i hayır cevabını, %10,0’ı ise bilmiyorum cevabını vermişlerdir.

Çizelge 19: Maddi İhtiyaç Halinde Destek Alınabilme Durumunun Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Evet	23	11,5
Hayır	164	82,0
Bilmiyorum	13	6,5
Toplam	200	100,0

Çizelge 19’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan esnaf ve sanatkârın %82,0’ı “Maddi ihtiyaç halinde destek alabileceğiniz bir kurum var mıdır? (Yardım sandıkları vs. gibi)” sorusuna hayır, %11,5’i evet ve de %6,5’i bilmiyorum cevaplarını vermişlerdir.

E. Ahilik Değerleri Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 1: Katılımcı Esnaf ve Sanatkârların Ahilik Değerleri Ölçeği Genel Ortalaması

	Kişi Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Hilesiz ve kaliteli mal üretip, satmaya özen gösterirler.	200	1	5	3,34	1,04876
Meslekleri ile ilgili kanun ve kurallara uygun davranırlar.	200	1	5	3,28	0,98817
Yapacakları işi savsaklamazlar, gününde teslim ederler.	200	1	5	3,53	0,9292
Müşterilerin haklarını korur, haklarını yemezler.	200	1	5	3,515	1,0074
Rızkını kazandığı mesleğine saygı duyar ve önem verirler.	200	1	5	3,88	0,86565
Mesleklerini özenerek yaparlar.	200	1	5	3,755	0,91056
Yanlarında çalışanlara karşı sorumluluklarını bilirler ve haklarını gözetirler.	200	1	5	3,46	1,03623
İnsanları zengin-yoksul, güçlü-zayıf olarak ayırmazlar, eşit davranırlar.	200	1	5	3,09	1,16993
Müşteri ve komşu esnafalara kin gütmez, kıskançlık etmezler.	200	1	5	2,925	1,11607
Vergilerini tam ve zamanında verirler.	200	1	5	3,58	0,93701

	Kişi Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Komşu esnaf ve sanatkârların da kazanç elde etmesini ister, gerekirse müşterileri yönlendirir.	200	1	5	3,335	1,16169
Diğer esnaf ve sanatkârlarla dayanışma içerisinde çalışırlar.	200	1	5	3,45	1,0645
Fedakâr insanlardır, mal, emek ve zamanlarından fedakârlık ederler.	200	1	5	3,395	1,09314
Alışverişleri ile ilgili hata ve kusurları öncelikle kendilerinde ararlar.	200	1	5	3,19	1,1535
Bela ve musibetlere karşı sabırlıdırlar.	200	1	5	3,305	1,09452
Az kazanca kanaat ederler, çok kazanca şükrederler.	200	1	5	3,195	1,1461
Müşterileri ve diğer esnaflarla ilgili sırları tutarlar, açığa vurmazlar.	200	1	5	3,11	1,16821
Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık verirler.	200	1	5	3,025	1,09562
Müşterilere ve diğer komşu esnaflara karşı kötü söz ve hareketlerden sakınırlar.	200	1	5	3,28	1,10349
Meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ederler	200	1	5	3,22	1,14374

	Kişi Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderirler.	200	1	5	2,87	1,24533
İş güvenliğine önem verirler, gerekli tedbirleri alırlar.	200	1	5	3,395	1,13818
Ürünlerinde ve çalışma şartlarında hijyene önem verirler.	200	1	5	3,505	1,07972
Eğitime büyük önem verirler, ihtiyaç sahibi öğrencilere yardımda bulunurlar.	200	1	5	3,1	1,16912
Yanlarında çalışanların sosyal sigorta primlerini zamanında yerine getirirler.	200	1	5	3,67	0,96736
Mesleki fuarlara ya da düzenlenen eğitim seminerlerine katılarak mesleklerinde kendilerini geliştirmeye çalışırlar.	200	1	5	3,21	1,15871
Müşteri ve komşu esnaflarla ilgili dedikodu yapar, iftira atarlar.	200	1	5	3,02	1,13403
Mal ve para kazanma konusunda açgözlü davranırlar.	200	1	5	3,245	1,1798
Dünyaya ait şeyler ile övünürler, böbürlenirler	200	1	5	3,285	1,17074

	Kişi Sayısı	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Malını pahalınca satmak için saklarlar.	200	1	5	2,585	1,16169
Mal biriktirme hırsı ile hareket eder, sürekli birikim yapmayı amaçlarlar.	200	1	5	3,32	1,11527
Malını överek müşteriye aldatmaya çalışırlar.	200	1	5	2,98	1,21117
Valid N (listwise)	200				

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Std. Sapma
Ahilik Değerleri	200	57	148	105,045	17,175

Tablo 1’de, iş görenlerden elde edilen verilerden ölçeğin minimum ve maksimum değerlerini ve ölçek genel ortalamasına ulaşmak için yararlanılan tanımlayıcı istatistik (Descriptives Statistic) analizi sonucu görülmektedir. Sonuçta, ölçek puanı, minimum-maksimum 57-148 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin genel ortalaması ise 105,045, $\pm 17,175$ ’dir. Bu ortalamanın maksimum değere yakınlığından dolayı, esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine ilişkin iş etiği tutum ve davranışlarının olumlu olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Ahilik Değerleri Ölçeği Frekans Analizi

	1		2		3		4		5	
<i>Ahilik Değerleri Ölçeği</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
1										
Hilesiz ve kaliteli mal üretip, satmaya özen gösterirler.	10	5,0	34	17,0	57	28,5	76	38,0	23	11,5
2										
Meslekleri ile ilgili kanun ve kurallara uygun davranırlar.	10	5,0	35	17,5	56	28,0	87	43,5	12	6,0
3										
Yapacakları işi savsaklamazlar, gününde teslim ederler.	6	3,0	24	12,0	47	23,5	104	52,0	19	19,5
4										
Müşterilerin haklarını korur, haklarını yemezler.	6	4,5	20	10,0	59	29,5	83	41,5	29	14,5
5										
Rızkını kazandığı mesleğine saygı duyar ve önem verirler.	6	3,0	9	4,5	25	12,5	123	61,5	37	18,5
6										
Mesleklerini özenerek yaparlar.	6	3,0	13	6,5	38	19,0	110	55,0	33	16,5
7										
Yanlarında çalışanlara karşı sorumluluklarını bilirler ve haklarını gözetirler.	12	6,0	24	12,0	46	23,0	96	48,0	22	11,0
8										
İnsanları zengin-yoksul, güçlü-zayıf olarak ayırmazlar, eşit davranırlar.	18	19,0	54	27,0	40	20,0	68	34,0	20	10,0

	1		2		3		4		5	
<i>Ahilik Değerleri Ölçeği</i>	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
9										
Müşteri ve komşu esnaflara kin gütmez, kıskançlık etmezler.	12	6,0	24	12,0	46	23,0	96	48,0	22	11,0
10										
Vergilerini zamanında ve tam verirler.	5	2,5	23	11,5	48	24,0	99	49,5	25	12,5
11										
Komşu esnaf ve sanatkârların da kazanç elde etmesini ister, gerekirse müşterileri yönlendirir.	17	8,5	35	17,5	38	19,0	84	42,0	26	13,0
12										
Diğer esnaf ve sanatkârlarla dayanışma içerisinde çalışırlar.	10	5,0	33	16,5	39	19,5	93	46,5	25	12,5
13										
Fedakâr insanlardır, mal, emek ve zamanlarından fedakârlık ederler.	13	6,5	32	16,0	42	21,0	89	44,5	24	12,0
14										
Alışverişleri ile ilgili hata ve kusurları öncelikle kendilerinde ararlar.	16	8,0	48	24,0	39	19,5	76	38,0	21	10,5
15										
Bela ve musibetlere karşı sabırlıdırlar.	16	8,0	32	16,0	45	22,5	89	44,5	18	9,0
16										
Az kazanca kanaat ederler, çok kazanca şükrederler.	20	10,0	38	19,0	42	21,0	83	41,5	17	8,5
17										

Müşterileri ve diğer esnaflarla ilgili sırları tutarlar, açığa vurmazlar.

23 11,5 39 19,5 49 24,5 71 35,5 18 9,0

	1		2		3		4		5	
<i>Ahilik Değerleri Ölçeği</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
18										
Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık verirler.	18	9,0	50	25,0	54	27,0	65	32,5	13	6,5
19										
Müşterilere ve diğer komşu esnaflara karşı kötü söz ve hareketlerden sakınırlar.	18	9,0	28	14,0	53	26,5	82	41,0	19	9,5
20										
Meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ederler.	15	7,5	51	25,5	26	13,0	91	45,5	17	8,5
21										
Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderirler.	31	15,5	57	28,5	38	19,0	55	27,5	19	9,5
22										
İş güvenliğine önem verirler, gerekli tedbirleri alırlar.	18	9,0	26	13,0	40	20,0	91	45,5	25	12,5
23										

24	Ürünlerinde ve çalışma şartlarında hijyene önem verirler.	14	7,0	22	11,0	40	20,0	97	48,5	27	13,5
25	Eğitime büyük önem verirler, ihtiyaç sahibi öğrencilere yardımda bulunurlar.	21	10,5	42	21,0	55	27,5	60	30,0	22	11,0
25	Yanlarında çalışanların sosyal sigorta primlerini zamanında yerine getirirler.	9	4,5	13	6,5	44	22,0	103	51,5	31	15,5

	1		2		3		4		5		
Ahilik Değerleri Ölçeği	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
26											
27											
27	Müşteri ve komşu esnaflarla ilgili dedikodu yapar, iftira atarlar.	17	8,5	58	29,0	46	23,0	62	31,0	17	8,5
28											
28	Mal ve para kazanma konusunda açgözlü davranırlar.	18	9,0	44	22,0	31	15,5	85	42,5	22	11,0
29											
29	Dünyaya ait şeylerle övünürler, böbürlenirler.	17	8,5	36	18,0	49	24,5	69	34,5	29	14,5
30											
30	Malını pahalınca satmak için saklarlar.	30	15,0	88	44,0	32	16,0	35	17,5	15	7,5

31	Mal biriktirme hırsı ile hareket eder, sürekli birikim yapmayı amaçlarlar.	13	6,5	42	21,0	34	17,0	90	45,0	21	10,5
32	Malını överek müşteriyi aldatmaya çalışırlar.	22	11,0	61	30,5	37	18,5	59	29,5	21	10,5

1= Kesinlikle Katılmıyorum 2= Katılmıyorum 3= Kısmen Katılıyorum
4= Katılıyorum 5= Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 2’de 1 numaralı önermeye (%38,0) esnaf ve sanatkârların yaklaşık yarısı katılarak Kapalıçarşı’da bulunan diğer esnaf ve sanatkârların hilesiz ve kaliteli mal üretilip, satmaya özen gösterdikleri görülmektedir. 2 ve 3 numaralı önermelerde (%43,5) (%52,0) esnaf ve sanatkârların yaklaşık yarısı katılarak çarşıdaki diğer çalışma arkadaşlarının meslekleri ile ilgili kanun ve kurallara uygun davrandıklarını ve yapacakları işi savsaklamayıp, gününde teslim ettiklerini onaylamışlardır. 4 numaralı önermeye (%41,5) araştırma grubunun yarıya yakın kısmı katılarak Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârının müşterilerin haklarını koruyup haklarını yemediklerini desteklemişlerdir. 5 ve 6 numaralı önermelere (%61,5) (%55,0) esnaf ve sanatkârın yarısından fazlası katılarak çarşıda bulunan diğer esnaf ve sanatkârların mesleklerine saygı duyup mesleklerini özenerek yaptıklarını belirtmişlerdir. 7 numaralı önermeye (%48,0) esnaf ve sanatkârların yine yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı’da çalışan diğer esnaf ve sanatkârların yanlarında çalıştırdıkları kişilere karşı sorumluluklarını bildiklerini ve haklarını gözettiklerini ifade ettikleri görülmektedir. 8 numaralı önermeye (%34,0) esnaf ve sanatkârların yarıya yakın kısmı katılarak genel Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârlarının insanları zengin-yoksul, güçlü-zayıf olarak ayırmadıklarını, eşit davrandıklarını desteklemişlerdir. 9 numaralı önermeye (%31,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakın kısmı katılmayarak Kapalıçarşı’da bulunan esnaf ve sanatkârların genel olarak araştırmanın ölçek sorularında yer alan, “Müşteri ve komşu esnaflara kin gütmmez, kıskançlık etmezler.”

önermesini onaylamadıkları görülmektedir. 10 numaralı önermeye (%49,5) esnaf ve sanatkârların yarısı katılarak diğer çalışma arkadaşları için vergilerini zamanında ve tam verdiklerini belirtmişlerdir. 11,12 ve 13 numaralı önermelere ise (%42,0), (%46,5), (%44,5) esnaf ve sanatkârların yaklaşık yarısı katılarak Kapalıçarşı genelinde esnaf ve sanatkârlar arasında müşteri yönlendirme, fedakârlık, dayanışma olgularının var olduğunu desteklemişlerdir.

14 numaralı önermeye (%38,0) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak çarşı genelinde çalışan esnaf ve sanatkârların alışverişleri ile ilgili hata ve kusurları öncelikle kendilerinde aradıklarını onaylamışlardır. 15 ve 16 numaralı önermelere (%44,5), (%41,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı'da çalışan diğer esnaf ve sanatkârların sabırlı olup az kazanca kanaat edip çok kazanca ise şükrettiklerini ifade etmişlerdir. 17 numaralı önermeye (%35,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı'da çalışan diğer esnaf ve sanatkârların müşteri ve diğer esnaflarla ilgili sırları tutup açığa vurmadıkları görülmektedir. 18 ve 19 numaralı önermelere (%32,5), (%41,0) ise aynı şekilde esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı genelinde esnaf ve sanatkârlar arasında kötülüğe iyilikle karşılık verildiğini, esnaf ve sanatkârların kötü söz ve hareketlerden sakındıklarını belirtmişlerdir. 20 numaralı önermeye ise (%45,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak çarşı genelinde çalışan esnaf ve sanatkârların meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ettiklerini onaylamışlardır. 21 numaralı önermeye (%28,5) esnaf ve sanatkârlar katılmadıklarını Kapalıçarşı'da çalışan diğer esnaf ve sanatkârların yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderdiklerini onaylamazken bu yüzdeliğe (%27,5) oldukça yakın sayıda esnaf ve sanatkârın ise ölçekte yer alan bu kritere katıldıklarını belirtmişlerdir. 22 ve 23 numaralı önermelere (%45,5), (%48,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı genelinde esnaf ve sanatkârlar arasında iş güvenliğine ve hijyen kurallarına dikkat edildiğini ifade etmişlerdir. 24 numaralı önermeye (%30,0) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı'da çalışan diğer esnaf ve sanatkârların eğitime büyük önem verdiklerini, ihtiyaç sahibi öğrencilere yardımda bulduklarını onaylamışlardır. 25 numaralı önermeye (%51,5) esnaf ve sanatkârların yarıdan fazlası katılarak Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârının yanlarında çalışan kişilerin sosyal sigorta primlerini zamanında

yerine getirdiklerini kabul etmişlerdir. 26 numaralı önermeye (%39,0) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârının kendilerini geliştirme yolunda etkinliklere önem verip gittikleri yönündeki ifadeyi desteklemişlerdir. 27, 28 ve 29 numaralı önermelere (%31,0), (%42,5), (%34,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı genelinde esnaf ve sanatkârlar arasında dedikodu, para biriktirme hırsı ve dünyaya ait olanlar ile övünme gibi durumların var olduklarını onaylamışlardır. 30 numaralı önermeye (%44,0) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılmayarak Kapalıçarşı'da bulunan esnaf ve sanatkârların stokçuluk yapmadıklarını yani mallarını pahalınca satmak için bekleddikleri yönündeki ifadeyi doğru bulmadıkları görülmektedir. 31 numaralı önermeye (%45,0) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılarak Kapalıçarşı esnaf ve sanatkârının birikim peşinde ve de mal biriktirme hırsına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ölçekteki en son önerme olan 32 numaralı önermeye ise (%30,5) esnaf ve sanatkârların yarıya yakını katılmayarak Kapalıçarşı'da çalışan diğer esnaf ve sanatkârların mallarını överek müşteriyi aldatmaya çalışması şeklindeki ifadeyi uygun görmedikleri anlaşılmaktadır.

F. Bulguların ANOVA, t-Testi Analizleri ve Değerlendirilmesi

Bu bölümde ankete katılanların yaş, eğitim, çalışma süresi, aylık geliri içeren demografik özellikleri ile Ahilik değerlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı farklılıklara bakmak için ANOVA, cinsiyet, medeni durum için ise t-Testi analizleri yapılmış ve hipotezlerin test edilmesine ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 3: Eğitim, Yaş, Görev Süresi ve Gelir Durumunun ANOVA Testi Sonuçları

N=200		ANOVA			
Bağımsız Değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Toplaması Ortalaması	F	Sig
Yaş	556,702	3	185,567	,625	,599
Eğitim	1483,051	4	370,763	1,263	,286
Çalışma Süresi	1960,638	3	653,546	2,257	,083
Aylık Gelir	707,447	4	176,862	,595	,667

$p < 0,05$ anlamlı farklılık vardır.

Tablo 1’de ankete katılan esnaf ve sanatkârların yaş, eğitim, çalışma süresi ve aylık gelir bağımsız değişkenleri ile “Ahilik değerleri” ölçeği bağımlı değişkeni arasındaki anlamlı ilişkiyi incelemek için yapılan ANOVA analiz sonuçları görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda, katılımcı esnaf ve sanatkârların yaşı ($F=,625$, $p=,599$) ve eğitim düzeyi ($F=1,263$, $p=,286$) arasında $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sonuca dayanılarak H_8 ve H_9 araştırma hipotezleri reddedilmiştir.

Esnaf ve sanatkârların çalışma süreleri ile aylık gelirleri arasında ($F=2,257$, $p=,083$; $F=,595$, $p=,667$) $p > 0,05$ olduğundan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu nedenle H_{10} ve H_{11} hipotezleri reddedilmiştir. Diğer yandan, benzeri çalışmalarda da Ahilik değerlerine ilişkin demografik özellikler incelenmiş ve farklı bulgulara ulaşılmıştır. Örneğin Aslanderen⁶⁵ Kırşehir’de esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine ilişkin tutum ve davranışları ile ilgili bilgilere müşteriler üzerinde uygulamış olduğu anket ve ölçek sonucunda ulaşmıştır. Esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerine ilişkin değerlendirmelerinin, müşterilerin yaş

⁶⁵ Mustafa Aslanderen, “Esnaf ve Sanatkârların Ahilik Değerlerine Sahiplik Düzeylerinin Değerlendirilmesi (Kırşehir Örneği)”, Ahi Evran Üniversitesi, 2016.

gruplarına göre farklılaşma olduğu durumu incelenmiştir. Bizim yaptığımız araştırmada çalışmanın geçerlilik ve güvenilirlik durumları göz önüne alınarak Kapalıçarşı'dan sürekli alışveriş yapan müşterileri bulmak zor olacağından dolayı esnaf ve sanatkârların Kapalıçarşı'da çalışan diğer iş arkadaşlarını göz önünde bulundurarak değerlendirmelerde bulunulması rica edilmiştir. Aslanderen'in yapmış olduğu çalışmaya genel olarak bakıldığında müşterilerin yaşlarına göre esnaf ve sanatkârlara ilişkin Ahilik değerlerine sahiplik düzeyleri konusundaki yaptıkları değerlendirmelerin mesleki değerler açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Veriler üzerinde, faktörlere göre değerlendirmelerin farklılaşma nedenlerini belirlemek üzere yapılan Scheffe testi analizi sonunda anlamlı farklılaşmalar 25 yaş altı müşteriler ile 26-40 ve 41-55 yaş arasındaki müşterilerde görüldüğü belirlenmiştir. 25 yaş altı müşterilerin değerlendirmeleri esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine iyi düzeyde sahip oldukları yönündedir. 26-40 ve 41-55 yaş aralığındaki müşterilerin değerlendirmeleri ise esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine orta düzeyde sahip oldukları görüşündedirler. Bu durumda Ahilik değerlerine sahiplik düzeyleri değerlendirmelerinin müşterilerin yaşlarıyla ters orantılı olduğunu söylenebilir.

Aslanderen'nin çalışmasında müşterilerin eğitim durumuna göre değerlendirmelerinin farklılaşması incelediğinde anlamlı bir farklılık görülmektedir. Anlamlı farklılaşmaların olduğu faktörlerdeki değerlendirme farklılıklarının kaynağı Scheffe testi ile incelenmiştir. Değerlendirme farklılığı, ortaokul mezunu müşteriler ile lise ve üniversite mezunu müşterilerin yaptıkları değerlendirmelerden kaynaklanmaktadır. Ortaokul mezunu müşteriler esnaf ve sanatkârları, lise ve üniversite mezunlarına göre daha çok beğenmektedirler. Özellikle ortaokul mezunlarının memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olmasının nedenini açıklayamamakla birlikte değerlendirmeleri genel olarak incelediğimiz zaman müşterilerin eğitim durumu yükseldikçe, sahiplik düzeylerine ilişkin beğenme düzeylerinin düştüğünü görmekteyiz.

Esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeyleri konusunda müşterilerin Kırşehir'de yaşama süresine göre değerlendirmelerinde de anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu görülmektedir. Buna göre, anlamlı farklılaşmaların 1 yıldan az bir sürede Kırşehir'de yaşayan müşteriler ile 6 yıldan daha fazla bir süre yaşayan müşteriler arasında olduğu görülmektedir. 1 yıldan daha az bir süredir

Kırşehir’de yaşayan müşterilerin değerlendirmelerine göre esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine orta düzeyde sahip olduğu görülmüştür.

Genel olarak verilere baktığımızda müşterilerin ekonomik durumlarına göre yapmış oldukları değerlendirmeler anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Veriler üzerinde, faktörlere göre değerlendirmelerin farklılaşma nedenlerini belirlemek üzere yapılan Scheffe testi analizi sonucunda anlamlı farklılaşmanın aylık geliri 2000-3500 TL olan ile aylık geliri 5000 TL’den fazla olanlar arasında olduğu görülmektedir. Aylık geliri alt sınır ve üst sınırında olan müşteriler Ahilik değerlerine sahiplikleri bakımından esnaf ve sanatkârları daha çok beğenmektedirler. Aylık geliri orta seviyede olan müşterilere doğru gidildikçe bu değerlerin düştüğü görülmektedir.

Ahilik değerlerine ilişkin bir başka çalışmada Başdaş⁶⁶ tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulgular kısmında işletme sahibinin eğitim düzeyi ile Ahilik ilkelerinden “sır tutmak” arasındaki ilişki verilmiştir. İşletme sahibinin eğitim düzeyi ile Ahilik ilkelerinden “sır tutmak”, “ayıp ve kusurları örtmek”, “hileli ve çürük mal satmamak” ve “helal kazanç sahibi olmaya özen göstermek” durumları arasındaki ilişkilerin varlığı test edilmiştir. Bu test sonucuna göre işletme sahibinin eğitim düzeyi ile Ahilik ilkelerinden “sır tutmak”, “ayıp ve kusurları örtmek”, “hileli ve çürük mal satmamak” ve “helal kazanç sahibi olmaya özen göstermek” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

İşletme sahibinin iş tecrübesi ile Ahilik ilkelerinden “cömert olmak”, “bozuk terazinin kullanılmaması”, “çok olanla birlikte aza da şükretmek”, “sözünü bilmek, sözünde durmak” ve “dostluğa önem vermek” arasında ilişkinin varlığı test edilmiştir. Bu test sonucuna göre işletme sahibinin iş tecrübesi ile Ahilik ilkelerinden “cömert olmak”, “bozuk terazinin kullanılmaması” “çoğa şükretmek”, “sözünü bilmek sözünde durmak” ve “dostluğa önem vermek” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

⁶⁶ Oğuzhan Başdaş, “Ahilik İlke ve Uygulamalarının Günümüz Kobi’lerine Yansımaları: Elazığ İli Örneği”, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2018.

Tablo 4: İş Görenlerin Cinsiyet ve Medeni Durum t-Testi Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	t	Serbestlik Derecesi	Sig	Ortalama Fark	Std. Hata Farkı
Cinsiyet	-,128	198	,899	-1,56061	12,23638
Medeni Durum	-,584	196	,560	-1,41460	2,42327

Tablo 2’de esnaf ve sanatkârların cinsiyeti ve medeni durum bağımsız değişkeni ile “Ahilik değerleri ölçeği” bağımlı değişkeni arasında anlamlı farklılığın araştırılması için en çok iki grup arasında kullanılan independent t-Testi analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda esnaf ve sanatkârların cinsiyeti ile Ahilik değerleri tutum ve davranış algısı arasında ($p=,899$), $p>0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık bulunmamış olmakla birlikte nedeni olarak araştırmaya katılan esnaf ve sanatkârların %99’unun erkek %1’inin ise kadın bireylerden oluşması gösterilebilir. Bu sonuca bakılarak H_6 hipotezi reddedilmiştir. Esnaf ve sanatkârların medeni durumları ile Ahilik değerleri ölçeği arasında ise ($p=,560$), $p>0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık bulunmamıştır ve H_7 hipotezi de reddedilmiştir.

Tablo 5: Grup İstatistik

Grup İstatistik					
	Medeni Durum	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Ortalama Hata
Ölçek	Evli	91	104,1648	17,11092	1,79371
	Bekâr	107	105,5794	16,89314	1,63312

Aslanderen'in⁶⁷ Kırşehir'de müşteriler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında da Ahilik değerlerinin cinsiyet ile ilişkisinde de aynı sonuçlar elde edilmiştir. Yani Ahilik değerleri ile cinsiyet arasında bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır. Ancak, bu araştırmada cinsiyet açısından bir farklılık bulunmamasının, araştırma yapılan sektörlerin farklı olması veya iş görenlerin farklı meslek gruplarına sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan esnaf ve sanatkârlardan KBF ve ADÖ ölçekleri yardımıyla veriler toplanmıştır. Araştırma içerisinde elde edilen nicel veriler doğrultusunda ortaya çıkan bulgu ve yorumlara bir sonraki bölümde yer verilmiştir.

⁶⁷ Mustafa Aslanderen, "Esnaf ve Sanatkârların Ahilik Değerlerine Sahiplik Düzeylerinin Değerlendirilmesi (Kırşehir Örneği)", Ahi Evran Üniversitesi, 2016.

VI. SONUÇ

Bu bölümde, araştırmanın bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara ve bu kapsamda geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

- “Ahilik Değerleri Ölçeği (ADÖ)”, 32 maddeden oluşan 5’li likert tipi, esnaf ve sanatkârların bu değerlere sahiplik düzeyini belirlemek adına kullanılan bir ölçektir.
- Ahilik Değerleri Ölçeği ile toplam puanlar ve ortalama değerler üzerinden analizler yapılmıştır.
- Esnaf ve sanatkârların hem kendilerini hem de yanında çalışan kişileri mesleki alanda geliştirme yönüyle önemli eksikleri vardır.
- Esnaf ve sanatkârların mesleki gelişim ve mesleki eğitim konusunda yeterince eğitim almadıklarının yanında bu alandaki eğitimlere de çok önem vermedikleri görülmektedir.
- Esnaf ve sanatkârların cinsiyeti her ne kadar elimizde sayılara dayanan veriler olmasa da (Araştırmaya katılan grubun ağırlıklı olarak erkek esnaf ve sanatkârdan oluşmuş olması) yaptıkları değerlendirmeleri etkilemediği düşünülmektedir. Elimizde yeterli veri olmamasının sebebi ise çalışma örneklemini içerisinde yalnızca 2 kadın esnaf ve sanatkârın olmasıdır. Erkek ve kadın esnaf ve sanatkârlar sayıca dengeli bir biçimde dağılmadıklarından dolayı genelleme yapmak sağlıklı olmayacaktır.
- Demografik özelliklere bakıldığında ağırlıklı olan gruplar şu şekildedir: Esnaf ve sanatkârların %99’u erkek, %44,0’ı 26-40 yaş aralığında, %42,0’ı lise mezunu, %53,5’i evli kişilerden oluşmaktadır.
- Katılımcıların çalışma hayatlarına özgü niteliklerine bakıldığında yüzdeler olarak fazla olan gruplar şu şekildedir: Esnaf ve sanatkârların %39,5’i Kapalıçarşı’da 19 yıl üzeri süredir ikamet etmekte, %51,0’ı iş yerlerinde yalnızca çalışan pozisyonunda, %80’i baba mesleklerini sürdürmemekte, %24,0’ı 3500-4500 TL arasında aylık geliri olan bireylerden oluşmaktadır.

- Araştırma örnekleminin Ahilik anlayışlarının günümüze yansımaları konusu verileri ise sayısal ağırlıklı olarak şu bilgileri sunmaktadır: Esnaf ve sanatkârların %96,0'ı ek geliri olmayan, %53,5'i Ahilik teşkilatını daha önce duymamış, %80,5'i iş yerinde meslek ahlakı ilkelerinin yazılı halde bulunmadığını, %62,5'i iş yerinde çırak-kalfa-usta hiyerarşisinin bulunduğunu, %61,5'i çırak bulunduranların bu kişilere ücret anlamında ödemelerinin yapıldığını, %74,5'i sözüm senettir uygulamasının hâlâ var olduğunu, %51,0'ı çarşıda denetimin bulunduğunu, %57,0'ı yapılan hatalı davranışların sadece o kişiye mal edildiğini, %49,5'i meslek ahlakına uymayanların şikâyet edilebileceği bir yerin olmadığını, %52,5'i iş yerinde elde edilen gelirden toplumsal fayda için ödenen bir miktar ücret olduklarını, %82,0'ı maddi ihtiyaç halinde destek alınabilecek bir kurumun olmadıklarını ifade eden kişilerden oluşmaktadır.
- Araştırma verilerinin toplanması amacı ile “Anket-Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” nun yanında kullanılan “Ahilik Değerleri Ölçeği” nde yer alan unsurların frekans tabloları incelendiğinde aşağıda yer alan maddelerin Ahilik teşkilatı değerleri ile örtüştüğü görülmektedir.
 - Hilesiz ve kaliteli mal üretip, satmaya özen gösterirler. (%38,0 – Katılıyorum)
 - Meslekleri ile ilgili kanun ve kurallara uygun davranırlar. (%43,5 – Katılıyorum)
 - Yapacakları işi savaştırmazlar, gününde teslim ederler. (%52,0 – Katılıyorum)
 - Müşterilerin haklarını korur, haklarını yemezler. (%41,5 – Katılıyorum)
 - Rızkını kazandığı mesleğine saygı duyar ve önem verirler. (61,5 – Katılıyorum)
 - Mesleklerini özenerek yaparlar. (%55,0 – Katılıyorum)
 - Yanlarında çalışanlara karşı sorumluluklarını bilirler ve haklarını gözetirler. (%48,0 – Katılıyorum)
 - İnsanları zengin-yoksul, güçlü-zayıf olarak ayırmazlar, eşit davranırlar. (%34,0 – Katılıyorum)

- Vergilerini zamanında ve tam verirler. (%49,5 – Katılıyorum)
- Komşu esnaf ve sanatkârların da kazanç elde etmesini ister, gerekirse müşterileri yönlendirir. (%42,0 – Katılıyorum)
- Diğer esnaf ve sanatkârlarla dayanışma içerisinde çalışırlar. (%46,5 – Katılıyorum)
- Fedakâr insanlardır, mal, emek ve zamanlarından fedakârlık ederler. (%44,5 – Katılıyorum)
- Alışverişleri ile ilgili hata ve kusurları öncelikle kendilerinde ararlar. (%38,0 – Katılıyorum)
- Bela ve musibetlere karşı sabırlıdırlar. (%44,5 – Katılıyorum)
- Az kazanca kanaat ederler, çok kazanca şükrederler. (%41,5 – Katılıyorum)
- Müşterileri ve diğer esnaflarla ilgili sırları tutarlar, açığa vurmazlar. (%35,5 – Katılıyorum)
- Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık verirler. (%32,5 – Katılıyorum)
- Müşterilere ve diğer komşu esnaflara karşı kötü söz ve hareketlerden sakınırlar. (%41,0 – Katılıyorum)
- Meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ederler. (%45,5 – Katılıyorum)
- İş güvenliğine önem verirler, gerekli tedbirleri alırlar. (%45,5 – Katılıyorum)
- Ürünlerinde ve çalışma şartlarında hijyene önem verirler. (%48,5 – Katılıyorum)
- Eğitime büyük önem verirler, ihtiyaç sahibi öğrencilere yardımda bulunurlar. (%30,0 – Katılıyorum)
- Yanlarında çalışanların sosyal sigorta primlerini zamanında yerine getirirler. (%51,5 – Katılıyorum)
- Mesleki fuarlara ya da düzenlenen eğitim seminerlerine katılarak mesleklerinde kendilerini geliştirmeye çalışırlar. (%39,0 – Katılıyorum)
- Malını pahalınca satmak için saklarlar. (%44,0 – Katılmıyorum)
- Malını överek müşteriye aldatmaya çalışırlar. (%30,5 – Katılmıyorum)

- Esnaf ve sanatkârların hem müşterileri hem de çarşıda bulunan diğer çalışma arkadaşları ile ilişkilerinde ve mesleki standartlara uygun davranma konusunda birtakım eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Araştırma verilerinin toplanması amacı ile “Anket-Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu” nun yanında kullanılan “Ahilik Değerleri Ölçeği”nde yer alan unsurların frekans tablolarının incelenmesi sonucunda aşağıda söz konusu eksikliklere yer verilmiştir.
 - Müşteri ve komşu esnaflara kin gütmeyiz, kıskançlık etmeyiz. (%31,5 – Katılmıyorum)
 - Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderirler. (%28,5 – Katılmıyorum)
 - Müşteri ve komşu esnaflarla ilgili dedikodu yapar, iftira atarlar. (%31,0 – Katılıyorum)
 - Mal ve para kazanma konusunda açgözlü davranırlar. (%42,5 – Katılıyorum)
 - Dünyaya ait şeylerle övünürler, böbürlenirler. (%34,5 – Katılıyorum)
 - Mal biriktirme hırsı ile hareket eder, sürekli birikim yapmayı amaçlarlar. (%45,5 – Katılıyorum)

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik ilişkisini ölçmek adına geliştirilen ADÖ (Ahilik Değerleri Ölçeği), farklı illerde çalışan esnaf ve sanatkârların değerlendirilmesi için kullanılabilir.
- ADÖ (Ahilik Değerleri Ölçeği), esnaf ve sanatkârların farklılaşan meslek dallarına göre durumlarının araştırılması için yapılabilecek çalışmalarda kullanılabilir.
- Ahilik değerlerinin çeşitli unsurlar barındıran değişkenleri açısından incelendiği araştırmalar yapılabilir.
- Tüm esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerini iyileştirmek ve geliştirmek sebebiyle eğitim, seminer, konferans gibi çalışmalar düzenlenmeli; var olan planlı ya da plansız eğitim, seminer,

konferans çalışmalarına Ahilik değerlerini içeren programların yerleştirilmesinin önem arz edeceği kanaatindeyim.

- Esnaf ve sanatkârların mesleki gelişimleri adına eğitim ve danışmanlık hizmeti sunan esnaf odaları, MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) gibi kurum ve kuruluşlar; eğitim konusunda, Ahilik değerlerinin kazandırılmasına ve bu değerlerin benimsetilmesine önem vererek iş birliği içerisinde yapılacak olan çalışmalar yararlı olacaktır.
- Çalışma ortamı ve mesleki eğitim daha da iç içe olmalı ve pratik-teorik alanın birleştirilmesinin teşvik edilmesi önem arz etmektedir.
- Esnaf ve sanatkârlarda genel olarak verilen informal eğitim alanını belirli bir kalıba sokmak adına ADÖ (Ahilik Değerleri Ölçeği) ölçüt olarak kullanılarak belge ya da doküman verilmesi sağlanabilir.
- Esnaf ve sanatkârın hizmet standartlarını artırma, insan ilişkileri geliştirme konusunda hizmet içi eğitim çalışmalarına yer verilmeli ve bu eğitimlerin isteyen herkesin ulaşabileceği bir yapıda olması dikkate alınmalıdır.
- İş yeri açan kişilerin yanında işyerlerinde çalışanların da belirli zaman aralıkları ile mesleki alanda ön plana çıkmalarını sağlayıcı eğitim çalışmalarına katılmaları teşvik edilebilir.
- Esnaf ve sanatkârların Ahilik değerlerine sahiplik düzeylerini belirlemek adına nitel araştırmalar da oluşturularak daha ayrıntılı veriler sağlanabilir.
- Var olan program ve çalışmaların değerlendirilmesinde ADÖ (Ahilik Değerleri Ölçeği) bir kriter olarak göz önünde bulundurulabilir.
- Ahilik değerlerine ilişkin hususlar ilke şeklinde içselleştirilerek olumlu sonuçlar alınabilir.

Öte yandan, araştırma süresince yapmış olduğum gözlemler, yapılan okuma ve görüşmeler neticesinde, Ahilik değerlerinin topluma yayılmasına katkı sağlaması açısından ek olarak aşağıdaki önerilere de yer verilebilir:

- Esnaf ve sanatkârların mesleklerini devam ettirmeleri süresince Ahilik değerlerini önemsemeleri ve bu değerlere uygun davranmaları açısından yasal olarak düzenlemelere gidilmelidir.
- Esnaf ve sanatkârların aralarında kontrol mekanizması oluşturmaları sağlanarak kendi iç denetimlerini gerçekleştirmeleri sağlanmalıdır.
- Ahilik değerlerini yerine getiren esnaf ve sanatkârlar için ödüllendirme yoluna gidilerek Ahilik değerlerini yerine getirmeyenler için ise zorunlu olarak esnaf ve sanatkârlar eğitime tabii tutulmalıdır.
- Ahilik değerlerinin aktarılması için eğitim ve meslek kurumlarında yer alan program, seminer, konferanslara ahlaki, mesleki, sosyal değerleri kapsayan ünite ya da dersler yerleştirilmelidir.
- Ahilikle ilgili yapılan sempozyum, panel, konferans gibi her türlü etkinliklere ve bilimsel araştırmalara destek verilerek yaygınlaştırılmaları sağlanmalıdır.
- Ahiliğin günümüz koşullarına uyarlanması ile anlaşılması kolay bir şekilde televizyon programlarında ya da sosyal medyalarda ele alınması yararlı olabilir. Bu sayede genel değer eğitimi açısından daha geniş kitlelere ulaşılması sağlanabilir.
- Ahilik sisteminin değerlerini yaşatacak ve yayacak olan vakıf, dernek gibi sivil toplum kuruluşlarının açılması için destekler oluşturulmalıdır.
- Ahilik sistemi içinde yer alan ahlaki ve ekonomik alanda bu sistemin değerleri ile bağdaşmayan durumlarla karşılandığı vakit çalışan kişinin “pabucunun dama atılması” gibi uygulamalar günümüzde de uygulanmaya başlanabilir.
- Özellikle iş yeri sahibi ya da yöneticiler yanlarında bulunan ve işlerin yürütmesinde kendisine yardımcı olan kişilerin emeklerini görmezden gelmemelidirler.
- İş yerleri ve dükkânlara her çalışanın görebileceği bir yere Ahilik ilkeleri yazılı şekilde konumlandırılabilir.
- Çalışanlara Ahilik değerlerini benimsetmenin yanında bu değerlere uyulmaması durumunda cezai bir yaptırım ile karşılaşacaklarının bilgisi verilmelidir.

- İşletmeye gelen müşteriler o iş yerinin yöneticisinden diğer çalışanlarına kadar memnun kalacak şekilde hizmet görmeliler. Bunun için çalışanlara gerekli eğitimler verilebilir.
- Ahiliğin bireye kazandırmayı amaçladığı nitelikler ve kazançlar konusunda değerlerin eğitiminde kullanılan yaklaşımlar, yöntemlerle ilgili öğretmen ve öğretmen adaylarına eğitimler verilerek Ahilik konusunda farkındalık sağlanabilir.
- Ahilik sisteminde görülen “değerler ve değerler eğitimi” uygulamaları kapsamında hazırlanan değerler eğitimi dersi mesleki eğitim kurumlarında uygulamalı olarak gösterilebilir.
- Ahilikte var olan değerler eğitimi uygulamaları için pilot bölge oluşturularak sistem içinde yer alan değerlerin mesleki eğitim kurumlarında uygulanması sayesinde bu değerlerin kalıcılığı artırılabilir.
- Araştırma sürecinde Ahilik ile ilgili yapılan etkinliklerin yalnızca Ahilik haftası ile sınırlı olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Buradan yola çıkılarak Ahiliğin tekrar canlandırılması adına etkinlikler daha sık aralıklarla gerçekleştirilebilir.
- İş sektörlerinin çeşitlenmesi konusu uzun süredir orada ikamet eden ve çalışan esnafın sorunları arasında olduğu görülmüştür. Çünkü uzun süreli yerleşik esnaf iş sektörünün çeşitlenmesi ile kendi alanlarına olan ilginin azaldığını, kendi iş alanlarında orijinal ürünlerin olduğunu ancak sektörün çeşitlenmesi ile çakma ürünlerin piyasaya sürüldüğünü ve bu durumda gelenlerin de orijinal ürünlerin fiyatlarının yüksek olması sebebiyle çakma ürünlere yöneldiklerini söylemiştir. Alıcıya sunulan hizmet kalitesinin düşmemesi ve böylelikle Ahilik değerlerine ters düşmemesi adına çakma ürün yapan, satan kişi ve dükkânlara ilişkin yaptırımlar uygulanabilir.
- Esnaf ve sanatkârlara Ahilikte bulunan meslek ahlakının geri kazandırılabilmesi için neler yapılması gerektiği sorusu yönlendirildiğinde dükkân kiralarının kesinlikle düşürülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Dükkân kiralarının düşürülmesi ile esnaf ve sanatkârların daha çok ürün satarak mal ve para kazanma hırsının önüne geçebilir.

- Kapalıçarşı'da yer alan gerek çarşının tanıtımı gerekse de iş ve meslek ahlakına ilişkin tabelaların sayıları artırılabilir.
- Esnaf ve sanatkârlar arasında ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusunda dayanışmanın artırılması ile ilgili Ahilik sisteminde yer edinen yardım ya da orta sandıkları gibi düzenlemeler günümüz içinde uyarlanabilir.

V. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKAR Muhlis, **İş ve Ticaret Ahlakı**, Grup Matbaacılık, 2. Baskı, Ankara, 2009.

AKARSU Bedia, **Çağdaş Felsefe**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1994.

AKDAĞ Ömer, KURTULUŞ Meltem, **Ahilik ve Meslek Ahlakı**, Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2016.

Aristoteles, **Nikomakhos'a Etik**, Çev. Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 1997.

ARSLAN Mahmut, **İş ve Meslek Ahlakı Dünya ve Türkiye Örnekleri**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.

ARSLAN Mahmut, **İş ve Meslek Ahlakı**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

AYDIN İbrahim Hakkı, BEKİRYAZICI Eyüp, **İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi**, Yenda Yayınları, İstanbul.

BOZKURT Veysel, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012.

ÇAĞATAY Neşet, **Ahilik Nedir?**, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Yayınları, İkinci baskı, No:40.

ÇAĞRICI Mustafa, **Anahatlarıyla İslam Ahlakı**, 9. Baskı, İstanbul, 2016.

DOĞAN İsmail, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, 6. Baskı, Pegem Yayınları, Ankara, 2004.

EKİNCİ Yusuf, **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Araştırma-İnceleme Dizisi, Ankara, 1990.

İNALCIK Halil, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ**, 21. Baskı, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

KALLEK Cengiz, **İslam İktisat Düşüncesi Tarihi**, Klasik Yayınları, 2015.

- KÖKSAL Mehmet Fatih, **Ahi Evran ve Ahilik**, 3. Baskı, Kırşehir, 2011.
- KÖSE Saffet, **İslam İş ve Ticaret Ahlakı**, İGİAD Yayınları, İstanbul, 2012.
- LORDOĞLU Kuvvet, ÖZKAPLAN Nurcan, TÖRÜNER Mete, **Çalışma İktisadı**, 3. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 1999.
- MACINTYRE Alasdair, **Ehtik'in Kısa Tarihi**, Çev. Hakkı Hünler, Solmaz Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÖZKALP Enver, **“Kültür”- Davranış Bilimlerine Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003.
- PAMUK Şevket, **100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi**, Gerçek Yayınevi., 2. Baskı, İstanbul, 1990.
- TORUN Ali, **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- YÜCEL Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

MAKALELER

- AYDIN Mustafa, “Değerler, İşlevleri ve Ahlak”, **Eğitime Bakış Dergisi**, Yıl:7, sayı 19, 2011, s.40.
- ÇAKIR Baki, İskender Gümüş, "Ahilik ve Günümüze Yansımaları", **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Kırklareli Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 1, 2011, s.41-56.
- DEMİRPOLAT Anzavur, AKÇA Gürsoy, “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi**, sayı 15, 2004, s.370.
- ERAY Fatma, YÜCEER Halime, ERENLER ÇAKAR Gülşen, “Türk Milli Eğitim Sistemi İçerisinde Mesleki ve Teknik Eğitimin Önemi-Strateji ve Politikalar”, **Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 3, 1995, s.199.
- ŞAHİN Mehmet, “İş Ahlakının İktisadi Gelişmedeki Önemi Üzerine Bir Deneme”, **Türk Kültürü ve Ahilik, (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri)**, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, sayı 1, İstanbul, 1986, s.110.

TATLILIOĞLU Kasım, “Ahi Teşkilatında İş ve Meslek Ahlakının Bireylerin Kişilik, Karakter ve Sosyal Gelişimine Etkisi”, **İş Ahlakı-III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu**, 2013, s.6.

TURAN Namık Sinan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu’sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, sayı 52, s.166.

ANSİKLOPEDİLER

ÇAĞRICI Mustafa, "Ahlak", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1989, s.1-9.

HANÇERLİOĞLU Orhan, **Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, s.274.

SÖZLÜKLER

BOLAY Süleyman Hayri, **Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, VI. Baskı, Ankara, 1996, s.100.

DEMİR Ömer, ACAR Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Adres Yayınları, 2005, s.61.

GÜÇLÜ Abdülbaki, UZUN Erkan, UZUN Serkan, YOLSAL Ümit Hüsrev, **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s.24.

KIZILÇELİK Sezgin, ERJEM Yaşar, **Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü**, Günay Ofset, Konya, 1992, s.99.

PETERS Francis E., **Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü**, Çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s. 46.

SEYYAR Ali, **Ahlak Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)**, Beta Yayınları, İstanbul, 2003, s.99-100.

Türkçe Sözlük, 2005, s.1480.

TEZLER

ARMAĞAN BAKIR Meral, Ahilik ve Mesleki Eğitim, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991.

ASLANDEREN Mustafa, Esnaf ve Sanatkarların Ahilik Değerlerine Sahiplik Düzeylerinin Değerlendirilmesi (Kırşehir Örneği), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2016.

BAŞDAŞ Oğuzhan, “Ahilik İlke ve Uygulamalarının Günümüz Kobi’lerine Yansıması: Elazığ İli Örneği”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2018.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://toad.halileksi.net/olcek/ahilik-degerleri-olcegi>

Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük, (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)

EKLER

- EK 1.** Kişisel Bilgi Formu
- EK 2.** Ahilik Değerleri Ölçeği
- EK 3.** Etik Onay Belgesi

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

Anket-Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Saygıdeğer Katılımcı

Bu anket “Değişen Değerlerin Meslek Ahlakı Üzerindeki Sosyolojik Sonuçları” başlıklı araştırma için düzenlenmektedir. Anket formunda yer alan sorulara içtenlikle cevap vermeniz sonuçların tutarlılığı ve bilimselliği açısından çok önemlidir. Lütfen anket formuna isminizi yazmayınız.

Katılımınız için teşekkür ederim.

1-Cinsiyetiniz?

- a) Kadın b) Erkek

11-İş yerinizde meslek ahlakı ilkeleri yazılı olarak bulunmakta mıdır?

- a)Evet b)Hayır
c)Bilmiyorum

2-Yaşınız?

- a)25 yaş altı b)26-40 yaş c)41-55yaş
d)56 yaş ve üzeri

12-İş yerinizde çırak-kalfa-usta hiyerarşisi var mıdır?

- a)Evet b)Hayır
(Cevabınız EVET ise aşağıda ki soruyu cevaplandırınız.)

3-Eğitim düzeyiniz?

- a)İlkokul b) Ortaokul c)Lise
d)Üniversite e)Lisansüstü(Yüksek Lisans/Doktora) f)Diğer:...

13-Çıraklara ücret ödeniyor mu?

- a)Evet b)Hayır

4-Medeni durumunuz?

- a)Bekâr b)Evli
c)Boşanmış
d) Eşi Ölmüş

14-“Sözüm senettir.” uygulaması esnaf arasında var mıdır?

- a)Evet b)Hayır

5-Kapalıçarşı’da çalışma süreniz?

- a)0-2 yıl b)3-5 yıl
c)6 yıl ve üzeri

15-Esnaf ve sanatkârı çarşıda denetleyen kişi/kişiler ya da bir kurum var mıdır?

- a)Evet b)Hayır
c)Bilmiyorum

Varsa Belirtiniz...

6-İş yerindeki konumunuz nedir?

- a)İş yeri sahibi ve yönetici
b)Yalnızca yönetici c)Yalnızca çalışan
d)Serbest çalışan

16-İş yerinizde yapılan hatalı davranışlar kime mal edilir?

- a)Sadece hatayı yapan kişiye
b)İş yerinde ki herkese c)Diğer:...

7-İşiniz baba mesleği mi?

- a)Evet b)Hayır

17-Meslek ahlakına uymayanların şikâyet edilebileceği bir yer var mıdır?

- a)Evet b)Hayır
c)Bilmiyorum

Varsa Belirtiniz...

8-Kapalıçarşı'da çalışmaktan elde ettiğiniz aylık gelir?

- a)1500-2500 b)2500-3500 c)3500-4500
d)4500-5500 e)5500 ve üzeri

18-İş yerinizde elde edilen gelirden toplumsal çıkar ve fayda için ödenen bir miktar ücret var mıdır? (Hayır kurumları vs. için)

- a)Evet b)Hayır
c)Bilmiyorum

9-Ek bir geliriniz var mı?

- a)Evet b)Hayır

Varsa Belirtiniz...

19-Maddi ihtiyaç halinde destek alabileceğiniz bir kurum var mıdır? (Yardım sandıkları vs. gibi)

- a)Evet b)Hayır
c)Bilmiyorum

Varsa Belirtiniz...

10-Ahilik teşkilatını daha önce duydunuz mu?

- a)Evet b)Hayır

EK 2. Ahilik Değerleri Ölçeği
AHİLİK DEĞERLERİ ÖLÇEĞİ

Değerli Esnaf ve Sanatkârlar,

Aşağıda Kapalıçarşı'da bulunan esnaf ve sanatkârları değerlendirmede kullanılacak olan Ahilik değerlerine ilişkin bir liste yer almaktadır. Sizden istenen, alışveriş yaptığınız esnaf ve sanatkârların bu özelliklere ne düzeyde sahip olduklarını verilen seçenekler çerçevesinde belirtmenizdir. Değerlendirmede kullanılan seçeneklerin anlamı şu şekildedir:

(1) Kesinlikle katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kısmen katılıyorum (4) Katılıyorum

(5) Kesinlikle katılıyorum

Alışveriş yaptığım Esnaf/Sanatkârlar;		Seçenekler				
1	Hilesiz ve kaliteli mal üretip, satmaya özen gösterirler.	①	②	③	④	⑤
2	Meslekleri ile ilgili kanun ve kurallara uygun davranırlar.	①	②	③	④	⑤
3	Yapacakları işi savsaklamazlar, gününde teslim ederler.	①	②	③	④	⑤
4	Müşterilerin haklarını korur, haklarını yemezler.	①	②	③	④	⑤
5	Rızkını kazandığı mesleğine saygı duyar ve önem verirler.	①	②	③	④	⑤
6	Mesleklerini özenerek yaparlar.	①	②	③	④	⑤
7	Yanlarında çalışanlara karşı sorumluluklarını bilirler ve haklarını gözetirler.	①	②	③	④	⑤
8	İnsanları zengin-yoksul, güçlü-zayıf olarak ayırmazlar, eşit davranırlar.	①	②	③	④	⑤
9	Müşteri ve komşu esnaflara kin gütmez, kıskançlık etmezler.	①	②	③	④	⑤

10	Vergilerini zamanında ve tam verirler.	①	②	③	④	⑤
11	Komşu esnaf ve sanatkârların da kazanç elde etmesini ister, gerekirse müşterileri yönlendirir.	①	②	③	④	⑤
12	Diğer esnaf ve sanatkârlarla dayanışma içerisinde çalışırlar.	①	②	③	④	⑤
13	Fedakâr insanlardır, mal, emek ve zamanlarından fedakârlık ederler.	①	②	③	④	⑤
14	Alışverişleri ile ilgili hata ve kusurları öncelikle kendilerinde ararlar.	①	②	③	④	⑤
15	Bela ve musibetlere karşı sabırlıdırlar.	①	②	③	④	⑤
16	Az kazanca kanaat ederler, çok kazanca şükrederler.	①	②	③	④	⑤
17	Müşterileri ve diğer esnaflarla ilgili sırları tutarlar, açığa vurmazlar.	①	②	③	④	⑤
18	Kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık verirler.	①	②	③	④	⑤
19	Müşterilere ve diğer komşu esnaflara karşı kötü söz ve hareketlerden sakınırlar.	①	②	③	④	⑤
20	Meslekleri ile ilgili gelişmeleri medya ve diğer kitle iletişim araçlarından takip ederler.	①	②	③	④	⑤
21	Yanlarında çalışan elemanların mesleği öğrenmesi ve eğitilmeleri için düzenlenen kurs, seminer ve sertifika programlarına gönderirler.	①	②	③	④	⑤
22	İş güvenliğine önem verirler, gerekli tedbirleri alırlar.	①	②	③	④	⑤
23	Ürünlerinde ve çalışma şartlarında hijyene önem verirler.	①	②	③	④	⑤

24	Eğitime büyük önem verirler, ihtiyaç sahibi öğrencilere yardımda bulunurlar.	①	②	③	④	⑤
25	Yanlarında alışanların sosyal sigorta primlerini zamanında yerine getirirler.	①	②	③	④	⑤
26	Mesleki fuarlara ya da düzenlenen eğitim seminerlerine katılarak mesleklerinde kendilerini geliştirmeye çalışırlar.	①	②	③	④	⑤
27	Müşteri ve komşu esnaflarla ilgili dedikodu yapar, iftira atarlar.	①	②	③	④	⑤
28	Mal ve para kazanma konusunda agzly davranırlar.	①	②	③	④	⑤
29	Dünyaya ait şeylerle övünürler, böbürlenirler.	①	②	③	④	⑤
30	Malını pahalınca satmak için saklarlar.	①	②	③	④	⑤
31	Mal biriktirme hırsı ile hareket eder, sürekli birikim yapmayı amaçlarlar.	①	②	③	④	⑤
32	Malını överek müşteriyi aldatmaya çalışırlar.	①	②	③	④	⑤

EK 3. Etik Onay Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 18/03/2019-1578

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 88083623-044
Konu : Merve Ebrar KAYA'nın Etik Onayı Hk

Sayın Merve Ebrar KAYA

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz "Bilgi Formu" ve "Ahilik Değerleri Ölçeği" konulu anketleriniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 11.03.2019 tarihli ve 2019/04 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.
Bilgilerinize rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Müdür

Evrakı Doğrulamak İçin : <https://evrakdogrula.aydin.edu.tr/en/Vision.Dogrula/BelgeDogrulama.aspx?V=BESDY15C>

Adres: Beşyol Mah. İnönü Cad. No 38 Sefaköy , 34295 Kaçıkçekmece / İSTANBUL
Telefon: 444 1 428
Elektronik Ağ: <http://www.aydin.edu.tr/>

Bilgi için: NESLİHAN KUBAL
Uvanı: Enstitü Sekreteri

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyadı: Merve Ebrar Kaya

Doğum Tarihi ve Yeri:

E-posta: 01.06.1995, İstanbul / mervebrar12@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans: 2017, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji

Yüksek Lisans: 2020, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 07.2019,Devam-Turkcell Global Bilgi-İnsan Kaynakları Departmanı-Tam Zamanlı
- 05.2019,07.2019-Çözüm Dershanesi, Rehber Öğretmen-Tam Zamanlı
- 05.2017,06.2018-Eczacıbaşı İntema-Satış Destek Temsilcisi-Yarı Zamanlı
- 03.2016,10.2016-E Bebek- Satış Destek Temsilcisi-Yarı Zamanlı
- 02.2016,06.2016-İstanbul Aydın Üniversitesi-Staj
- 09.2015,02.2016-İstanbul Aydın Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi-Staj
- 05.2015,10.2015-Migros Ticaret A.Ş. Genel Müdürlük-İnsan Kaynakları Departmanı-Staj
- 04.2014,10.2014-Migros Ticaret A.Ş. Genel Müdürlük-Kalite Kontrol Departmanı-Staj

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Kaya, M.E., AYDIN, İ.H., 2020, *Ahilik Ahlakında Değişen Değerler Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme*, 6(1), 37-61.

